

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ΚΑΙ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ**

ΑΡΘΡΑ ΤΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ

(σε διάφορα περιοδικά)

ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟ 2015

Περιεχόμενα

.....	1
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΥ	1
Panajot Barka.....	3
1) Revista periodike “Kërkime Universitare”, Universiteti i Gjirokastrës, nr. 5, 2001	3
“Zhvillimet ekonomiko-shoqërore e kulturore në Shqipëri dhe	3
mjedisi dygjuhësor”	3
Panajot Barka.....	8
2) Revista periodike “Kërkime Universitare” Universiteti i Gjirokastrës, nr. 9, 2004	8
“Polifonia tre-katërzërëshe tregues i një identiteti kulturor multietnik e multigjuhësor”	8
Panajot Barka.....	18
3) Revista periodike “Kërkime Universitare”, Universiteti i Gjirokastrës, nr.13, 2006	18
“Migrimet e Minoritetit Grek dhe marrëdhëniet me	18
popullsinë shqiptare”	18
Panajot Barka.....	26
4) Revista periodike “Kërkime Universitare”, Universiteti i Gjirokastrës, nr. 15, 2008.....	26
“Letërsia e Minoritetit Etnik Grek gjatë Luftës së Dytë Botërore”	26
Kostando Ksera, Harallamb Miconi	33
5) Revista periodike “Kërkime Universitare”, Universiteti i Gjirokastrës, nr. 37, 2014.....	34
“Leksikografia shqiptaro – greke në fjalorin e Niko Gjinit (1971)”	34
Donika Koci.....	42
6) “International Journal of Linguistics”, March 2014	42
“Bilingualism and the alternation of codes in a bilingual environment”	42
Olieta Polo	47
7) “Mediterranean Journal of Social Sciences”, Rome - Italy, Vol 5 No 8, May 2014	47
“The programe, purpose and the objectives of “Llaiko Vima”	47
newspaper (1945-2012)”	47
Olieta Polo	52
8) Revista periodike “Kërkime Universitare”, Universiteti i Gjirokastrës, nr. 37, 2014.....	52
“Llojet e prozës në gazetën “Llaiko Vima” (1945-2012)”	52
Olieta Polo	61
9) “Mediterranean Journal of Social Sciences”, Rome - Italy, Vol 6 No 2 S1, March 2015... 61	
“The Journalistic Categories and Their Structure in the Pages of “Llaiko Vima” Newspaper	
(1945-2012)”	61

Panajot Barka

1) Revista periodike “Kërkime Universitare”, Universiteti i Gjirokastrës, nr. 5, 2001

“Zhvillimet ekonomiko-shoqërore e kulturore në Shqipëri dhe mjedisi dygjuhësor”

Literatura e derisotme e lidh dygjuhësinë në vendin tonë me praninë e minoritetëve dhe në përgjithësi e trajton atë, në menyre njëdimensionale dhe shpesh në një plan të rrafshhtë plotësisht pozitiv d.m.th pa problematikën, pasojë e egzistencës së këtij fenomeni.

Kështu në Jug të vendit dygjuhësia është e lidhur vetëm me praninë e faktorit etnik dhe kongretisht si veti vetëm e Minoritetit Etnik Grek. Po ashtu problemi i dygjuhësisë brenda komunitetit të këtij Minoriteti etnik, trajtohet pa diferencime si për sa i përket ndryshimeve të raportëve cilësore të varietetëve apo të elementëve të dygjuhësisë në periudha të ndryshme kohore, ashtu edhe në varësi të ndikimit të faktorëve të ndryshëm, ekonomik, politik, shoqëror, etnik, etj mbi këto raporte.

Gjithashtu faktorët e tjerë etnik në të njëjtën trevë mbeten jashtë vëmendjës studjuese edhe pse krijojnë fenomene më interesante dygjuhësie. Egzistenca fjala vjen e komuniteteve të tilla etnike si ai i vllahëve dhe veçanarisht ai me prejardhje greke, krijon një fenomen akoma më të spikatur në këtë fushë, atë të një komuniteti trigjuhësor, midis gjuhëve vllahë, greke dhe shqipe. Edhe në këtë komunitet faktori kohë apo dhe të tjerë të përmendur më lart krijojnë një ndryshim analog të raportëve të elementëve gjuhësor nga bartësit e tyre. Kështu kur ky komunitet deri në vitet 60 ishte izoluar zotërohej nga dygjuhësia greko-vllahë e mbartur nga origjina që ishte Greqia. Me integrimin në shoqërinë shqiptare dhe më ndryshimin e marrëdhënieve të punës dhe të jetësës, vihet re një tërheqje e madhe e gjuhës greke, kufizim deri brenda në familje i gjuhës vllahë dhe mbizotërimi i gjuhës shqipe. Raporti i vjetër i ruajt vetëm tek brezi i tretë, kuptohet edhe këtu i ndryshuar.

Në periudhën pas viteve 90 ku kemi një ndryshim të raportëve apo marrëdhënieve ekonomike, ku spikat ndikimi ekonomik i Greqisë, vihet re që në brezat e rinj të riaktivizohet dhe zgjerohet pak sa gjuha vllahë, Gjuha greke merr përmasa më të mëdha dhe shqipja të mbetet në të njëjta pozita në mos të lëshoj terren.

Mëgjithatë duhet thenë se faktori etnik nuk është faktori i vetëm madje bartës i vetëm i dygjuhësisë

Dygjuhësia në një rajon më të gjerë është produkt edhe i ndërveprimit të faktorit ekonomik, tregëtar e kulturor në aspektin diakronik por edhe aktual në një trevë me etni të ndryshme por me nënshtrat të hershëm të përbashkët në shumë drejtime.

Edhe ky faktor, që çon në dygjuhësi të qendrueshme apo të paqendrueshme, kuptohet në varësi të peshës së faktorëve veprues, ka mbetur jashtë vemëndjës së studimëve të kësaj natyre.

Përveç fenomenit të dygjuhësisë ky faktor na sjell përseri një fenomen trigjuhësie siç ndodh në komunitetin e romëve. Nevoja e mbijetesës nëpërmjet lëvizjës së përhershme në rajone me gjuhë të ndryshme i ka bërë ata mbartës të gjuhës së tyre nga njëra anë, të shqipës nga ana tjetër po edhe të greqishtës në një masë të madhe sidomos pas vitëve '90.

Në një optik shkencore të problemit rezulton se fenomeni i dygjuhësisë është i pranishëm në dy nivele së pari brenda një komuniteti etnik dhe së dyti në një formacion më të gjerë dy komunitar. Në të dy rastet peshë, intensiteti dhe ndryshueshmëria e elementëve të dygjuhësisë ose të varietetëve, sipas Gj Shkurtajt, varen kryesisht nga natyra dhe raportet e marrëdhënjëve politike, ekonomiko-shoqërore dhe kulturore të vendosura midis përfaqësuesve të dy gjuhëve.

Në vijim, në varësi të këtyre faktorëve do të mundohemi të japim një pamje të përgjithshme të dygjuhësisë të Minoritetit Etnik Grek në Shqipëri pas Luftës së Dytë Botërore.

Vitet pas 1944

Minoriteti Etnik Grek trashëgoi edhe pas Luftës së dytë botërore realitetin e dygjuhësisë gjeopolitike. Ekuilibri midis varietetëve të ulta dhe të lartë kishte pak a shumë këtë natyrë. Varietetet e ulëta (element amtarë në dygjuhësi) ishin mbisunduese në të gjitha moshat. Varietetet e larta (element të mbivëna, ose gjuha zyrtare shqipe) zinin vetëm marrëdhënjet shtetërore dhe me peshë të pakët në shkollë. Nga pikëpamja gjeografike në zonat me popullsi homogjene të etnisë greke pjesa dermuese e kësaj popullsie jetonte thjesht në një situatë politiko shoqërore dygjuhësie, pa ditur asnjë fjalë në gjuhën zyrtare.

Statusi i dygjuhësisë së mirfilltë haset në ato zona ku anëtarët e etnisë greke bashkëjetonin me etninë shqiptare dhe shqipja ishte gjuha e domosdoshme e komunikimit në ambiente dykomunitare dhe jo njëkomunitare e familjare. Zona të tilla shkencërisht quhen zona gri.

Fenomeni i dygjuhësisë me elementë gjuhësor greqisht si të mbivendosur dhe shqip si varietete të ulëta ose si dygjuhësi tekniko-ekonomike, e ndikuar nga marrëdhënjet ekonomiko-tregëtare me Greqinë e paraluftës, egzistonte në një rajon gjeografik me të gjerë dhe në shtresa të lidhura më këto marrëdhënie.

Dygjuhësinë e hasim dhe në elementë të shpërndarë të M. E. Grek në të gjithë hapësirën shtetërore shqiptare, por sidomos në qytete të tilla më përparësi zhvillimi si Vlora, Durrësi, Tirana, Elbasani, etj.

Deri më 1990 realiteti i dygjuhësisë, si gjeopolitike, ashtu dhe tekniko-ekonomike po dhe dygjuhësisë familjare, është në raporte krejt të ndryshuar. Faktori politiko-ideologjik zëvendësoi çdo formë të lirë dygjuhësie dhe veproi për konsolidimin e vet.

Në zonat me popullsi homogjene varietetet e ulta, ose elementi i gjuhës amtare ishte i reduktuar në fjalorin e gjuhës së redomtë, ndërsa varietetet e larta ose gjuha zyrtare janë zotëruese. Vetëm moshat e treta ruajtën akoma raporte të kundërta por që gjuha e tyre prap nuk i korrespondonte zhvillimëve ekonomiko-sociale të kohës dhe kjo kategori zë peshën më të vogël në fondin aktiv të shoqërisë. I njëjti vlerësim mund të bëhet edhe për kategorinë e femrës të moshës së dytë brenda zonave me popullsi homogjene.

Kemi gjithashtu një shifer shumë herë më të rritur mbartësish të dygjuhësisë të difuzuar në shoqërinë shqiptare ku elementi i gjuhës amtare shpesh kishte thjeshtë vlera formale ose rudimentare. Nga kjo periudhë u trashëguar një numër shumë të madh martesash të kryqëzuara por me një dygjuhësi shpesh fiktive ose inegzistente.

Kjo situatë u kristalizua sidomos pas vitëve '70 kur kemi një ristrukturim të jetës ekonomiko shoqërore të fshatit me krijimin e formave të reja të koop. Bujqësore duke zëvendësuar format tradicionale të prodhimit me forma të reja të prodhimit intensiv.

Lidhet me hapjen e shkollave bujqësore po në gjuhën shqipe në fshat dhe me elektrifikimin ku mjetët e informacionit fitojnë një terren shumë më të madhë deri brenda në familje por që janë në gjuhë zyrtare.

Vitet '70 përcaktojnë dhe fazën e ndërrimit me dhunë të emrave të njëzëzve, të fshatrave apo dhe toponimeve të tjera ose i përdorimit të tyre vetëm në gjuhën zyrtare.

Pra evidentohen dy faktorë që çojnë në ndryshimin e raportëve të drejta për dygjuhësinë. I pari lidhet me zhvillimet në fushën ekonomiko-shoqërore, që pasqyroheshin vetëm në gjuhën zyrtare dhe i dyti ishte veprimi i faktorit ideopolitik. Ky faktor nga njëra anë e përdorte gjuhën (amtare) si mjet për të përçuar ideologjinë (dhe për ta bërë atë të qëndrueshme tek anëtarët e minoritetit etnik grek i hiqte çdo kontakt me traditën si kulturore ashtu kombëtare) dhe nga ana tjetër mbivendoste dhunshëm gjuhën zyrtare, tek mbartësit e një gjuhe amtare tepër të kufizuar,.

Për të gjitha këto shkaqe dygjuhësia tek elementë të tjerë shqiptar nuk mund të egzistonte më. Por u evidentua fenomeni i dygjuhësisë së elementit shqiptar në ato raste kur kemi një difuzion të tij në popullsinë homogjene të M.E. Grek, por që nuk përbën një komunitet të gjerë, të pranueshëm dhe të qëndrueshëm.

Shkaqet që çuan në ndryshimin e këtyre raportëve

Së pari politika izoluese e ndjekur nga shteti komunist dhe shpallja në këtë kontekst armik të Shqipërisë Greqinë, shtetin am të anëtarëve të Minoritetit Grek, ndërprerjen e të gjitha kanaleve komunikuese me shtetin am dhe shkatërrimi i gjithë literaturës së trashëguar në gjuhën amtare si dhe përndjekja e të gjithë atyre kuadrove që kishin studiuar në Greqi. përcillte tek kjo popullsi ngarkesa negative dhe boshllëq të theksuara në ruajtjen dhe zhvillimin e identitetit kulturor e gjuhësor.

Se dyti, në menyrë të drejtpërdrejt, pavarësisht nga thellësia në kohë, nxitej nga shteti diferencimi i mësimi të dy gjuhëve në favor të theksuar të gjuhës zyrtare. (më 1947 shqipja mësohej në ciklin e lartë të shtatëvjeçarës si gjuhë e huaj. Më 1990 gjuha greke mësohej në shkollë si gjuhë e huaj)

Se treti Të gjitha format e zhvillimit të atij sistemi, ekonomi, kulturë, arsim depertonin në veprimtarinë e përgjithshme dhe të përditshme të Minoritetit etnik grek, vetem me gjuhën zyrtare. Tradita kulturore përçohej në masën 70 me 30 % në favor të gjuhës zyrtare. Mjetët propagandistike me aq peshë në jetën civile të atëhershme zhvilloheshin pothuaj terësisht në gjuhën zyrtare. Po ashtu në gjuhën zyrtare zhvilloheshin të gjitha marrëdhënjet me shtetin.

Po ashtu vlerat kulturore me trashëgimtarë autentikë komunitetin e minoritetit etnik grek në Shqipëri, ndëronin me porosi të partisë trashëgimtarin dhe krijuesin, gjë që vazhdon të ndodh edhe sot, dhe më të njejta porosi krijoheshin variante të historisë së origjinës së tyre etnike në shërbim të politikës dhe ideologjisë komuniste, gjë që krijonte asfiksi dhe konfliktualitet socila të pashprehur.

Se katërti, nevojat për arsimim të mëtejshëm - deri universitar, për punë më të preferuar, për karrierë, etj lidheshin jo thjesht me nevojën e mësimit të gjuhës shqipe, por ishte krijuar klima se mund të arriheshin duke mohuar, në formën e harrësës identitetin, ose anët e tij më identifikuese si gjuhën amtare.

PASOJAT

a. Përjetimi i një konflikti të brendshëm në statusin e tij dygjuhësor

Gjuha amtare, edhe në zonat me popullsi kombakte të etnisë greke tkurrej në fjalorin e gjuhës së rendomtë. Ajo pësoi deformime në përdorim dhe filloi të ndiqte një proces të vetin idiomatik zhvillimi, nën ndikimin e imponuar të gjuhës shqipe. Këtë ndikim e hasim më shumë në leksikologji por edhe në fonetikë, morfologji e sintaksë.

Me qindra fjalë që lidheshin me strukturat e reja të organizimit të jetësës dhe të punës socialiste hynin në arsenalin e gjuhës së përditshme të M.E.Grek herë të plota, herë duke u shtuar prapashitesa apo mbaresa të greqishtës. Kjo ndodhte se kanalet analoge të përdorimit të të njëjtave terma në Greqi ishin të bllokua. Madje dhe fjalë që shqipja i huazonte nga greqishtja si psh hibrid - Υβρίδιο, futeshin në fjalorin e ditës nga shqipja.

Ndryshimi i pozicionit të theksit nën ndikimin e shqipës ishte një fenomen i zakonshëm. P.sh mbiemri që sot edhe në greqisht është **Kíkína** është ndikim nga shqipja se në greqisht theksi është në rrokjën e tretë nga fundi dhe **k**-ja nën ndikimin e **i**-së shqiptohet (**q**), **Qíqinas – Kíkivaz**.

Humbja e s-së fundore tek emrat e përveçëm të gjinisë mashkullore, (p.sh Panajot Barka për Panajotis Barkas), ishte po ashtu një ndikim që ruhet edhe sot nga shqipja. Përdorimi i folljës shtrihem dhe shtrij etj ku mënyrës veprare në greqisht iu imponua menyra pësore e shqipës, etj.

Një ndikim i tillë çonte shpesh në gjymtimin e mëndimit dhe në cungimin e shprehjës. Madje duhet thenë se aq i madh ishte ndikimi i shqipës sa të gjitha kategoritë e njërëzve edhe kur donin të flisnin greqisht mendonin shqip. Kjo gjendje çonte në përjetimin e pashprehur të një konflikti të brendshëm gjuhësor.

Po ashtu nevoja për të siguruar mbijetësën i bënte ata të pranonin imponimin që u bëhej nga shteti totalitar drejt ruajtës së trajtave formale etnike sa për konsum propangandistik nga njëra anë dhe ideologjisë komuniste të krijimit të njëriut të ri hibrit komunist, pa fe, pa tradita, pa identitet, nga ana tjetër.

Ky fenomen, i imponimit apo dhe i vetimponimit të gjuhës zyrtare u zhvillua më dukshëm në të gjitha rastet, në mënyrë masive apo individuale jasht zonave me popullsi kombakte të etnisë greke, akoma edhe në familje me martesë të kryqëzuara. Në këtë kuadër dhe ndikimi reciprok në krijimin e një kulture dygjuhësore pozitive e kaloi masën duke u kthyer në faktor negativ.

Pra në kushtet e nevojës formale të ruajtës së identitetit etnik dhe të imponimit zyrtar zhvillohej klima e autonçensurës, deri në atë shkallë sa që anëtarët e Minoritetit Etnik Grek në Shqipëri, pranonin të thirreshin thjesht minoritarë. Përdorimi i emrit grek ishte sinonim i fjalës armik, ose përbente fyerje, madje dhe objekt i veprimit të kodit penal. U kultivua kështu pra një status i veçantë identiteti gjuhësor minoritari në vend të identitetit Etnik Grek.

Kjo gjendje krijonte trajta të pashprehura të konfliktit me strukturat politike, reagimin e të cilit e konstatuam pas 1991.

Vitet 1191 e në vijim

Kemi serish një ndryshim të raportëve në përbërësit e dygjuhësisë që përcaktohet nga

a.-rifitimi i komunikimit me kombin am,

b.- ndryshimi i qëndrimit politik ndaj anëtarëve të M. E. Grek nga politika zyrtare me tendencë drejt standartëve ndërkombëtare dhe

c.- ndryshimi po ashtu i raportit të marrëdhënjëve ekonomike shoqërore e kulturore.

Në këto kushte në Minoritetin Etnik Grek në Shqipëri, kemi një ekulibër të ri gjuhësor.

Egziston një brez të ri tek i cili përdorimi i gjuhës amtare është përfekte dhe shumë autoritare ndaj gjuhës zyrtare. Kemi një brez të mesëm i cili në rast se nuk ka zhvilluar kontakte të ngushta me shtetin am dhe ka ruajtur kontaktet tradicionale me shoqërinë shqiptare, gjuha amtare është inferiore ose në pozita të barabarta ndaj gjuhës zyrtare, dhe një brez të tretë që i përket moshës së tretë ku gjuha amtare është zotëruese.

Ndryshimi i raportit të elementeve të dygjuhësisë, në favor të gjuhës amtare greke kemi edhe në familje me martesë të kryqëzuar.

Gjithashtu raportet e reja ekonomike dhe i lidhjeve të shumfishta shoqërore e kulturore me Greqinë, risollën si domosdoshmeri dygjuhësinë në ambjent më të gjerë në formën e dygjuhësisë tekniko-ekonomike, me një shtrirje më të gjerë si dygjuhësi emigrantësh përtej kufirit nga njëra anë dhe dygjuhësi e pastër tekniko-ekonomike këtej kufirit dhe shtrirje deri në veriun e Jugut të vendit.

Mëgjithatë egziston edhe një “konflikt” i ri. Ai midis mentalitetit të trashëguar komunist sipas të cilit Minoritetit Etnik Grek i kishte të gjitha të drejtat dhe ronte i diferencuar nga pjesa tjetër e popullsisë, pra duket se zuri vend mirë propaganda komuniste deri në ditët tona, dhe i përprjekjeve për të rivenë të vertetën historike në vend.

Bibliografi

Gj. Shkurtaj, “Sociolinguistika”, Shblu, Tiranë 1999.

V. Bici, “Çeshje të dygjuhësisë në shkollat e pakicave”, Tiranë 2001.

A. Πασχάλης, «Τα μεταπολεμικά αναγνωστικά της Ελληνικής Μειονότητας της Αλβανίας», Αθήνα 1998.

Π. Βακαλόπουλος, «Επιγραφικά Σύμμεικτα από την Αλβανία», Ιωάννινα 1994.

R. Schwartyenberg, “Politika Sociologjike”, Athinë 1984.

R. Memushaj, “Vështrim mbi dygjuhësinë në Shqipëri”, stud. Albanol., 4, 1997.

Panajot Barka

2) Revista periodike “Kerkime Universitare” Universiteti i Gjirokastrës, nr. 9, 2004

“Polifonia tre-katërzërëshe tregues i një identiteti kulturor multi-etnik e multigjuhësor”

The purpose of this article is to underline the idea of the polyphonic song terca-tetraphonic as a cultural phenomenon characteristic of the whole region of Epir, as a product of reality reckoned in centuries from the territorial and administrative point of view and as a result of a common cultural substratum consequently its interpretation can be encountered in three languages: Albanian, Greek and Rumanian. The starting point of polyphony in the course of time should be sought at least before the Byzantine Period and can be identified with the Doric style of the ancient Greeks. Today's form of polyphony is the result of the development of this common musical substratum in the region of Epir, and of other impacts, why not even cultivated and specialized.

We are speaking about impacts from the polyphony of hymnology of the Catholic Church. This process was realized as a result of the influence of Venetia from the end of XIV century and the beginning of XV century up to XVIII century on the western coast of Epir and particularly in the region of Himara.

So Himara like Parga situated further in the south constituted the cross-road of the commercial and human transport from and to the west due their location, but not much to their relations with Venetia. All these factors made it possible for the polyphonic way of interpretation of the folk-song to be spread to other vast regions as well.

All these developments made it possible for Himara to be converted into the mother land of the polyphony of this genre at the borders of Epir which were defined by the Romans as the Old Epir.

It is a fact that the communist system without any official or public directive used the argument of the polyphonic song as the means to show the cultural and ethnic borders to the south of Albania.

Kënga polifonike vokale apo e shoqëruar me vegla muzikore ka një larmi dhe shtrirje gjeografike shumë më të gjerë se treva ku haset polifonia jonë tre - katërzërëshe. Mëgjithatë, është polifonia tre-katërzërëshe ajo që vazhdon edhe sot e kësaj dite të terheq vëmendjen e studiuesve. Kjo ndodh fal larmisë melodike në interpretim, larmisë gjuhësore dhe vitalitetit në funksion të kulturës muzikore popullore.

Në këtë plan, pavarësisht nga konkluzionet e ndryshme lidhur me gjenezën, ka pak a shumë një unitet mendimi se polifonia tre-katër zërëshe ka një shtrirje gjeografike në të gjithë zonën e Epirit. Si e tillë do të thoshim se përbën ekstraktin më substancial shprehës të veçorisë dalluese të kulturës së kësaj treve dhe paraqet vlera estetike të papërseritshme që i siguruan Epirit, si në çdo fushë tjetër, qëndrueshmëri e mbijetesë.

Kjo nuk lidhet thjesht me faktin se ishte produkt i një realiteti të njëhsuar në shekuj nga pikëpamja teritoriale administrative. Por më shumë ishte rezultat i një nënshtrati të përbashkët kulturor. Mbi të ngrihej një realitet bietnik - multikulturor e multigjuhësor, i cili përbënte në çdo kohë faktorin që i siguronte Epirit avantazhin për t'u paraprirë zhvillimeve që do të pasonin në rajonin më të gjerë në të gjitha fushat. I siguronte në radhë të parë pavarësinë dhe qëndrueshmërinë e kulturës së vet me emblemën dalluese në muzikë: polifoninë.

Si e tillë polifonia nuk njihet kufij shtetërorë. Si fenomen shfaq një ndryshueshmëri relative në raport me hapësirën, kohën, gjuhën, etninë dhe në këtë kuadër edhe në formën e interpretimit, si polifoni dhe si realitet për zhvillime të tjera të traditës muzikore.

Një sprovë për gjenezën e polifonisë tre-katërzërëshe

Njëri i zakonshëm, në zonën e Epirit, kur thotë “polifoni”, nuk ka parasysh sistemin muzikor që u zhvillua në Evropë gjatë periudhës së Rilindjes dhe të Barokut mbi bazën e “melodisë Gregoriane” të shekullit XII –XIII. Ai ka parasysh traditën e tij muzikore në shekuj, si një veçori dalluese e trevës së vet.

Kjo ka detyruar shumë studiues të kërkojnë gjenezën e pikënisjes së këtij fenomeni, (monogjenzë-poligjenzë), shtirrjen në kohë dhe hapësirë, raportet e ndryshueshme në marrëdhëniet midis homofonisë dhe polifonisë etj.

Nga pikëpamja e shtrirjes gjeografike, po të nisemi nga unikaliteti, do të vemë re se polifonia katërzërëshe ka epiqendrën në pjesën veriperëndimore të pjesës qendrore të trevës së polifonisë nën Vjosë, të njohur në kohën e romakëve si Epiri i Vjetër. Që këtej vihet re një hapje rrethore e këtij lloji (polifonie) që shkon nga veriu, (në një largësi të vogël), verilindja e lindja e deri tek juglindja e po kësaj treve. Sa më shumë largohemi nga kjo vatër, aq më shumë kemi humbjen e “virgjërisë” polifonike tre-katërzërëshe. Paralelisht kemi shfaqjen e polifonisë dyzërëshe, homofonisë, heterofonisë apo monofonisë, të shoqëruar me saze apo dhe të mënyrave të ndërmjetme interpretimi, apo bashkëjetesën e tyre për të arritur në ekstremin tjetër, tek homofonia si mënyrë të vetme interpretimi. Ky fenomen kuptohet se nuk ka një linearitet njëtrajtshmërie, as është i dhënë një herë e përgjithmonë e as merr parasysh kufijtë shtetërorë.

Gjithashtu, fenomeni i polifonisë tre – katërzërëshe, ashtu si polifonia dyzërëshe e jugut të Vjosës, bazohet mbi tri gjuhë: shqip, greqisht dhe vllahisht.

Realiteti i ekzistencës së një bërthame të qëndrueshme polifonie që zbehet më largimin prej saj, është i pranishëm edhe sot. Ai na çon në përfundimin se, përsa i përket gjenezës së polifonisë së sotme tre-katërzërëshe, kemi të bëjmë me fenomenin e monogjenzës, domëthenë të lindjes së fenomenit në një vatër të vetme dhe përhapjes së tij në një trevë më të gjerë me karakteristika kulturore të përngjashme, ose me një nënshtrat të përbashkët kulturor.

Përsa i përket kohës së “lindjes” së polifonisë, pothuajse të gjithë studiuesit pranojnë se polifonia i ka rrënjët “në ekzistencën e një nënshtrati të lashtë e të

përbashkët muzikor, që i përket periudhës para kristalizimit të dy grupimeve apo kategorive muzikore (polifonisë dyzërëshe dhe tri-katërzërëshe, shenimi ynë)”¹.

Ismail Kadare, në vitet '80, e konsideronte polifoninë një mënyrë të lashtë interpretimi muzikor, si një zhvillim me pikënisje korin e Greqisë së lashtë. Ruajtja dhe zhvillimi i fenomenit të polifonisë në jug të Shqipërisë lidhet, sipas Kadaresë, me “kontaktet e popullsisë së këtushme me kulturën klasike greke”. Duke marrë si argument “ison”, Kadareja thotë se “Kënga polifonike është akoma më e vjetër nga kori i lashtë”². Konservimi i kësaj mënyre zhvillimi lidhet, sipas Kadaresë, me mënyrën e mbyllur të jetësës së Shqiptarëve, në male, që solli dhe zhvillimin idioritmik të korit të lashtë në këngë polifonike.

(Përsa i përket konkluzionit të fundit të Kadaresë, në të njëjtin përfundim arrin edhe K. Lolis. Dua të them gjithashtu se përvoja ime arrin në të njëjtin përfundim. Krahinat malore si e Pogonit në Gjirokastrë, e Gravës, Dhrovjani etj, në Sarandë e Delvinë, si dhe fshatra të krahinave të tjera, qoftë edhe fushore në këto dy rrethe, të cilat nuk kishin kontakte intensive me kultura muzikore të tjera, kanë me të zhvilluar polifoninë.)

Studiuesi francez i këngës së Epirit dhe i polifonisë, Samuel Baud Bovy, duke iu referuar studiuesit grek të po këtij objekti, Spiro Peristerit, (1958), mbështet pikëpamjen e këtij të fundit se “... isoja dhe lëvizja melodike e zërit të atij që e kthen në pjesën tonike dhe hipotonike janë elemente që gjenden edhe në muzikën kishtarë bizantine.”³

Kostas Lolis thotë se kënga polifonike “është më e vjetër se kënga në Bizant”. Pikëpamjen e tij e mbështet tek karakteri retorik, që do të thotë se melodia në këngën polifonike më shumë i ngjan zërit të njëriut, se sa melodisë së mirëfilltë muzikore dhe zhvillohet mbi bazën e bashkimeve në forma të ndryshme të shkallës pentatonike animitone. Ai thotë se zhvillimi muzikor dhe artistik i këngës polifonike është realizuar në një kuadër kohor shumë të gjatë... dhe i përket një zhvillimi artistik të homofonisë drejt polifonisë dyzërëshe, ose dyshe.

Lidhur me këtë konkluzion të muzikologut tonë K.Lolis, etnomuzikologu grek Llabros Lavas thotë se “Kjo shkallë muzikore, siç kanë provuar studimet e fundit muzikore, identifikohet me stilin dorik të grekëve të lashtë, “me harmoninë e mirëfilltë greke”⁴

Muzikologu hollandez Jaap Kunst, të cilit i referohet Llabros Lavas⁵, e lidh polifoninë e Epirit me Indonezinë e largët. Ai gjen analogji jo vetëm në strukturën dhe emërtimet e këngëtarëve, por edhe në motivet që stolisin kostumet e tyre.

(Kjo tezë na risjell në kujtesë hipotezën e njohur të origjinës së përbashkët të grekëve dhe shqiptarëve të ardhur në këto treva me diferencë kohore nga 12-15 shekuj i pari nga i dyti, duke filluar nga shekulli i tridhjetë para Krishtit)

Duke marrë në konsideratë këto e konkluzione të tjera, si dhe duke u nisur nga realiteti i tanishëm, do të thoshim se forma e sotme e polifonisë, si drejtim muzikor i traditës autoktone është rezultat i zhvillimit të nënshtratit të përbashkët muzikor të trevës së Epirit dhe i ndikimeve të tjera, pse jo të kultivuara e të specializuara.

¹ Kruta, B. Polifonia dyzërëshe e Shqipërisë jugore, Tiranë 1989, fq. 10.

² Kadare, I. Autobiografia e popullit në vargje, Tiranë, 1980, fq. 8.

³ Baud Bovy, S. Sprovë për këngën popullore greke, 1984, fq. 50.

⁴ Lavas, L. Apeiros, botim i qëndrës së Thesprotisë për kulturën dhe ambientin, numri 1, Janinë 1988, fq. 19.

⁵ Po aty, fq. 19.

Fjala është për ndikime nga polifonia e himnografisë së kishës katolike. Ky proces u realizua falë ndikimit të Venedikut, fundi i shek XIV- fillim i shek XV deri në shekullin XVIII, në brigjet perendimore të Epirit, veçanërisht në krahinën e Himarës. Prania e Venedikut, për një periudhë kaq të gjatë në Himarë, u shoqërua me përpjekje historikisht të njohura për përhapjen e katolicizmit dhe të kulturës venedikase në këtë rajon. Po ashtu është e ditur se polifonia e himnografisë kishtare katolike kishte përparësi të tilla që bënë edhe Careshën Ekaterini të Rusisë ta pëlqente dhe të kërkonte aplikimin e saj në kishën ruse.

Këto zhvillime, pra, nuk mund të mos linin gjurmë në kulturën e polifonisë himariote. Aq më tepër kur pranohet pothuaj nga të gjithë ekzistenca që në lashtësi të një polifonie dyshe me apo pa iso në trevën më të gjerë të Epirit, pra, edhe në Himarë, ashtu siç pranohet ekzistenca e një “iso-je” të himnografisë kishtare bizantine.

Pikërisht, ekzistenca e një tradite të gjatë dhe relativisht të fuqishme polifonie, si dhe fakti që në këtë rajon (Himarë e më gjerë), për shkak të situatave, të luftërave të përhershme me Turqinë, bëri që polifonia të mos kishte këtu të njëjtin zhvillim si në Perendim. Në mënjanimin e një zhvillimi të njësuar me Perendimin është e sigurt që ndikoi edhe mungesa e veglave tradicionale muzikore.

(Fakti që shumë kohë më vonë, fund i shek XIX deri në ditët tona, polifonia tradicionale e zhvilluar dhe me qëndrueshmëri të kristalizuar, pranoi shoqërimin e veglave muzikore me gjithë pasojat në strukturën e polifonisë vokale, na lejon të themi se kjo mungesë veglash muzikore shekuj më parë bëri që ndikimi venecian të ketë sjellë zhvillimin në formën që ne njohim edhe sot të polifonisë së hershme tradicionale të Epirit.)

Samuel Baud – Bovy na thotë gjithashtu se “polifonia në Eptanisa është e ndryshme (ishuj në Jug të Korfuzit ku venediku sundoi për tre shekuj,- shen. i aut). Primi, tenori, thotë gjysmën e vargut. Në vijim atë e shoqërojnë një i dytë -sekondo dhe një i tretë – terc dhe një apo dy bas. Këtu nuk dëgjon zëra të dyta dhe të katërta si Dropull, por kore Evropiane, - na thotë Bovy ⁶.

Gjithashtu, nuk mund të injorohet fakti, serish i vertetuar historikisht, se, Himara me ndihmën e Venedikut ruajti një status autonomie përballë Turqisë. Si rezultat, krahina u shndërrua në një strehë lirie për të gjithë ata që në viset e tyre nuk e duronin zgjedhën e Turqisë. (Kjo shpjegon realitetin e sotëm që Himara nuk ka një homogenitet etnik). Po ashtu Himara, si dhe Parga më në Jug, për shkak të vendndodhjes, por më shumë për shkak të marrëdhënieve me Venedikun, përbënin udhëkryqin e lëvizjeve tregtare e njërëzore nga e në drejtim të Perëndimit. Pra, flasim për një trevë që favorizonte zhvillimin ndryshe në funksion të një konvencionalizmi të ri kulturor e etnik.

Ky këndvështrim na lejon të themi se Himara, me një kuptim gjeografik më të gjerë dhe nën ndikimin e traditës polifonike instrumentale venedikase ose përendimore, shërbeu si bazë për kultivimin dhe zhvillimin e traditës popullore muzikore ekzistuese, në polifoninë e sotme tri dhe katër zëreshe. Që këtë, për shkak të pozicionit favorizues në lidhje me pushtimin turk, por edhe të superioritetit tregtar e të marrëdhënieve më të gjera me Perendimin, kjo mënyrë polifonike e interpretimit të këngës popullore u përhap edhe në krahina më të gjera.

Pra, këto zhvillime bënë të mundur kthimin e Himarës në një trevë mëmë për polifoninë e këtij lloji në kufijtë e Epirit, të përcaktuar nga romakët si Epiri i Vjetër. Në vijim, çdo krahinë, në bazë të kombinimeve të ndryshme të pentatonisë, shtonte

⁶ Baud Bovy, S. Sprovë për këngën popullore greke, 1984, fq. 51.

dhe hiqte elementet e veta. (Pikërisht, ky gërshetim shpjegon edhe larminë tipologjike të polifonisë në një zonë më të gjerë.

Një argumentim i tillë nuk na lëjon të flasim për një fenomen të mirëfilltë monogjeneze. (Siç thamë, ekzistonte një traditë polifonie vokale dhe mbi këtë bazë kemi një zhvillim të ri nën një ndikim po të fuqishëm muzikor.)

Një argument më shumë në mbështetje të këtij konkluzioni, të Himarës në rolin e mëmës për polifoninë katërzërëshe, na sjell edhe fenomeni në zhvillim. Fjala është për zbëhjen, tërheqjen e mënyrës polifonike të interpretimit të shumë këngëve në krahina të tjera edhe përreth Himarës. Kjo tërheqje ndodhi për shkak të presionit të orkestrinave popullore të udhëhequra nga klarineta drejt interpretimeve solo apo të një repertori polifonik të veçantë, por të shoqëruar me saze.

Mjafton të ecesh një ditë në trotuarët e shetitores së lagjes "18 shtatori" në Gjirokastrë dhe menjëherë do të vesh re se nga tezgat e shitësve ambulantë të kasetave e të disqeve me këngë popullore, vijnë meloditë e sazeve që shoqërojnë pothuaj gjithë repertorin e këngëve që dikur interpretoheshin me polifoninë karakteristike "labe". Këto këngë të sh polifonike dëgjohen tani me melodi të këngëve të tjera të shoqëruara me saze në pjesën greke të Epirit. Dikur, edhe ato këndoheshin me polifoninë vokale tre -katërzërëshe. Ndodh natyrshëm fenomeni i njohur në folklor. Melodia e një kënge, edhe pse të në etnie tjetër, përdoret për të interpretuar një këngë tjetër. Në rastin tonë, meloditë e këngëve me saze në gjuhën greke "huazohen" për të interpretuar një këngë në gjuhën shqipe, duke shmangur interpretimin e tyre me polifoninë katërzërëshe.

Në Himarë nuk vihet re një fenomen i tillë. Madje, edhe këngët e reja të karakterit, do të thoshnim komercial, të serviuara nën shoqërinë e sazeve popullore, këtu interpretohen me polifoninë karakteristike himariote.

Nga ana tjetër, në pjesën greke të Epirit, gjithnjë e më shumë, shtohen kërkesat për këngë të interpretuara nga Laver Bariu, ku sazet shoqërojnë një tipologji të veçantë këngësh polifonike, (ato të Permetit) të ngjashme me ato të Konicës. Të shtuara janë këtu edhe kërkesat për këngë të mirëfillta polifonike, të kënduara greqisht apo shqip. Këtu, në pjesën greke të Epirit, vihet re gjithashtu hapur tendenca e shtimit të një polifonie të veçantë, ajo e interpretimit të këngëve polifonike të shoqëruara me saze.

Besoj se do të mjaftonte edhe ky konstatim për të pohuar edhe një herë njëtrajtshmërinë e një nënshtrati të përbashkët kulturor i cili, pavarësisht nga gjuha apo etnia, lejon pa paragjykime huazime e antihuazime, ndryshime të mënyrës së të kënduarit, dëshirën për të krijuar vlera

Po ashtu, kam mendimin se në larminë tipologjike të këngës polifonike duhet marrë shumë në konsideratë marrëdhëniet e polifonisë me himnografinë kishtarë bizantine. Argumentet që mund të sjellim, përveç atyre të specializuara e të përmenduara më lart, është fakti që kisha ortodokse, si vijimësi organizimi i periudhës bizantine, -të një perendorie më jetëgjatë me pushtet të dyfishtë dhe të barabartë:-politik dhe fetar,- në jetën shoqërore, përbënte insticionin qëndror kulturor e organizativ të shoqërisë së mbyllur tradicionale. Si e tillë feja ortodokse ka një ndikim dhe pjesëmarrje të jashtëzakonshme në doket, zakonet dhe konstitucionin shpirtëror, vëçanërisht të Epirit. Themi të Epirit për arsye se në periudhën bizantine Epiri dhe Maqedonia përbënin dy krahina nga më të rëndësishme të provincës së Perandorisë së Bizantit me zhvillim kulturor të vetin të marrë parasysh nga Konstandinopoja, por edhe me kontakte me Perendimin. Ky rol u duk vëçanërisht qartë gjatë kryqezatave, përballimit të sulmeve nga veriu -të sllavëve të St.Dushanit dhe të fiseve shqiptare të ardhura nga veriu i sotëm i Shqipërisë, italianëve etj,- dhe

sidomos gjatë periudhës së pushtimit otoman ku Epiri i takoi fati i rezistencës ndaj pushtuesit. Kisha u bë strumbullari i qëndresës me armë dhe me dije, fillimisht për të penguar përhapjen e myslymanizmit dhe me vonë në përpunimin e ideologjive të reja kombëtare për popujt që e baninin atë. Në këtë aspekt fakt është që në jetën shpirtërore si të myslymanëve dhe të krishterëve të kësaj treve doket dhe zakonet kanë një ngjashmeri të tillë që lëjon fare lehtë për të provuar nënshtratin e përbashkët dhe të paparagjykuar nga bartësit e tij, qofshin myslymanë apo të krishterë, shqiptarë apo grek.

Atëherë, përderisa polifonia përbën emblemën e qëndrueshme, dalluese, diakronike të kulturës së Epirit, -që para krishtit, para e pas Bizantit, - dhe kjo cilësi derivohet, ose i dedikohet aftësisë së saj, polifonisë, për të përvetësuar në mënyrë krijuese dhe korresponduese me çdo plan kohor dhe pa cenuar identitetin e vet, atëhere , pra, nuk mund të mos pranohet që kënga polifonike nuk pati marrëdhënje e komunikim reciprok me himnografinë kishtarë bizantine-ortodokse. Ashtu siç pranuan edhe ndikimin nga kultura polifonike venedikase për arsye se polifonia vokale autoktone gjeti diçka të përbashkët me polifoninë perendimore. Këtu shtojmë faktin se koncepti i provincës për Epirin dhe i mëvetësisë së saj kulturore na çon në konkluzionin se ajo, pavarësisht nga rigoroziteti konservator në respektimin e traditës fetare edhe në himnografinë, në kontakt me polifoninë autoktone, bëhej vetkrijuese (muzika e liturgjisë kishtarë). Kjo për faktin se bartësit më të talentuar të traditës muzikore vendase apo autoktone .-polifonisë, - bëheshin profetërinj, psalltë etj. Lë të mos harrojmë se Epiri ka një kontribut të madhë në aspektin e burimeve njërezore të kultivuara në të gjitha nivelet dhe gjeografinë e kishës bizantino-ortodokse. Fakt është që himnografi i fundit me famë ekumenike i muzikës kishtarë bizantine ishte nga Dhrovjani i Delvinës, i cili për meritat e veta u nderua si nga Patriarkana edhe nga Akademia e Shlencave të Greqisë. Vdiq më 1993.

Pikërisht ky kendveshtrim na ndihmon edhe për një klasifikim sa më objektiv të këngës polifonike. Nënshtrati i përbashkët se bashku me huadheniet dhe huamarrjet me të gjitha format muzikore që i përshtateshin zhvillimit të identitetit të vet pa i ndryshuar thelbin, përfshi edhe bizantine e polifoninë e kultivuar perendimore, krijuan profilin e polifonisë që kemi sot. Ndarrja fetare në myslymanë dhe të krishterë pas pushtimit otoman bëri që ajo pjesë e bartësve të polifonisë që vijuan besimin e tyre fetar të ruajnë një mënyrë më të butë, më të shtruar interpretimi të polifonisë. Ata që u larguan nga ky besim, pra edhe nga ndikimi i drejtpërdrejtë i himnografisë kishtarë bizantine dhe marrëdhënieve me të, sollën zhvillime të reja, të cilësuar si “më burrërore” të polifonisë. Këtë dallim në mënyrë të specializuar e vë re edhe Kosta Lloli. Kështu mund të shpjegohet edhe fakti që pse sistemi komunist duke rimarrë parimin e dallimeve etnike sipas përkatësisë fetare, identifikoi laberinë si simbol të shqiptarizmit në jug dhe nga pikëpamja kulturore identifikoi polifoninë me këngën labe).

Kënga polifonike dhe përdorimi abuziv si tregues e identitetit etnik dhe me funksion ideologjik.

Fakt është se sistemi komunist, pa direktiva zyrtare e publike, e përdori argumentin e këngës polifonike si një mjet për të provuar kufij kulturorë etnikë në jug të Shqipërisë. Këto qëndrime mbarthen shpesh edhe sot dhe mendojmë se reflektojnë një background konkluzionesh abuzive të imponuara nga ideologjia komuniste. Dhe ashtu siç i theksuam, abuziviteti lidhet me hapësirën, gjuhën e etninë, por jo më kohën, d.m.th, me fillesat dhe ecurinë e këngës polifonike.

Në këto qëndrime pranohet si vijë ndarëse e polifonisë në veri vija natyrale e luginës së lumit Shkumbin. Në jug si vijë ndarëse caktohet konveconi politik i kufirit shtetëror. (Dhe aspak shtrirja hapësinore natyrale të polifonisë e cila i kapërcen kufijtë shtetërorë). Studiuesit e njohur të polifonisë, si B.Kruta, S. Shituni etj, arrijnë në konkluzionin se brenda kësaj treve, ajo, (polifonia), ndahet në dy njësi gjeografike : në atë që shtrihet midis lumenjve Shkumbin dhe Vjosë dhe tjetra në jug të lumit Vjosë, deri në kufijtë shtetërorë. E para njihet me emrin polifonia toske dhe e dyta: polifonia labe. Siç shihet, këto emërtime lidhen me dy krahina në Shqipëri, por edhe vetëm me gjuhën shqipe⁷, dhe që të gjithë e kuptojnë se i përgjigjen konditave politike të periudhës komuniste.

Siç e theksuan, pothuaj të gjithë studiuesit pranojnë se polifonia i ka rrënjët “në ekzistencën e një nënshtrati të lashtë e të përbashkët muzikor, që i përket periudhës para kristalizimit të dy llojeve të polifonisë dy dhe tre-katërzërëshe. “Sipas pikëpamjes së shumë studiuesve, - thekson K. Lolis, - të kënduarit në polifoni të llojit në fjalë është më i vjetër se ai bizantin.”⁸

Përsa i përket shtrirjes gjeografike, polifonia tre-katër zërëshe i përket gjithë Epirit. Kjo do të thotë se në jug i kapërcën kufijtë shtetërorë shqiptarë për të prekur kufijtë etnokulturorë jugor të Epirit. Siç e thamë ajo haset në shqip, greqisht e vllahisht që përbëjnë tri gjuhët identifikuese të kësaj treve.

Pra, sistemi komunist e përdori argumentin e këngës polifonike si një fakt për të provuar kufij kulturorë etnikë në jug të Shqipërisë. Për këtë arsye polifonia u identifikua fillimisht me polifoninë karakteristike tre-katër zërëshe, e cila shtrihet në Jug të Vjosës. Në vijimësi, kjo mënyrë interpretimi polifonik u indentifikua si këngë labe dhe krahina e Labërisë u njehsua me simbolin e shqiptarizmit në Jug.

Si një ideologji kulturore, ky koncept shkon edhe më tej. Dihet se edhe në Epir, gjatë periudhës së Perandorisë Otomane ideologjia e rum millet-it shërbeu si kriter për ndarjen etnike në bazë të përkatësisë së besimit fetar. Sistemi komunist, në kushtet ku ndryshueshmëria fetare ishte eliminuar me dhunë, po përdorte polifoninë dhe rrënjët e saj të lashta, si një element tregues dhe unifikues etnokulturor të origjinës shqiptare të trevës bartëse të polifonisë me prapavijë të theksuar, por të pashprehur myslimane.

Po të shikojmë me kujdes bibliografinë rreth folklorit të qytetit të Gjirokastrës, veçanërisht atë të dasmës, do të vemë re se pranohet fakti që këngët e ceremonialit të dasmës gjirokastrite pasqyrojnë ndikimin në mënyrë intensive të këngës së po këtij ceremoniali të Lunxherisë, Labërisë, Zagorisë, Dropullit etj që në përgjithësi është një këngë polifonike. Mirëpo ky pohim bëhet, pasi- nga njëra anë, “harrohet” fakti që si në qytetin e Gjirokastrës ashtu edhe në Lunxhëri apo Zagori e Dropull haset “dyzërëshi polifonik paraburdonal”⁹ (pa iso), nga ana tjetër, polifonia tre-katërzërëshe e krahinave të përmenduar është identifikuar si polifoni labe. Po ashtu, ndër marrëdhëniet e qytetit të Gjirokastrës me krahina për rreth, veçohen e fokusohen lidhjet me Labërinë, kur dihet se e verteta historike nuk është plotësisht kështu. Rrjedhimisht, ceremoniali i dasmës gjirokastrite njehsohet me këngët e ceremonialit lab. Në këtë kontekst këngët polifonike gjirokastrite që promovohen më me zell janë ato me afëri më të mëdha me këngën polifonike të krahinës së Labërisë.

Nga ana tjetër, mënyra e interpretimit në grup i këngëve polifonike me një harmoni e strukturë të brendshme organike e virtuozë, që garanton disiplina dhe forca

⁷ B.Kruta, Polifonia dyzërëshe e Shqipërisë jugore, Tiranë 1989, fq. 3-21.

⁸ Lolis, K. Qendra e Thesprotisë për kulturën dhe ambjentin, numri 1, Janinë 1988, fq. 30.

⁹ Kruta, B. Polifonia dyzërëshe e Shqipërisë jugore, Tiranë 1989, fq. 9.

imponuese e ligjesive të pashkruara të traditës popullore, i shkonte shumë përshtat ideologjisë komuniste të kultivimit të ndjenjës së kolektivitetit socialist.

Po ashtu, kënga polifonike, në kuadrin e mjeteve të folklorit, përbënte një mjet efektiv për të arritur mitizimin e figurës së udhëheqësit të Partisë. Dihet se folklori përdor mitizimin dhe himnizimin e heronjve dhe ngjarjeve që lidhen me koshiencën dhe kujtesën popullore, si mjete të përdorura për rezultate për atosugjestionimin dhe orientimin e sjelljes kolektive të popullit në të ardhmen. Por, polifonia me strukturën e veçantë muzikore dhe përfitimin estetik që rrjedh nga kontributi i secilit pjesëtar të kolektivit në grupin polifonik, siguron një përparësi në këtë drejtim. Aq më tepër, që vet udhëheqësi ishte nga treva e këngës polifonike.

Kënga polifonike dhe abuzimi me identitetin etnik në minoritetin grek në Shqipëri

Në këtë kuadër, ekzistencën e këngës polifonike edhe në minoritetin etnik grek, pavarësisht se nuk u pohua kurrë zyrtarisht, u përdor de facto si argument për të provuar pretendimin e njohur se ky minoritet i ardhur në këto troje si një shresë argatësh¹⁰, përvetësoi traditën kulturore vendase, atë të polifonisë labe.

Në favor të këtij konkluzioni flet fakti që, në të gjitha shfaqjet publike dhe zyrtare të karakterit popullor, minoriteti grek paraqitej medoemos edhe me këngë polifonike dhe përherë e më shumë rritej në mënyrë të detyruar për qindja e këngëve polifonike të kënduara në shqip.

Po ashtu, deri në fillim të viteve '80, në fonotekën e emisionit në gjuhën greke në radion shtetërore lokale të Gjirokastrës, ekzistonin, krahas valleve me saze, vetëm këngë polifonike të kënduara në shtrirje kohore disa vjeçare nga grupe të ndryshme të minoritetit grek, kryesisht nga rrethi i Gjirokastrës.

Për këtë flet edhe këmbëngulja fanatike e shtetit për të mos lejuar përhapjen e këngëve tradicionale të këtij minoriteti nën shoqërinë e sazeve. Një gjë e tillë trajtohej si element komunikues e njehsues me pjesën greke të Epirit. Këmbëngulja ishte e tillë sa që nuk merte parasysh as realitetin në vet minoritetin grek. (Këtu, këngët e shoqëruara me saze si pjesë e traditës muzikore të tij, por më shumë të shtuara nga presioni i ardhur nga pjesa greke e Epirit, ishin mbisunduese në të gjitha dasmat dhe gëzimet familjare e kolektive.)

Nën një presion të gjithanshëm u lejuan interpretimet e para të këngëve të shoqëruara me saze në forumet zyrtare folklorike dhe në minoritet. Këtë rol e mori përsipër fillimisht Ansambli i Dropullit të Poshtëm. Por ndryshe nga ajo që ndodhte në pjesën greke të Epirit dhe në realitetin e minoritetit etnik grek, ku këngët e përbashkëta, tradicionalisht polifonike, interpretoheshin në shoqërinë e sazeve, interpretimet e Ansambilit të Dropullit kultivonin në fakt një kulturë popullore socialiste (folklor socialist), me ritëm, melodi e timbër zëri që nuk kishte asnjë lidhje me realitetin folklorik në minoritet. Kujdes i veçantë tregojë që të mënjanohej çdo ndikim apo motiv melodik që kultivohej në Greqi.

Nuk kemi pse dyshojmë që interpretimi nën shoqërinë e sazeve të këngëve polifonike tradicionale në minoritet, përveç se siguronte epërsi për një pjesëmarrje masive e për t'u shprehur emocionalisht në grup, ishte njëkohësisht një reagim për të veçuar veten nga identifikimi "me realitetin e ri socialist" që përfitohej nga imponimi i polifonisë. Rrjedhimisht, braktisja e polifonisë, sidomos nga brezi i ri, kishte një

¹⁰ Akademia e Shkencave të RPS të Shqipërisë, Fjalori enciklopedik shqiptar, Tiranë 1985, fq. 211.

arsye më shumë, në fakt alogjike, që të ndodhte dhe të vazhdojë të ndodh, ose të konsiderohet e huaj për të.

Polifonia - fenomen i qëndrueshëm dhe i qënësishëm në Minoritetin Etnik Grek

Dihet që në korpusin e këngëve dhe të riteve të dasmës janë të pranishme të gjitha llojet e këngëve popullore që kanë stigmatizuar jetën e një populli a të një komuniteti në shekuj. Si e tillë dasma të jep mundësi studimi të fenomeneve kulturore, në aspektin diakronik, por edhe tendencat e zhvillimit dhe evolimit të tyre në formë të koncentruar. Nga ana tjetër, në to nuk mund të gjejmë huazime apo elemente të jashtme. Çdo gjë në ceremonialin e dasmës është pjesë organike e kulturës shpirtërore e materiale të grupit që e manifeston.

Duke u nisur nga ky këndvështrim, konstatojmë se polifonia tre-katërzërëshe ashtu si dyzërëshe, në komunitetin e minoritetit etnik grek në Shqipëri ka një prani të qënësishme, të qëndrueshme e me thellësi kohore të papërcaktuar dhe që përbën një karakteristikë të përbashkët me polifoninë në gjuhën shqipe dhe në të gjithë Epirin në përgjithësi.

Në këngët e ceremonialit të dasmës hasim në një bashkëjetesë natyrale me polifoninë në diskutim edhe mënyrat e tjera të kënduarit të njohura në këtë trevë. Madje, këto mënyra e kanë të përcaktuar momentin dhe kohën e interpretimit.

Momentet e tilla, si ai i ndarjes së nuses dhe i dhendrit nga familja e vet, përcjellja, bashkimi i nuses me dhendrin në shtëpinë e re etj., shoqërohen nga kënga polifonike tre-katërzërëshe. Kënga polifonike është mbisunduese edhe në një pjesë të këngëve të tavolinës. Por nuk mund të bëhet fjalë për këngë polifonike tre apo katër zërëshe, që të shoqërojnë vallet e kënduara.

Një tjetër gjë që duhet venë re është se këngët që shoqërojnë vallet nga pikëpamja tematike, kanë lidhje të shumëfishta motivesh me baladat e hershme, me këngët epike, ose këndohen fragmente nga vet ato.

Në këngët e tavolinës, shume këngë të natyrës shoqërore këndohen në të dy mënyrat. Por nuk hasim p.sh këngë kaçakësh të kënduara në mënyrë polifonike. Mirëpo, në këngët e përcjelljes së nuses për në kishë, gjejmë motive të këngëve akrite (epike) të kënduara në polifoni katërzërëshe. (ndoshta ka lidhje me faktin se dasmorët nga që duhej ta shoqëronin gjatë gjithë rrugës çiftin e ri me këngë, preferonin këngë të zgjatura në kohë. Nga ana tjetër kërkoheshin motive që nuk kishin lidhje të drejtpërdrejta me ndarjen e nuses nga shtëpia e prindërve që i ngjante një gjëme)

Në favor të konkluzionit se polifonia është karakteristikë e qëndrueshme dhe e qënësishme e minoritetit grek, apo e trevës që lidhet me të, flet fakti që këngë të tilla që përbëjnë monumente të papërsëritshme për identitetin muzikor e kulturor të minoritetit etnik grek në Shqipëri, si “Moj Dropullite” dhe “Në fushën e Dropullit”, janë kënduar dhe vazhdojnë të këndohen me mënyrë polifonike katërzërëshe. Kjo pavarësisht nga shkalla në rritje e presionit dhe e ndikimit të mënyrës së kënduar me saze.

Po ashtu, prania sot e një repertori polifonie në rritje, edhe në këngët e shoqëruara me saze, tregon se sa thellë dhe sa jetike është kënga polifonike për kulturën muzikore të minoritetit grek.

Pra, konkluzionet që mund “të tërheqim” janë më se të qarta. Këngët polifonike në këtë trevë nuk funksionuan në formën e ndikimit. Ato janë pjesë e

brendshme organike e kulturës së bartësve të tyre dhe përderisa kanë zënë një vend mbizotërues në ritualin e dasmës, atëherë shkojnë shumë thellë në kohë.

Referencë

- Akademia e Shkencave të RPS të Shqipërisë. Fjalori enciklopedik shqiptar, Tiranë 1985.
- Apeiros. Qendra e Thesprotisë për kulturën dhe ambjentin, numri 1. Janinë 1988.
- Barka, P. Folkloristika, tekst Univeristar, Tiranë 2003.
- Baud Bovy, S. Sprovë për këngën popullore greke, Athinë 1984.
- Gjokuataj, T. Lirika e dasmës tradicionale Gjirokastrite. Tiranë 1996.
- Kadare, I. Autobiografia e popullit në vargje, Tiranë. 1980.
- Kasoruh, N. Gjirokastra e festivalit, Tiranë 2000.
- Kruta, B. Polifonia dyzërëshe e Shqipërisë jugore. Tiranë 1989.
- Loli, K. Tradita muzikore e minoritetit etnik grek në Shqipëri. Selanik 1994. (referim në kongres)
- Panajoti, J. Raporti midis kolektivës dhe individualës në folklorin tonë bashkëkohor, punim dijetaric. Tiranë 1977.
- Paparisto, A. Mbi disa tipare stilistike të këngëve polifonike të burrave të Shqipërisë së Jugut, Konf. I e folkloristikës shqiptare, Tiranë 1972.
- Peristeri, S. Këngë popullore të Dropullit V.E. Akademia e Athinës 1958.

Panajot Barka

3) Revista periodike “Kërkime Universitare”, Universiteti i Gjirokastrës, nr.13, 2006

“Migrimet e Minoritetit Grek dhe marrëdhëniet me popullsisnë shqiptare”

Migrimi, me kuptimin specifik apo të përgjithshëm të lëvizjeve demografike, nga pikëpamja diakronike përbën një vlerë që i siguronte vitalitet dhe përparim rajonit tonë. Vendosja e kufijve e frenoi këtë fenomen ndërsa politika e shpërfytyroi atë.

Minoriteti etnik grek në Shqipëri, si produkt i realiteteve politike gjatë krijimit të shtetëve të mevetësishme pas shembjes së Perandorisë Otomane, nuk e humbi këtë veti. E vëçanta është se kjo veti dalluese për rajonin tonë, u shndërua për minoritetin në një mundësi thjeshtë mbijetese. Kjo lidhet me faktin se migrimi i tij përcaktohej nga faktorë thjeshtë politikë ose të politizuar. Në varësi të tyre dhe të mundësive për të komunikuar me kombin am, migrimet e tij drejtoheshin herë drejt Greqisë e vendëve të tjera perendimore e herë drejt qendrave urbane të shtetit shqiptar ku ai ishte përfshirë.

Në këtë kontekst, ndryshimet politike të ndodhura me krijimin e shtetëve edhe në Ballkan gjatë shekullit XIX-XX dhe sidomos situatat gjatë e pas luftimeve ballkanike, pas caktimit të kufijve të shtetit shqiptar e vëçanërisht situatat e pas Luftës së Dytë Botërore, sollën një gjepolitikë të re, e cila ndikoi negativisht në karakteristikën kryesore të rajonit të Jugut të sotëm të Shqipërisë si pjesë e një rajoni më të gjerë të njohur më emrin Epir që ishte lëvizja e vazhdueshme e popullsisë.

Së pari. Në aspektin e hapësirës më të gjerë Ballkanike, u ndërpre edhe këtu, të paktën për disa dekada, lëvizja e popullsisë të ndryshme, nga jashtë rajonit apo dhe brenda tij. Siç dihet, që para se akoma të lindte koncepti i etnosit dhe i qytet shteteve deri në fillim të shekullit XX, në pjesën Perendimore të Ballkanit është ruajtur një lëvizje demografike, me kah kryesor drejtimi të lëvizjes atë nga Veriu në Jug. Bëhet fjalë për lëvizje popullsish në formë fisesh, popullsish barbare e pushtuesish. Të njëjtin kah kishte pak a shumë dhe migrimi i brendshëm, ose i popullsisë vendase. Kjo gjë ndodhte akoma edhe në periudha relativisht të qëndrueshme e të njësuara politikisht, siç janë periudhat e sundimit të perandorive të ndryshme duke filluar nga ajo romake e bizantine deri në perandorinë otomane.

Shkaqet që promovonin këto lëvizje ishin të ndryshme ekonomike, politike, kulturore, ushtarake, etj. Veprimi i tyre lidhet me faktin e niveleve të diferencuara veri jug. Jugu përfaqësonte djepin dhe lulëzimin e kulturës së Egjeut e të Mesdheut e më pas atë Greke dhe zotëronte tri dete dhe mundësi të mëdha komunikimi. Të dy këta faktorë siguronin një zhvillim të shpejtë në të gjitha drejtimet dhe ishin kthyer në një pol terheqës të popullsisë të vendosura në Veri. Kjo vlerë përcaktohej përpos të tjerash nga gjeofizika e rajonit, por sidomos pozicioni gjeostrategjik i kësaj treve si rajon kyç i kalimëve lindje perendim e veri jug.

Së dyti. Rajoni humbi vlerën e rolit të tij si përfitim reciprok nga kjo lëvizje.

Në kushtet e reja të shekullit të kaluar rajoni humbi aftësinë për të përjetuar si vlerë më përfitim reciprok këtë bashkëjetesë multietnike, multikulturore e multifetare që ridhte nga lëvizjet demografike e që i siguronin rajonit identitetin e vet të veçantë të ngritur mbi një subshtat të përbashkët e unik. Historiografia vë re se lëvizjet e brendshme të popullsisë p.sh para fundit të Bizantit, ose gjatë Dhespotatit të Epirit kur në krye të tij viheshin njëri pas tjetrit drejtues të kombësive të ndryshme, - grekë, italianë, serbë e shqiptarë, gjë që bëri që rajoni të njehsohej me një strukturë popullore shumëgjuhësore e multietnike¹¹. E njëjta strukturë u trashëgua dhe në periudhën e Perandorisë Otomane. Studjuesit grekë N.Vernikos dhe S. Dhaskallopullu, vënë re se në këtë trevë banonte dhe lëvizte “një botë pesëgjuhëshe”¹² bashkëjetesa dhe bashkëveprimi i të cilëve ka stigmatizuar zhvillim e përparim me rezatim në rajonin më të gjerë dhe në të gjitha periudhat kritike të historisë.

Realitetet gjeopolitike të fundit të shekullit XIX fillimit të shekullit XX, çuan në shndërimin e lëvizjeve demografike në lëvizje të brendshme në kufij shtetëror. Nga ana tjetër faktori kryesor që promovonte lëvizjet demografike ishte ai politik. Kjo bëri që marrëdhëniet ndëretnike apo ndërjetare të mos përbënin më vlera të qënësishme.

Minoriteti etnik grek si pjesë e këtij rajoni i përjetoi me një dramë të veçantë këto ndryshime. Kjo lidhet me faktin se anëtarët e këtij minoriteti nga të qenit pjesë integrale e kombit grek u kthyen në pakicë etnike. Realiteti i ri sidomos në periudhën midis dy luftërave botërore, u reflektua drejtpërdrejt jo vetëm në marrëdhëniet me shtetin, por edhe në marrëdhëniet me elementin në shumicë tanimë të popullsisë shqiptare.

Kjo bëri që në periudhën midis dy luftërave anëtarët e Minoritetit Grek shoqëruan realitetin e ri me një emigrim masiv drejt Greqisë, apo vendeve të tjera perendimore. Gjithashtu duhet thenë se emigronte kryesisht truri i këtij minoriteti dhe ato shtresa të cilat nuk mund të pajtoheshin me pasigurinë e tranzicionit të rendë politik, ekonomik, shoqëror e etnik. Në bazë të statistikave të kohës rezultoi që 70 përqind e emigracionit nga Dropulli i takon periudhës 1920-1938. Vetëm në SHBA emigruan në këtë periudhë rreth 2 500 veta. Nga fshati Bularat më 1939 numëroheshin në kurbet 500 veta, nga Dervicani 410 veta, nga Sopiku 200, nga Policanit 280, nga Goranxia 110. Më 1936 në fshatin Sotirë kishin mbetur vetëm 20 burra ndërsa 216 të tjerë ishin në mërgim. Kaq masiv ishte emigrimi jashtë shtetit shqiptar në këtë periudhë sa që zëvendësprefekti i prefekturës së Gjirokastrës K.Tasi, i kërkonte më 1924 Tiranës zyrtare udhëzime për të përballuar problemin: “Këto ditë,- shkruan,- në prefekturën tonë konstatohet një tendencë e madhe dhe bëhet propagandë për emigrim në Australi”¹³

¹¹ Ηπειρος, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε, Αθinë, 1997, fq. 219.

¹² Νικόλας Βερνίκος Σοφία Δασκαλαπούλου, Στις απαρχές της νεοελληνικής ιδεολογίας, Αθinë, 1999, fq. 22.

¹³ AQSH: Fondi 494, Dosja 912, viti 1924, fq. 1.

Ndërkohë migrimet në thëllesi të territorit të vendit janë të pakta. Shkaqet duhen kërkuar te ndryshimet politike që çuan tek acarimi i marrëdhënieve nderetnike të cilat mund të konsiderohen nga më të veshirat në të gjitha kohrat.

Siç vë re studiuesi i njohur nga Skorea e Pogonit, Dhimitër Beduli, këto migrime lidhen kryesisht me egzistencën e interesave të rendësishme ekonomike të familjeve nga ky minoritet në qytete që pretendonin një zhvillim tregtar dhe lidhje të shumfishta me perendimin siç ishte Vlora, Durrësi, etj. Këto migrime ndodhnin nga fshatra e krahina malore, të cilat, fakt është se ishin të parat që kishin hapur rrugën e emigracionit që në në shekullin XVI-XVII, sidomos në shek XIX dhe ia kishin parë hajrin tregëtisë. Interesant është në këtë drejtim fakti se jo vetëm nuk kemi çvendosje të familjeve me kombësi greke në qytete të tilla si Delvina e Gjirokastra, përkundrazi vihet re një pakësim i numrit deri në zhdukje të popullsisë me kombësi greke në këto qytete dhe në zona të tjera në kontakt me krahinat me popullsi kompakte me kombësi greke.

Periodha e pas luftës së dytë botërore sjell raporte të reja politike e shoqërore. Migrimi i popullsisë së minoritetit lidhet edhe më shumë me arsyet politike të sistemit komunist. Ky fenomen i shërbën politikës homogjenizuese të popullsisë sipas parimit ideologjik të njëriut të ri socialist. Parimet staliniste të trajtimit të minoriteteve, të ruajtjes formalisht të identitetit të tyre dhe shkrirjes së tyre reale me pjesën tjetër të popullsisë, gjetën zbatim praktik edhe në trajtimin e minoritetit grek nga shteti komunist. Nga ana tjetër u krijuan kushte të tilla që ndryshuan raportet e marrëdhënieve të brendshme të minoritetit me popullsinë shqiptare dhe me kombin am. Lufta në vetvete kultivoi një klimë të re marrëdhëniesh, në sensin pozitiv, midis elementit me kombësi greke dhe atij me kombësi shqiptare. Nga ana tjetër kemi një izolim dhe ndërprerje totalitare të marrëdhënieve të anëtarëve të minoritetit etnik grek me kombin am Greqinë por edhe me botën. Ky izolim vjen duke u rritur. Ai preku edhe marrëdhëniet e kontaktet me njëriut të afërm jashtë kufijve të shtetit shqiptar duke sjell pasoja jo të vogla në aspektin e ekonomisë familjare.

Në këtë kuadër shteti komunist njeh arbitrarisht si minoritet etnik grek krahina të përbëra kryesisht prej 100 fshatrash në katër rrethet e jugut të vendit. Ato u zhvilluan edhe pse me përparësi, në mënyrë të njëanshme me drejtim bujqësor. Prodhimi bujqësor edhe këtu sigurohej jo me mënyra e mjete intensive por nëpërmjet rendimentit të krahut të punës. Po ashtu si në të gjithë vendin u zbatua politika e ruajtjes mekanike të popullsisë së fshatit pavarësisht nga niveli dhe mënyra e sigurimit të mjeteve të jetesës. Këto kushte çuan në një kontradiktë të papajtueshëm midis rritjes natyrore të popullsisë dhe mundësive për të jetuar në fshat. Këtë papajtueshmëri e bënte më të theksuar niveli relativisht më i lartë kulturor i këtyre krahinave dhe tradita e gjatë për të mos u pajtuar me realitetin e imponuar për sigurimin e jetesës. Fjala është për kurbetin.

Kjo bëri të nxitej një migrim i anëtarëve të minoritetit grek në qendrat të mëdha urbane. Dhe siç do të vëmë re, shteti zbatonte një politikë shtrenguese qëndrimi në fshat kryesisht për një kategori njëriutish me nivel të ulët arsimor e kulturor ndërsa krijonte premisa largimi për kategori të tjera. Kjo liri kushtëzohej gjithashtu nga disa faktorë. Së pari, siç e thamë, kërkohej devotshmeri ndaj pushtetit politik si posedues i të gjitha vlerave individuale e shoqërore. Së dyti, në formë të pashprehur i kërkohej të kalonte në plan të dytë, ose ta fshihte identitetin e vet identitetin e vet etnokulturor ose ta demonstronte atë në mënyrë formale apo në shërbim të ideologjisë komuniste. Pikërisht ky realitet krijoi tek populli shqiptar përshtypjen se sistemi komunist ndërsa i mohoi atij të drejtat e njëriut i siguroi në një shkallë diskriminimi pozitiv të drejtat etnokulturore minoritarëve.

Rrugët e migrimit janë:

- *Migrimi i trurit të minoritetit etnik grek në formën e thithjës së organizuar nga strukturat e shtetit komunist.*

Së pari. Ngritja e shtetit komunist kishte nevojë për kadro të aftë dhe të besuar. Minoriteti grek për vet kushte historike zotëronte një potencial relativisht me të madhë kuadrosh. Po ashtu, duke qenë se ishin pjesëtarë të një pakice ata me siguri përbënin një garanci më të madhe për sistemin. Nga ana tjetër frika e organizimeve kundër sistemit e bënte shtetin komunist edhe më të interesuar për të tërhequr trurin e ajkën e minoritetit sa më larg krahinave me popullsi homogjene. (Për të njëjtin qëllim të gjithë ata që nuk treguan devotshmeri i përdoqi në burgje apo internime).

Së dyti realiteti i trashëguar në minoritet presupozonte një arsime dashje në shkallë të gjerë. Mirëpo nevojat për kadro të lartë në minoritet ishin disa herë më të pakta së numri i tyre real. Aq më tepër që shumë prej tyre diplomoheshin në degë për të cilat s'kishte fare nevojë ky minoritet. Rezultati: - Ata arsimoheshin për t'i shërbyer pushtetit komunist.

Po sjellim disa fakte. (Theksojmë që shifrat në vijim janë grumbulluar nga burime të drejtpërdrejta dhe burime dytësore nga organizata joqeveritare, "Afirmuesit e identitetit tonë" me qëndër në Gjirokastrë. Një pjesë të tyre demonstrohen për herë të parë)

Në vitet '80 në veri të Shqipërisë numëroheshin afërsisht 250 kadro të lartë pjesëtarë të minoritetit etnik grek. Më 1995 qëveria e partisë demokratike, në emer të organizimit të një ushtrie të pastër nga ana etnike, përfshi edhe policinë, debtoi mbi 300 oficerë të niveleve të ndryshme me kombësi greke. Fshati i Goranxisë gjatë periudhës 1944-1985 numuronte me diplomë universiteti rreth 130 veta. Nga këta rreth 20 ushtronin profesionin e tyre pranë krahinave të minoritetit. Përmenndim po ashtu fshatin Dhrovjan me 122 të diplomuar deri më 1990. Nga këta vetëm 17 veta ishin të punësuar në të ashtuquajtura zona minoritare Derviciani 160 nga këta rreth 25 veta ushtronin profesionin afër minoritetit. Diferencat janë më të mëdha për fshatrat malorë si Policani, Sopiku, Dhivri. Theologo, Lesinica, etj.

Një kategori tjetër përbën migrimi i "detyruar" Këtu përfshihen dy nëndarje. E para ka të bëjë me çvendosje të detyruar për nevoja të shtetit, siç është rasti i vozaxhnjve të Pogonit, apo i punonjësve të specialiteteve të ndryshme si ustallarë, rrobaqëpës, apo dhe i kuadrove të përmendur me lart.

Kategoria e dytë lidhet me të përndjekurit, sidomos kategorinë e të internuarve. Kishim edhe këtu internime masive, siç që rasti i fshatrave të Perdihkarit në rrethin e Sarandës dhe të Katunës në rrethin e Gjirokastrës, në mesin e viteve '50, apo dhe internimet masive pas vendosjes së pushteti popullor dhe sidomos pas zgjedhjeve të 1945. Përmenndim këtu disa shifra . Derviciani kishte të burgosur dhe të internuar 45 veta, Dhrovjani 60 veta, Skorea 60, Poliçani 60, Dhivri 48, etj të cilët në shumë pak raste janë kthyer në vendlindjet e tyre.

Migrimi në një formë të fshehur nga zonat me popullsi homogjene me kombësi greke ndodhi nëpërmjet martesave të kryqëzuara ose mikse. Ishte forma më e mirë për t'u larguar nga punët rrapakitesë dhe pa perspektivë të fshatit. Në vitet '70 - '80 fenomeni u bë aq masiv sa vajzat e minoritetit thoshin ή πόλη η φλυμπούλι (ose qytet ose helm) dhe po e kësaj periudhe është dhe shprehja tjetër "Pika mua kasteri kopella mori andra ifto", që po të përkthehet do të thotë "më rentë pika që një vajzë e bukur e paster etnikisht por edhe nga pikëpamja fetare mori për burrë një jevg, me kuptimin e një burri dosido por dhe të fesë tjetër). Por edhe sistemit i interesonte një fenome i tillë "Në rast se një vajzë minoritare dashuron një djalë shqiptar, lë të martohen, ajo është një e drejtë e saj si për çdo qytetar tjetër të

republikës”¹⁴ theksonte në një fjalim të Sekretariatit të K.Q të partisë E.Hoxha. Lë të shikojmë përmasat e këtij fenomeni nëpërmjet gjuhës së shifrave.

Fshati viti '86	Nr.popull/ deri 1990	Nr. martesave mikse	Nga djem	Nga vajza	Ortodok	Myslim	Brenda fshatit	Jashtë fshatit
Jergucati	~ 1100	98	26	72	27	71	30	42
Dhroviani	~ 780	84	37	47	49	35	15	79
Derviciani	~ 1900	248	103	145	157	91	55	193
Skorea	~ 400	78	42	36			-	-

Në këtë kuadër në një anketim të bërë nga Instituti i Studimeve Shoqërore 2000 në rrethet Gjirokastrë, Sarandë, Delvinë, Permet me pjesëtarë të Minoritetit Etnik Grek ndër të pyeturit në fshat e qytet 49,6 % ishin martuar me pjesëtarë të grupeve të tjera etnike.

Për të kuptuar shkallën e madhe të migrimit nga zonat me popullsi homogjene drejt qendrave të mëdha urbane të vendit lë të japim edhe një tabelë tjetër. Atë të numrit të familjeve nga zonat me popullsi homogjene me kombësi greke të migruara në qendrat e mëdha urbane para vitit 1990 .

Fshati	Numri i familjeve në fshat	Nr.i familil Migruar -v. 90	Numri me diplomë univers	Punësuar në krahi në	Nr. i të Burgosurve +intrenuar	Nr.i familil shqipt në fshat sot	Para 1990
Jergucati	~ 230	113	55	13	27	37	24
Dhrovian	~ 130	215	122	17	50	-	-
Skorea	~ 84	82	33	6	65	-	-
Poliçani	~ 140	~180	89	16	60	23	6
Dhivri	~ 350	~117	85	15	95		
Dervician	~380	220	160	25	45	13	9

Po ashtu nga Sotira kishin migruar 93 familje, nga Bularati 104, nga Dhuvjani afro 90, etj Duke i llogaritur në përqindje me numrin e familjeve në fshatrat reciproke, rezulton se nga fshatrat e minoritetit grek një pjesë prej 37- 43 përqind e familjeve në zonat me popullsi homogjene me kombësi greke janë vendosur në qendrat e mëdha urbane.

Ajo që duhet thenë është se nuk kemi një migrim të grupuar, dmth që nga një fshat i caktuar të kemi një vendosje në një qytet të caktuar, por kemi kemi preferencë të anëtarëve të Minoritetit Etnik Grek për disa qyteteve si p.sh. Tirana, Durrësi, Vlora, Korça, Gjirokastra, Saranda, etj.

Gjithë kjo pasqyrë nuk shpjegon vetëm shkallën e madhe të migrimit të anëtarëve të minoritetit etnik grek në Shqipëri drejt qendrave të mëdha të banuara

¹⁴ E. Xoxha, Fjalim në Sekretariatit të K.Q të PPSH-së, 5 maj 1969.

por jep edhe një shpjegim të faktit se pse gjatë regjistrimit të popullsisë numri i pjesëtarëve të minoritetit etnik grek nuk i pergjigjet rritjes natyrale demografike të tij, pra madhësisë reale të tij.

Kështu sipas vjetarit statistikor të seksionit të planit të Komitetit Ekzekutiv të Gjirokastrës I vitit 1976 del që rritja natyrale mesatare e përvithsme e popullsisë në këtë rreth, nga 1955-1975 është e barabartë, (rreth 16 për mijë) si për popullsinë me kombësinë shqiptare ashtu edhe për atë me kombësi greke që njëkohësisht përputhet me mesataren e Republikës. Mirëpo na del që në periudhën që popullsia në Shqipëri të jetë afërsisht katërfishuar, ajo e minoritetit grek të jetë rritur vetëm 1.7 herë. Po ashtu popullsia me kombësi greke prej 58758 banorë sipas regjistrimit të popullsisë të vitit 1989 i përket numrit të popullsisë banuese në të 100 fshatrat të njohura në mënyrë arbitrare nga shteti komunist si minoritet grek dhe nuk merr parasysh atë pjesë të popullsisë së migruar në qendra urbane.

Me rendësi besojmë se është edhe trajtimi i dëpërtimit të elementit me kombësi Shqiptare në zonat të ashtuquajtura të pastra. Na rezulton se qoftë edhe e pakët ky dëpërtim ekziston. Psh deri në vitin 1990 në Jergucat kishim 24 familje me kombësi shqiptare, në Dhrovian asnjë, në Dervician 13 në Poliçan 23. Por raste të tilla kemi edhe në Livadhja, në Finiq, Mesopotam, Çukë, etj. Po ashtu i konsiderueshëm mbetet edhe numri i martesave mikse të vendosura në fshatra të pastra minoritare. Në Jergucat ky numër arrin në 30, në Dhrovian, në 15, në Dervician në 55, etj. Po ashtu nuk mund të mos vemë re se në emer të ngritjes së fshatrave të rinj socialist shteti komunist ngriti disa fshatra me popullsi heterogjene brenda territorit të zonave të ashtuquajtura të pastra siç është Bulua, Bistrica, SMT-ja (Çlirimi), Çuka, etj.

Pyetja e fundit që del është si do ta konsiderojmë këtë fenomen si integrim apo asimilim?

Fakti që shteti komunist dje dhe i njëjti mentalitet vazhdon edhe sot, nuk e njeh atë pjesë të minoritetit etnik grek të migruar në qendrat e banuara si pjesë integrale të këtij minoriteti, atëherë duhet pranuar se kemi të bëjmë me një politikë de jure asimilimi. Drejt konkluzionit të një politikë asimilimi edhe de fakto të çon edhe fakti që një pjesë e konsiderueshme e brezit të dytë dhe të tretë të kësaj pjese të migruar të minoritetit grek në qendra të mëdha urbane nuk e njeh gjuhën e as traditat dhe zakonet e tij, madje as vendlindjen e prejardhjen e tij qoftë gjenealogjike qoftë etnike. Këtë konkluzion e përforcon akoma më shumë realiteti i humbjes së shumë elementeve përcaktues të identitetit etnik edhe në zonat me popullsi homogjene greke deri në masën sa që ata nuk guxonin të quheshin minoritarë grek por thjesht minoritarë. Por edhe nga ana e shumë elementeve e strukturave të shoqërisë shqiptare e pranojnë këtë minoritet vetëm kur ai “fsheh” identitetin e tij dhe nuk diferencohet nga popullsia shqiptare si pjesë integrale e kombit grek.

Ky realitet kupton se krijon një shije jo të mirë kur u referohemi marrëdhënieve shumë të mira të krijuara midis pjesëtarëve të Minoritetit Etnik Grek me pjesën tjetër të popullsisë shqiptare. Fakti i një numri kaq të madh martesash me kombësi të ndryshme, pavarësisht se kohët të fundit kjo lloj martese në moshat e reja është tronditur paksa nga divorcet, tregon se këto marrëdhënie të mira kanë krijuar një vitalitet qëndrueshmërie dhe se tendencat asimiluese i përkisnin politikës zyrtare dhe jo njërvëzve të thjeshtë, popullit.

Hapja e Shqipërisë me botën solli si pasojë rivendosjen e kontakteve shmëplanesh të anëtarëve të minoritetit etnik grek me kombin am. Izolimi politik, diferenca e madhe ekonomike por edhe qëndrimi politik i shtetit komunist ndaj tyre për 45 vjet bëri që të kemi një lëvizje masive deri në shperngulje të popullsisë së këtij komuniteti drejt Greqisë. Kjo lëvizje përfshiu kryesisht moshat e para e të dyta. Ky

migrim përfshiu një masë të madhe popullsie që varion nga 30,40 dhe 50 % në zonat fushore, deri në 60 - 70 % në zonat malore. Këto shifra ndryshojnë edhe në varësi të stinëve. Më masive janë rastet e pjesëtarëve të Minoritetit Etnik Grek me banim në qendrat urbane të vendit. Po ashtu duhet thenë se për herë të parë në historinë e emigracionit të Minoritetit Etnik Grek vihet re një emigrim familjar dhe jo i pjesshëm i familjës së tij.

Në këtë emigrim masiv ndikoi dukshëm edhe tranzicioni i gjatë dhe i veshtirë i Shqipërisë si dhe koniukturat politike në vet minoritetit. Situatat e trazura në këtë minoritet në periudhën 1993-95 dhe trazirat e marsit 1997 nxitën ndoshta emigrimin më masiv të detyruar nga minoriteti grek që llogaritet në rreth 9 mijë veta.

Ndërkohë jemi në një periudhë të përfundimit të fazës së migrimit drejt Greqisë dhe faza e stabilitetit shoqërohet me rikthim në vatrën e tyre. Në këtë kuadër duhet të përbëjë shqetësim për marrëdhëniet integruese ndëretnike fakti i ndërrimit të kahut të lëvizjes migruese, plotësisht në të kundërt (nga migrimi drejt qendrave urbane të vendit ku jeton, në emigrim drejt kombit am), si dhe masiviteti i tij.

Nga ana tjetër ndërsa vihet re një kufizim i migrimit nëpër qendrat urbane të vendit, kemi një rritje të migrimit të elementit me kombësi shqiptare në zonat e këtij minoriteti. Dallohen dy lloje: - të përhershme ose të qëndrueshme dhe jo të qëndrueshme ose të përditshëm. Numri i familjeve shqiptare me banim të përhershëm në zonat e pastra minoritare, krahasuar me periudhën para vitit 1990 llogaritet të jetë rritur në masën 25 %. Ndërsa është rritur shumë numri i elementit me kombësi shqiptare i punësuar në këto zona. Është llogaritur që rreth 500 veta punojnë ditë për ditë vetëm në zonën e Dropullit.

Konkluzione

Nga sa u përpoqëm të kumtonim më sipër mund të tërheqim disa konkluzione.

- Migrimi përbën një fenomen historiko-shoqëror nga më të vjetrat në rajonin tonë që i siguronte atij vlera pozitive dhe identitetin e vet.
- Kufijtë shtetëror dhe hermetizimi i tyre e politizoi migrimin dhe shpërfitoi funksionin e tij diakronik.
- Migrimi vazhdoi të shoqërojë komunitetin e minoritetit etnik grek në Shqipëri. Kushtet e reja politike nga njëra anë dhe marrëdhëniet me kombin am përcaktuan drejtimin e migrues të tij.
- Migrimi i tij në periudhën e pas Luftës së Dytë Botërore kishte karakter politik. Si i tillë ishte me pasoja për identitetin e tij etnokulturor dhe për madhësinë demografike të këtij komuniteti. Kjo për faktin se duke qenë se shteti komunist njëzëri zyrtarisht përkatësinë etnike greke pothuaj vetëm për pjesëtarët e minoritetit grek me banim në zonat e caktuara arbitrarisht dhe që përfshinin vetëm 100 fshatra, pjesa tjetër e përfshirë në migrim drejt qendrave të mëdha urbane nuk njihet si e tillë dhe rrjedhimisht as kishte mundësi e kushte të zhvillonte e të demonstronte realisht këtë identitet me përjashtim të rastëve që i interesonin shtetit.
- Migrimi edhe i kësaj natyre, pavarësisht nga tendencat asimiluese të politikës shtetërore, siguroi një integrim midis anëtarëve të minoritetit grek dhe popullsisë shqiptare. E përforcon këtë argument edhe prania pa probleme e elementit shqiptar në zonat me popullsi homogjene të minoritetit grek. Pasojat asimiluese do t'i vlerësojë koha.

Referenca

AQSH: Fondi 494.Dosja912, viti 1924.

B. Mema, A. Shahu, Prefektuar e Gjirokastrës 1920-1924, Berat 2001.

Regjistrimi i përgjithshëm i popullsisë dhe i banesave 1989, Tiranë 1991.

Kom Ekz.K.P. rrethit Gjirokastrë, Vjetari statistikor., viti 1976.

Δ. Μπεντούλης, Σχωριάδες Πωγωνίου, Athinë 2002.

Εκδοτική Αθηνών Α.Ε, Ήπειρος, , Athinë 1997 .

Η. Σταύρου, Η Δρόβιανη, Athinë 2002.

Κ. Κουλίδας, Σωτήρα, Janinë 1998.

Μ. Δαλιάνης. Η εθνική αντίσταση της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία (1940-1944), Athinë 2000.

Νικόλας Βερνίκος, Σοφία Δασκαλαπούλου, Στις απαρχές της νεοελληνικής ιδεολογίας, Athinë 1999.

Π. Μπάρκα, Λαογραφικά, Tiranë 2003.

Χ. Μ. Κίτσιος , Η Δίβρη, Athinë 2001.

Panajot Barka

4) Revista periodike “Kërkime Universitare”, Universiteti i Gjirokastrës, nr. 15, 2008

“Letërsia e Minoritetit Etnik Grek gjatë Luftës së Dytë Botërore”

1. Ndryshimet gjeopolitike të fillim shekullit të kaluar dhe prodhimi kulturor-letrar në Minoritetin Grek

Vendosja e kufijve dhe krijimi i shtetit shqiptar në fillim të shekullit të kaluar u shoqërua me prishjen e ekuilibrave politike, etnike, sociale e ekonomike të krahinës së Epirit që në shekuj shquhej për integritetin e vet të njehsuar në këto fusha. Në pjesën e veriut të Epirit, që ju bashkëngjiti shtetit shqiptar, jetonte një pjesë e rëndësishme popullsie me etni greke. Po për herë të parë në historinë e Epirit një popullsi me etni greke do të jetonte këtu me statusin e minoritetit etnik. Përjetimi prej këtij minoriteti i realitetit të ri historik ndoqi rrugën e vështirë të përpjekjeve të tij për të mos u pajtuar me ndarjen nga pjesa tjetër e kombit të vet; të peripecive nga Luftat Ballkanike e Lufta e Parë Botërore; të ambicjeve të shtetëve të fuqishme për të ruajtur supremacinë e tyre në këtë rajon strategjik midis Lindjes dhe Perëndimit; por edhe të peripecive nga përpjekjet për të arritur stabilitetin e brendshëm politik të shtetit të ri e të brishtë shqiptar .

Në këto situata jeta e këtij komuniteti u fut në amulli e stanjacion të përgjithshëm. Zhvillimi i tij ekonomik e aq më tepër zhvillimi kulturor, ishte i paimagjinueshëm. Bashkëjetesa ndëretnike si një karakteristikë dalluese dhe faktor stimulues i përparimit të gjithanshëm nëpër histori, u vu në rrezik serioz. Nga ana tjetër, me kohë kishte filluar tërheqja e infrastrukturës që mbeshteste kulturën greke nga Gjirokastra e qytetet të tjera në këtë pjesë të Epirit drejt Janinës e qytetëve të tjera kufitare të Greqisë. Kushtet e krijuara provokuan një emigrim masiv të elementit grek. Ky emigrim prekte kryesisht elementin e shkolluar e intelektual (e njëkohësisht bartës dhe krijues kryesor i vlerave kulturore), i cili është gjithmonë më i ndjeshëm ndaj trazirave, paqëndrueshmërisë e mungesës së një perspektive të qartë.

Po ashtu, në zhvillimet që shoqëruan këtë periudhë historike pesha e letërsisë në gjuhën greke në këtë pjesë të Epirit edhe pse historikisht në rolin e promotorit, filloi të tkurrej, pa sjell ndonjë kontribut me peshë të veçantë. Krijuesit letrarë, tanimë përfaqësues të minoritetit grek në Shqipëri, po gjenin strehë në qendrat e mëdha

kulturore të Greqisë, siç ishte Athina, Patra, Selaniku etj. Ndërsa letërsia në gjuhën shqipe filloi të rritej me shpejtësi dhe të zinte një peshë me rëndësi në letërsinë mbarëshqiptare.

2. Zhvillimet e reja që inicoi Lufta e Dytë Botërore dhe produkti letrar i Minoritetit Grek

Lufta e Dytë Botërore krijoi një realitet të ri për minoritetin grek në Shqipëri. Pas peripecive të brendshme dhe nën ndikimin e Frontit Nacionalçlirimtar të popullit grek, pjesa dërmuese e këtij minoriteti mori pjesë në mënyrë të organizuar në luftën e përbashkët me popullin shqiptar, të drejtuar nga Fronti Antifashist Nacionalçlirimtar Shqiptar.

Pas disa dekadash marrëdhëniesh që kishin vënë përherë e më shumë në dyshim mundësinë e bashkëjetesës paqësore, po ndodhte bashkëpjesëmarrja në të njëjtën luftë. Kjo kthesë me përmasa vërtet historike për marrëdhëniet e mëtejshme midis elementit grek e atij shqiptar në jug të Shqipërisë, kishte si faktorë përcaktues armikun e përbashkët dhe aspiratën që ushqeui për minoritetet Karta e Atlantikut, për të drejtën e vetëvendosjes pas luftës të atyre minoriteteve që do të luftonin kundër fashizmit përkrah popujve në shtetet që jetonin.

Nga ana tjetër, ky realitet i ri marrëdhëniesh po konturohej nga një ideologji e re, - ajo komuniste. Kjo do të thotë se për minoritetin etnik grek në Shqipëri lufta në vetvete, ashtu si ideologjia udhëheqëse e saj, përcaktonin jo thjesht një situatë të re, por vetë thelbin e momentit të ri historik që buronte nga këto marrëdhënie. Rrjedhimisht, atij i duhej të përpunonte e të krijonte sisteme të reja vlerash referuese. Kjo presupozonte krijimin e modeleve të reja mitesh, heronjsh e ideologjish, të aftë për të shërbyer jo vetëm si ushqim shpirtëror, por dhe si nevojë, që nëpërmjet riprodhimit shpirtëror të këtyre vlerave apo sistemit të ri të referimit, të krijohesh besueshmëria optimiste në lidhje me perspektivën e këtij realitet të ri.

3. Kërkesat për një letërsi të re – burimet e shfrytëzuara

Në plan të parë doli roli i letërsisë dhe jo i një letërsie të çfarëdoshme, por të një letërsie me një angazhim historik të diktuar më shumë nga aspirata entuziaste sesa nga qëllime qartësisht të përcaktuara.

Kësaj letërsie i duhej të çante shtigje të reja. Se pari, i duhej t'i përgjigjej nivelit të vlerave që krijonte realiteti i luftës dhe nivelit të marrëdhënieve të reja shoqërore e ndëretnike. Se dyti, nuk mund të shmangte as filozofinë e ideologjisë komuniste, e cila, e ndihmuar nga realiteti i luftës, e kishte më të lehtë për t'u bërë sunduese. Së treti, misionin e vet kjo letërsi duhej ta kryente në kushtet e mungesës së një tradite letrare që t'i përgjigjej këtij realiteti të ri.

Në këtë drejtim kjo letërsi nuk mund të mbështetej as në letërsinë shqipe. Për këtë nuk pengonte vetëm mungesa e marrëdhënieve tradicionale e as mundësia e pakët e komunikimit. Porse vetë letërsia shqiptare nga njëra anë, krahasimisht me vende të tjera, nuk dispononte ndonjë traditë të pasur letrare. Nga ana tjetër edhe vetë ajo duhej të përballonte problematikën e luftës e cila ishte e ndikuar nga filozofia e ideologjisë komuniste dhe nga synimet e përfaqësuesve të kësaj ideologjie për marrjen e pushtetit.

Mëgjithatë, edhe në këto kushte letërsia në minoritetin grek gjeti forma për një rrugë të natyrshme zhvillimi. Dihet që në çdo moment kalimtar historik, çdo grup apo komunitet i formuar etnikisht kërkon si dodmosdoshmeri objektive një sistem të ri

kolektiv sjelljeje që t'i përgjigjet dinamikës së re të zhvillimit. Në sferën shpirtërore kjo realizohet nga subkoshienca kolektive, e cila i referohet atij sistemi vlerash diakronike e të qëndrueshme që përbëjnë nënshtratin shpirtëror e kulturor të komunitetit.

Kështu shpjegohet pse realiteti i ri i luftës i beri krijuesit minoritarë t'i drejttoheshin pasurisë së pafundme të universit të krijimtarisë popullore dhe të përzgjidhnin pjesët më domethënëse për kushtet e reja që po krijoheshin. Si të tilla shërbyen ciklet e këngëve popullore historike të kaçakëve në Greqinë e fundit të shekullit XVIII edhe fillimet e shekullit XIX. Në këtë rast nuk është se kemi thjesht një përngjashmëri, sado të pakët, të kushteve historike. Më evidente bëhet nevoja e modeleve të gatshme dhe të njohura heroizmi për t'i mishëruar ato të heronjtë dhe të luftetarët e rinj, për një të ardhme jo fort të ditur e të përcaktuar. Kjo mbështetje të universi i pasur i vlerave të krijimtarisë popullore të trevës së tyre u siguronte krijuesve minoritarë epërsinë që të bëheshin farkëtuesit dhe shprehësit bindës të këtij sistemi të ri vlerash, pavarësisht nga fakti se sa u shërbenin aspiratave të bartësve të tyre. Kësisoj, mbështetja të modele të sprovuara në të kaluarën përbënte një garanci për prodhimin e ri letrar e shoqëruar kjo me mundësinë për të krijuar besimin e duhur ndaj parimeve të ideologjisë së re. *Në këtë pikë, zhvillimi natyror i letërsisë vihet në dyshim serioz. Angazhimi i saj si funksion permanent shoqëror do të shenojë fillimin e angazhimit në funksion të ideologjisë e të politikës.*

4. Veçori dhe risi të kësaj letërsie

Paralelisht, letërsia e re që po krijohet në bazë të rimarrjes së modeleve të gatshme dhe të sprovuara në traditën e krijimtarisë popullore, i shërbente realisht edhe ruajtjes pa shkëputje të vazhdimësisë vertikale të parametrin etnik. Kjo për faktin se këngët e kaçakëve përbëjnë në tërësinë e tyre një zhvillim të natyrshëm të këngëve të akritëve dhe baladave popullore, të cilat nga ana e tyre kanë lidhje të drejtpërdrejta me korpusin e madhë të miteve dhe të letërsisë klasike të Greqisë së lashtë.

Mirëpo, siç e thamë, kjo luftë nuk mund të krahasohet me historinë e luftës së kaçakëve në Greqi dhe me kontributin e tyre për fillimin e revolucionit grek të 1821. Lufta Nacionalçlirimtare Shqiptare kishte parametra e konvencione të reja krejt të ndryshme. Lufta e minoritetit grek zhvillohet në kuadrin e luftës së popullit shqiptar. Në këto rrethana marrëdhëniet e minoritetit grek me kombin am fituan më shumë konvencionin e luftës globale kundër fashizmit dhe të ideologjisë komuniste dhe fare pak ato shfaqeshin si marrëdhënie të drejtpërdrejta etnike. Është kjo arsyeja që në krijimtarinë e kësaj periudhe, përveç ruajtjes së linjës së riprodhimit të motiveve tradicionale, kemi edhe ndikime të parametrave të prejardhura nga marrëdhëniet e reja. Vihen re motive, apo dhe këngë të plota, të ndikuara nga fryma e përgjithshme e aleancës së popujve kundër forcave të boshtit, e udhëhequr kjo aleancë nga ish-Bashkimi Sovjetik. Po ashtu në gamën e gjerë të këtyre krijimeve, kemi këngë të ndikuara apo të përkthyer nga shqipja.

Më mirë këto ndikime vihen re tek ana muzikore. Marshet dhe meloditë e tjera që u përdorën kishin një linjë të përbashkët të konvencionit global të luftës,-ideologjinë komuniste, pavarësisht nga ndonjë veçori. Karakteristikë është fakti që ky ndikim, në aspektin muzikor, u shtri edhe në krijime apo këngë të minoritetit grek të kësaj periudhe, të cilat u mbështetën fuqimisht të trashëgimia e poezisë popullore greke.

Megjithatë, fakt është se në këtë krijimtari gjejmë të gjitha tiparet dhe veçoritë e këngës popullore tradicionale greke, veçanërisht, të ciklit historik të

kaçakëve. Dallohen në to mishërimi në një unitet poetik ose pjesëmarrje e përbashkët në veprimin poetik (kryesisht nëpërmjet personifikimit dhe hipërbolës) të njerëzve, të natyrës, të ideve dhe të perëndive. Dialogu midis heroit të cilit i kushtohet kënga (poezia) dhe ambientit, cilido qoftë ai, si karakteristikë dalluese e eposit të lashtë, këngëve të akritëve dhe baladave, mbetet një karakteristikë përgjithësuese e krijimeve poetike të kësaj periudhe. Ashtu si në traditën e krijimtarisë popullore edhe në krijimtarinë e kësaj periudhe, natyra, në aspektin e konotacionit figurativ, përbën një parajsë të mbitokë që garanton teresinë dhe siguron fatbardhësinë e qenies së gjallë-njëriut. Në nivelit e veprimit refyesh poetik marrëdhënia e njëriut me natyrën, (peripecitë njërëzore në natyrën e personifikuar), shpaloset si një komunikim pafund që tenton një identifikim të lumnueshem me të. Në aspektin e sistemit të vlerave kjo lidhje shfaqet si marrëdhënie identiteti midis vlerave të natyrës dhe të njëriut.

Po ashtu, përballimi i vdekjes, si vazhdim i jetës, ndodh si te këngët tradicionale të kaçakëve. Këto raporte caktohen sipas kategorive të kundërta, *liri-roberi*, *jetë-vdekje*. Sipas kësaj skeme roberia është e njëvlefshme me vdekjen (dhe përbejnë polin negativ) dhe liria me jetën (përbejnë polin pozitiv). Çelësi i këtij modeli qëndron te identifikimi absolut i jetës me lirinë dhe te ndarja absolute e saj nga gjendja e roberisë. Te këngët popullore kjo hierarki vlerash zë fill te parimi se jeta vet nuk ka vlerë, ose nuk ia vlen ta jetosh, nëse nuk i korrespondon cilësisë reale të njëriut (e percaktuar në raportin e tij me natyrën). Këtu buron koncepti i sakrificës së jetës personale në emer të dinjitetit dhe pavarësisë njërëzore. Në këtë mënyrë, njëriu i këngës popullore, ose heroi popullor, duke parapëlqyer vdekjen përball roberisë dhe perdhosjes, mohon në mënyrën më të dukshme shkeputjen e jetës nga liria dhe dinjiteti i tij. Vargjet e mëposhtme na paraqesin më së miri këto raporte.

Οι παρτιζάνοι βγήκανε / στις πιο ψηλές κορφούλες/ γιατί 'χαν σκλάβους αδερφούς/ και σκλάβες αδερφούλες/...

(Partizanet seç dolen / në majat më të larta/ se kishin sklever vëllëzërit/se kishin sklave motrat/...)

Ajo që është interesante është mbartja në letërsinë e Luftës së Dytë Botërore të minoritetit grek të tipologjisë së aksionit mbrojtës të këngës popullore greke. Kjo do të thotë se aksioni, ose motivi nxitës për veprim, te këto këngë përcaktohet nga kundërshtimi i heroit për të lëjuar kundërshtarin t'i rrembej diçka të vyer që ai zotëron. (më sakt kjo shfaqet edhe te epika për Gjergj Elez Alinë). Krejt e kundërta nga tipologjia e aksionit që heroi vepron në emer të rrembimit të një vlere që e zotëron dikush tjetër. Pra, ky hero i yni na shpalos vlerën e plotmerisë që buron në vetvete nga nga jetesa me drejtësi dhe në harmoni të plotë me ambientin natyror dhe shoqëror.

Këtë filozofi vlerash të këngës tradicionale popullore e gjejmë të mishëruar edhe në letërsinë e Luftës së minoritetit grek. Bile, duke mbartur të njëjtat mjete shprehëse që janë përdorur dhe në ciklin, të cilit i referohemi, por edhe në baladat dhe në këngët akritase. Marrim si shembull këngën për dëshmorin Spiro Partali. Thotë në një moment kënga : «.Σύντροφοι μη μ' αφήνετε στα έρημα τα δάση/ για πάρτε με και σύρτε με, ψηλά σε 'κείν' τη ράχη / καμείτε και τον τάφο μου, το μαύρο μου κιβούρι,/ να 'ναι βαθύ, να 'ναι πλατύ, να 'χει και παραθύρι,/ να βλέπω τα συντρόφια μου, να χαίρετε η καρδιά μου....»

(Shokë mos më lini mes pyjeve të shkreta / merrmeni dhe çomëni në majë t'asaj kodre/ bëmeni dhe varrin të ziun varrin tim/ të jet' i thellë, të jet' i gjerë, të ketë edhe dritare/ të shoh unë shokët e mi, zemra të më gezohet...)

Ashtu siç ndodh në shumë këngë kaçakësh, edhe këtu kemi motivin e partizanit të plagosur (në greqisht përdoret emri αντάρτης - andart) në mes të një pylli

që pret vdekjen. Ai, si te kaçakët, nuk i trembet vdekjes më shumë se idesë se do të jetë vetëm. Ndaj dhe kërkon që dhe pas vdekjes të ketë mundësi komunikimi (pasiv) me shokët (jetën). Dritaren që kërkon te varri i tij na kujton gjithashtu variante të ndryshme të baladës së murimit (Ura e Artës) apo dhe vetë varrin e Dhijeni Akritës.

Në krijimet e kësaj periudhe, përveç rimarrjes së motiveve nga këngët popullore të traditës, të vargjeve, fragmenteve nga ato, apo dhe këngëve të tëra ku ndryshohet vetëm emri dhe koha e ngjarjes (fenomene këto tipike të krijimtarisë popullore) gjejmë përshtatjen në të njëjtën këngë të motiveve nga këngë të ndryshme: të kurbetit, të nizamëve, të baladave etj. Në to gjejmë shpesh dhe armët që përdornin kaçakët (shpatën) dhe në të njëjta vargje formacionin luftarak partizan, madje, në gjuhën shqipe “brigadë”. (Kënga për dëshmorin Llambi Llambraqi)

Elementet e rinj që hasen në krijimet e periudhës së luftës partizane karakterizohen më shumë nga ngjyrimet ideologjike dhe ndikime nga hymnet e marshet revolucionare të kohës, qofshin këto shqiptare, greke apo ndërkombëtare. E veçanta është se ato interpretohen në gjuhën greke. Kemi psh, rimarrjen në masë të gjerë të fjalës “shokë”. E njëjta fjalë gjendet e përdorur rrallë edhe në këngët e kaçakëve. Në to ajo përdoret me kuptimin intim të mikut. Në këngët partizane përdorimi i saj bëhet në një kontekst ideologjik.

Po ashtu, dihet që te këngët popullore të kaçakëve, (njësoj si në mitologji apo në këngët epike të akritëve), ndërgjegjja dhe veprimi i individit vazhdon të luajë rol kryesor në përcaktimin e fatit të rrjedhës së ngjarjeve. Përkundrazi, në krijimet e luftës partizane ato zëvendësohen me veprime kolektive (të shokëve, popullit). Nga ana tjetër, amanetet, si pjesë integrale e kozmosit të eposit të kaçakëve, kanë si objekt anën personale dhe private. Në këngët e luftës edhe amanetet u përkasin elementeve të logjikës kolektive, lirisë, demokracisë, përparimit etj.

Që në këtë periudhë kemi shfaqjen e elementit deklamativ, panigjirik e retorik të poezisë. Këto karakteristika, të kuptueshme dhe të lejueshme deri diku për shkak të situatës, në të cilën krijohen dhe reflektojnë, dalngadalë shndërrohen në tregues të angazhimit ideologjik e politik të krijimtarisë së kësaj periudhe. Bile arrijnë deri në shfaqjen hapur të luftës së klasave. Këto elementë në të ardhmën do të bëhen mbisunduese dhe do të përbëjnë treguesin themelor të letërsisë së realizmit socialist.

Nqs “lufta” në këngët e traditës na jepet në realitetin e vet të vrazhdë dhe heroik, por pa një qëllim të përcaktuar, në krijimet e periudhës së luftës jepet nën prizmin e një qëllimi të qartë ideologjik. Lufta tani bëhet për “... Για μια λαοκρατία, για ένα μέλλον λαμπρό/ ελευτεριά ειρήνη, δουλειά, πολιτισμός»

(Për një demokraci, të ardhme të ndritur/ paqe, punë liri, civilizim...)

Ose “... Ποιος είδατε το Γιώργαρο /το Γιώργαρο το Ζώτο/ τον κλέφταρο τον πρώτο./μερόνυχτα τον βλέπαμε/ το Ζώτο τη φαγάνα/ την παλιοκαραβάνα.....»

(Kush pa Jorgaron/ Jorgaron Zoton/ Natë e ditë e shihnim/ Zoto llupësin/ çanakprishurin..)*

Janë pikërisht këto trajtesa që zbehin në maksimum vlerën letrare të këtyre poezive.

Nga ana stilistike në to ruhet vargu 15-rrokësh apo dhe 13-rrokësh, klasik apo i thyer, me ritëm jambik. Këto janë karakteristika kryesore të poezisë tradicionale popullore greke, por edhe të poezisë së kultivuar të autorëve të minoritetit grek për këtë periudhë dhe për dekada të tëra të periudhës së pasluftës. Përpjekjet për të futur në to rimën nuk janë dhe aq të suksesshme.

* Fjala është për një figurë intelektualë nga minoriteti që nuk u pajtua me idetë komuniste dhe për këtë u përmoq. Të njëjtin qëndrim mban ndaj tij dhe prodhimi letrar i kohës

Po ashtu, dëshmtitarë të letërsisë së kësaj periudhe tregojnë se gjatë luftës janë lëvruar dhe skica e tregime si dhe pjesë të vogla teatrale. Ato janë mënjanuar dhe në emër të “harresës” sot nuk disponohen. (Të vetme krijime që u ruajtën janë disa skica dhe tregime të vogla të Lefter Talos, të cilat faktikisht nuk lidhen me luftën, por me periudhën para saj.)

Për zhvillimin e kësaj letërsie u përdorën dy “gazeta” shaptilografi, njëra me emrin «Ο Αγώνας μας» (“Lufta jonë”) dhe tjetra «Η φωνή του αντάρτη» (“Zëri i andartit”)

Siç shihet, natyra dhe fizionomia e kësaj letërsie, e mbështetur kryesisht te krijimtaria e traditës popullore, krijuan përshtypjen se letërsia e luftës së minoritetit grek shenon dhe fillimet e letërsisë në minoritetin grek në Shqipëri. Kjo përshtypje u kthye në një të vertetë të paverifikueshme dhe ndihmoi shumë nevojat e politikës komuniste për të mohuar traditën ekzistuese letrare që trashëgoi Minoriteti Grek në Shqipëri. U shfrytëzua për këtë parimi i njohur se fillesat e çdo letërsie të kultivuar e kanë zanafillën te krijimtaria popullore.

Nga ana tjetër letërsia e Minoritetit Grek (lexo poezia) e kësaj periudhe, ashtu siç ndodhi edhe me letërsinë shqiptare, u trajtua me termat e folklorit, si krijime popullore (këngë) të luftës partizane. (Kjo ndodh edhe për arsyen e thjeshtë se ato krijoheshin për t’u kënduar, pra për t’i sherbyer moralit të luftës) Kështu, për këto poezi përdoret termi “këngë partizane” në shqip, ndërsa në greqisht edhe “Këngë andartësh” (*Αντάρτικα τραγούδια*).

Duhet thënë gjithashtu, se pavarësisht nga shkalla e mbështetjes në traditën popullore, në krijimtarinë në shqip apo greqisht, identifikimi me krijimtarinë popullore ose me një formë të përafërt me të (Këngë partizane – e të gjithë popullit që luftoi për liri nën drejtimin komunist) bëhet edhe me një qëllim tjetër. Për të vertetuar se fryma komuniste dhe pasqyrimi i saj në art përbënte shkallën më të lartë “të natyrës apo të frymës popullore”, karakteristikë që do ta hasim në vijim në gjithë letërsinë e pasluftës së popullit shqiptar edhe në krijimtarinë e kultivuar të minoritetit grek.

Në sherbim të së njëjtës ide, që letërsia e luftës së minoritetit grek shenon dhe fillimet e letërsisë në lidhje me minoritetin grek në Shqipëri, përdoret edhe fakti se letërsia e pasluftës në minoritet, krahasimisht me letërsinë e krijuar nga autorë minoritarë grekë brenda territorit shqiptar në periudhën para luftës, pati një zhvillim të vrullshëm.

Këto dhe arsyet e tjera i bënë ata pak studiues të periudhës së diktaturës komuniste të letërsisë në minoritet, të trajtonin krijimtarinë e periudhës së luftës si fillime të një letërsie të re, “të letërsisë minoritare”.

Në kritikën e kohës, krijuesit e periudhës së luftës u quajtën “njëzë të cilët ose nuk kishin asnjë lidhje me poezinë e kultivuar, ose kishin ndonjë njohuri lidhur me kërkesat e poezisë”¹⁵. Bile, këtyre marrëdhëniesve të krijuesve të kësaj periudhe me letërsinë, u dedikohen edhe elementet e poezisë së kultivuar që hasen, sipas mendimit kritik në fjalë, në krijimtarinë e periudhës së luftës. Madje, përpjekja e Pano Çukës në librin e tij “Një buqetë me këngë popullore” dhe të tjerëve pas tij, që flasin për emra konkret krijuesish të këtyre këngëve, konsiderohet e gabuar¹⁶. Ndodh kështu kur dihet që një pjesë e mirë e këtyre krijuesve si vetë Panos Çukas apo Spiros Xhas, Janis Panos, Vagjelis Vasiliu etj, u bënë krijuesit më në zë në letërsinë e mëvonshme në minoritetin grek në Shqipëri.

¹⁵ J. Jani, Gazeta «Λογοτεχνικό Λαϊκό Βήμα», nëntor, 1989, fq. 6.

¹⁶ J. Jani, Gazeta «Λογοτεχνικό Λαϊκό Βήμα», nëntor, 1989, fq. 6.

Bibliografi

- Nika V. (1988), Δημοτικά Τραγούδια της Ελληνικής Μειονότητας, Tiranë.
Kapsomenos. E. (2002), Αναζητώντας το χαμένο Ευρωπαϊκό Πολιτισμό, Athinë.
Akademia e Athinës, (1962), Ελληνικά δημοτικά τραγούδια, v.1, Athinë.
Hamon P. (1984) Texte et ideologie, Paris.
Eco U. (1966), “James Bond: une combinatoire narrative”, Athinë.
Gazeta «Λογοτεχνικό Λαϊκό Βήμα», nëntor 1989, fq. 6.
Barka P. (2003), Letërsia në Minoritetin Etnik Grek, Tiranë.

Kostando Ksera, Harallamb Miconi

5) Revista periodike “Kërkime Universitare”, Universiteti i Gjirokastrës, nr. 37, 2014

“Leksikografia shqiptaro – greke në fjalorin e Niko Gjinit (1971)”

Abstract

In the context of this paper we make an approach to the Albanian-Greek Dictionary edited by Niko Gjini and published in 1971 by the School Book Publishing House.

The main goal of his compiling the dictionary was to help the students of the Greek Ethnic Minority in Albania to better assimilate Albanian language so that they could integrate into Albanian society as soon as possible. Another aim was to help translators with their work.

In this study we examine the macrostructure and the microstructure of the dictionary, various details which characterize it and which distinguish it from other dictionaries and we make general remarks on the way it has been edited by the author.

The dictionary contains about 16.000 entries of the Albanian language vocabulary. Specific terminological words are not included in this dictionary.

Key words: Albanian-Greek dictionary, macrostructure, microstructure, vocabulary, entry, word correspondence

Leksikografia greko-shqiptare dhe ajo shqiptaro-greke e para viteve '90 ka qenë një fushë jo shumë e zhvilluar. Themelet e saj janë vënë në shekullin e XVIII¹⁷ dhe në fillimet e shekullit XIX¹⁸, por pas asaj periudhe konstatohet një mungesë interesimi për hartimin e fjalorëve të këtij lloji. Situata ndryshoi pas viteve '90 ku vihet re një lëvizje e veçantë në këtë fushë, e cila u dedikohet më shumë kushteve politiko-shoqërore sesa atyre linguistiko-akademike që mbizotëruan pas rënies së diktaturës komuniste.

Fjalorët e parë që u hartuan ishin greqisht-shqip dhe kjo ndodhi jo si rezultat i interesit leksikografik, por në kuadrin e mësimdhënies për shtrirjen dhe përhapjen e gjuhës greke.

Gjatë shekullit XX kemi përpjekje sporadike për hartimin e fjalorëve, por vepra më e rëndësishme dhe e para e llojit shqip-greqisht është fjalori i Kostandin Kristoforidhit që u botua në Athinë në vitin 1904. Edhe pse në botimin e tij të parë

¹⁷Fjalori i parë ku shqipja vihet përballë greqishtes është fjalori tregjuhësh, greqisht, vllahisht, shqip të Th. Kavaliotit (1770) i përfshirë në veprën e tij Protopeiria (Πρωτοπερία).

¹⁸ Fjalori katërgjuhësh (Λεξικόν τετράγλωσσον) i katër dialekteve popullore apo të romejës së thjeshtë, vllahishtes së Moisiat, të bullgarishtes dhe të shqipes, i përfshirë në veprën Hyrje në mësimdhënie «Εισαγωγική διδασκαλία» të Daniil Voskopojarit, (1802) dhe fjalori «Λεξικόν της Ρωμαϊκής και Αρβανιτικής Απλής» (Fjalor greqisht – arvanitshe e thjeshtë) i Marko Boçarit (1809).

fjalori titullohet *Leksikon tis allvanikis glossis*,¹⁹ «është pranuar se fjalori është në përgjithësi dygjuhësh, shqip-greqisht, ku greqishten e përdori si mjet shpjegues. Vepra zakonisht ka fjalën shqipe dhe përkrah saj fjalën gjegjëse të greqishtes.²⁰»

Fjalori shqip-greqisht i botuar nga Nikollaos Tsetes në Athinë më 1959 me 235 faqe është rasti i parë i ndërmarrjes së një iniciative të tillë nga autorë grekë.

Gjatë viteve të diktaturës vërejmë përpjekjet e para në Shqipëri për hartimin dhe botimin e fjalorëve shqip-greqisht. Shkaku kryesor i kësaj ndërmarrjeje ishte ekzistenca e minoritetit etnik grek dhe politika asimiluese që ndiqte shteti shqiptar për arsimimin e këtij minoriteti²¹.

Konkretisht në vitin 1971 kemi botimin e “*Fjalorit shqip-greqisht*” të Niko Gjinit dhe në vitin 1986 “*Fjalorin shqip-greqisht*” të Vasil Partalit. Që të dy janë botime të Shtëpisë Botuese të Librit Shkollor.

Fjalori i N. Gjinit është përpjekja e parë për të hartuar një fjalor dygjuhësh shqip-greqisht i përdorshëm në masë të gjerë. Autori me meritat e tij dhe dashurinë për të dyja gjuhët na ka dhënë një vepër shumë të rëndësishme për kohën në të cilën fjalori u hartua dhe u botua. Mungesa e fjalorëve analogë midis shqipes dhe greqishtes e vështirësonte shumë punën e autorit, por nuk e pengoi të krijonte një vepër të cilësisë dhe parametrave bashkëkohore.

Qëllimi i hartimit të fjalorit

Edhe pse nga fjalori mungon një tekst ku të sqarohet qëllimi i hartimit të tij, duke u nisur nga rrethanat në të cilat u hartua, nga kushtet politiko shoqërore që mbizotëronin në atë periudhë si dhe nga fakti që fjalori është botim i Shtëpisë Botuese të Librit Shkollor mund të themi se qëllimi kryesor i fjalorit është:

- Që t’u vijë në ndihmë nxënësve të shkollave të minoritetit të cilët ishin njëgjuhësh, greqishtfolës²² për të përballuar vështirësitë që ata gjenin gjatë kalimit nga cikli fillor në atë 8-vjeçar,²³ sidomos për të përballuar terminologjinë shkencore të teksteve shkollore.

- Njëkohësisht ai u vinte në ndihmë përkthyesve të veprave të letërsisë shqipe në greqisht për nevojat e komunitetit grek dhe sidomos për nevojat e shkollës si dhe hartuesve dhe përkthyesve të teksteve shkollore për minoritetin etnik grek.

- Një qëllimi tjetër, siç duket edhe nga parathënia e prof. Zihni Sakos është që t’u vijë në ndihmë përkthyesve dhe gazetarëve për t’i arritur qëllimit që fjala e shokut Enver Hoxha dhe direktivat e Partisë dhe të ideologjisë socialiste të arrinin tek të gjithë njerëzit edhe te komuniteti grek.

¹⁹ Fjalori u ripunua nga A. Xhuvani dhe u transkriptua në alfabet shqip. U botua në Tiranë në vitin 1961 me titullin «Λεξικόν Αλβανο – Ελληνικόν» (Fjalor shqip – greqisht).

²⁰ Sofia Delijorgji, 2011, Tiranë, Disertacion, Rreth interferencave leksiko – semantike të greqishtes në shqipë, faq. 141.

²¹ Për më shumë shih v. Bici. *Çështje të dygjuhësisë në shkollat e pakicave*, Tiranë, 2001.

²² Anëtarët e Minoritetit Etnik grek në Shqipëri para se të venë në shkollë janë monoling me gjuhë amtare greqishten. Në klasën e parë fillojnë mësimin e gjuhës shqipe në fillim si gjuhë e huaj dhe në vazhdim si gjuhë e dytë.

²³ Mësimet zhvilloheshin të gjitha në gjuhën shqipe përveç mësimin të Gjuhës dhe Letërsisë greke, që zhvillohej në gjuhën amtare, me dy orë në javë.

- Fjalori ishte i nevojshëm edhe për një pjese intelektualësh (studiues të ndryshëm, shkrimtarë, linguistë etj.) shqiptarë të cilët kishin interes për gjuhën dhe krijimtarinë greke si të kohëve të vjetra ashtu edhe të kohëve moderne²⁴.

- Nuk mund të lihet jashtë as ambicia filologjiko-linguistike e vet autorit për të krijuar një fjalor dygjuhësh midis shqipes dhe greqishtes²⁵. Ambicia e tij e gërshetuar me “vijën” e Partisë na dhanë veprën e rëndësishme për të cilën bëhet fjalë.

Makrostruktura e fjalorit²⁶

Fjalori ka rreth 16.000 fjalë në gjithsej 551 faqe të formatit 60X88/16. Ai fillon me «dy fjalë» nga drejtori i Institutit të Folklorit, prof. Zihni Sakos të përkthyer edhe në gjuhën greke. Prof. Zihni Sako thekson se paralel me ngritjen kulturoro-ekonomike të shoqërisë shqiptare kemi edhe arritje në fushën e hartimit të fjalorëve dygjuhësh, të cilët nxjerrin në dritë pasurinë e madhe të gjuhës shqipe. Kjo gjë ndodh edhe në përballjen e saj me greqishten. Ai vë në dukje edhe mungesën e fjalorëve të përgjithshëm të gjuhës shqipe të përdorshëm për një masë të gjerë njerëzish.

Në faqen 9 fjalori përmban në greqishte shënime në lidhje me përdorimin e tij. Më pas ka një listim alfabetik të fjalëve të shkurtuara. Vazhdon me alfabetin e gjuhës shqipe dhe shqiptimin e shkronjave në greqishte. Më pas na jep informacion gramatikor në lidhje me ndarjen dhe shqiptimin e shkronjave si dhe shenjat e pikësimit dhe të theksimit.

- Në bibliografinë e faqes 21 vërejmë që vepra kryesore në të cilën është bazuar autori është fjalori i Kostandin Kristoforidhit (1904 dhe 1961). Në fakt është fjalori i vetëm greqisht-shqip që ekzistonte gjer atëherë. Fjalori i Kristoforidhit përmban 12.000 lema, kurse ai i Gjinit rreth 16.000 lema. Kjo na detyron të mendojmë se autori i është referuar edhe “*Fjalorit të Gjuhës Shqipe*” (1954) për renditjen e lemave.

- Ajo që vihet re është se Gjini nuk dispononte²⁷ të gjithë fjalorët e gjuhës greke që janë botuar deri atëherë, por vetëm ata që janë gjetur rastësisht afër tij. Mungojnë nga bibliografia fjalorët më të përdorshëm dhe më të plotë të gjuhës greke, siç janë fjalori i Proias²⁸ dhe i Stamatakos,²⁹

- Fjalorët që disponon i perkasin periudhës së para Luftës së Dytë, dmth., para izolimit të Shqipërisë nga bota përreth. Vetëm tre nga këta janë të viteve 1961, 1962, 1971. Fjalorët greqisht-rusisht ose rusisht-greqisht janë të gjitha botime në Moskë.

- Pjesa e lemave përmbahet në faqet 25-495, dmth., zënë 470 faqe.

²⁴ R. Bumi, J. Ricos, N. Kazanxakis, M. Llundemis, etj. janë nga autorët që njiheshin më shumë në Shqipëri dhe përkthimi i veprave të tyre i vinte në ndihmë ideologjisë socialiste.

²⁵ Në vazhdim Niko Gjini krijoi dy vepra jete që janë Fjalori Greqisht – Shqip, Janinë, 1993 dhe Fjalori Shqip – Greqisht, Janinë 1998.

²⁶ Është ndërtimi i fjalorit në tërësi.

²⁷ Mungesa për shkak të izolimit dhe të mos ekzistencës së mundësisë për të komunikuar me vendet përreth.

²⁸ Proia, «Λεξικόν της Νέας Ελληνικής γλώσσας», Athinë, 1933.

²⁹ Stamatakos, «Λεξικόν της Νέας Ελληνικής, Καθαρευούσης και Δημοτικής», Athinë 1952 - 55.

- Më pas ka një listim alfabetik të emrave gjeografikë. Janë kryesisht emra shtetesh, kryeqytetesh, qytetesh të Shqipërisë dhe të Greqisë si dhe vende të rëndësishme gjeografike, dete, lumenj, liqene, etj.
- Fjalori vazhdon me shkurtesat e gjuhës shqipe dhe të huaja.
- Fjalori mbaron me shembuj zgjedhimesh të foljeve ndihmëse, në shqipe dhe greqishte, si dhe të foljeve të parregullta në të gjitha kohët, diatezat dhe mënyrat.

Mikrostruktura e fjalorit³⁰

Fjalësi në shqip

Edhe pse fjalori u botua një vit para se gjuhëtarët shqiptarë të organizonin Kongresin e Drejtshkrimit për Unifikimin e Shqipes, Gjini ka meritën e dhënies të lemave shqipe saktë fonetike (dhe nga ana tingullore dhe nga ana e theksave).

Lemat në shqipe jepen në mënyrë alfabetike me shkronja të theksuara dhe në krahasim të tyre jepet me shkurtime kategoritë gramatikore ku bën pjesë fjala. P.sh., **agresor-i**, ουσ. **dekadent-e**, επιθ.

Emrat janë vënë në trajtën e pashquar dhe më pas jepet mbareja e trajtës së shquar, kurse për emrat që kanë tipa të ndryshëm për çdo trajtë jepet e gjithë fjala edhe në trajtën e shquar. Pas asaj jepet gjinia e emrit dhe më pas mbareja e shumësit.

Për mbiemrat shënohet tipi i gjinisë mashkullore dhe në vazhdim pas vijës mbareja e gjinisë femërore. Për mbiemrat e nyjshëm pas kësaj jepen në kllapa nyjat. Në greqishte jepet vetëm tipi i mashkullores.

Foljet jepen në vetën e parë të kohës së tashme njëjës, mënyra dëftore dhe në vetën e tretë foljet pavetore. Pas kategorisë së foljes jepet nëse folja është kalimtare ose jo kalimtare. Forma pësore e foljes nuk përbën lemë më vete, por jepet brenda lemës së formës veprare për ato folje që kanë edhe formë pësore, si p.sh., *sqaroj-sqarohem, thaj-thahem, mundo-mundohem*.

Theksimi i lemave në shqipe bëhet vetëm kur theksohet rrokja e fundit ose e tretë nga fundi.

Në lemat nuk përfshihen fjalë të përdorimit shumë specifik sepse fjalori nuk pretendon të bëhet një fjalor i gjithë pasurisë së gjuhës shqipe. Përveç fjalëve që gjenden në bërthamën e gjuhës shqipe, në fjalor përfshihen edhe fjalë të prejardhura (me parashtesa ose prapashtesa) ose të përbëra nga to (kompozitë e parë ose e dytë).

Lemat janë të gjuhës letrare shqipe dhe nuk përfshihen në to fjalë që u përkasin dialektit tosk ose geg, përveç atyre që kanë përdorim unik.

Në lemat e shqipes nuk dallojnë ato që janë në përdorim të gjerë nga ato që kanë karakter historik, dmth., të cilat nuk përdoren më.

Fjalët homonime jepen si lema të veçanta.

Në raste të rralla si lema përdoren shprehje, si p.sh., **besa-besë**, ἀκλιτη λέξη, si p.sh., u lidhëm me **besa-besë** (fq.50); **kashë e lashë**, ἀκλιτη λέξη, το αίνιγμα (fq. 187).

³⁰ Mikrostruktura e fjalorit është ndërtimi i çdo njësie leksikografike veças, d.m.th. paragrafi për një fjalë ose për njësi frazeologjike, ai që quhet «zë leksikografik» ose «paragrafi i fjalës».

Shpjegimi i fjalës në greqisht

- Fjalët korresponduese të greqishtes dhe shpjegimi i lemave bëhet në gjuhën popullore greke (dhimotiki), edhe pse gjuhë zyrtare e shtetit Grek në atë periudhë ishte gjuha intelektuale (katharevusa), e cila u zëvendësua nga gjuha popullore me vendim të Parlamentit Grek në vitin 1976. Në raste të rralla fjalët sinonime të greqishtes u përkasin fazave të ndryshme historike. P.sh. **çadër-çadra** ομπρέλα, το αλεξιβρόχιο, το αλεξήλιο;³¹ **gravitet-i** το βάρος, η βαρύτητα, η βαρύτης (fjalë arkaike); **greminë-a** ο γκρεμός, ο κρημνός (fjalë arkaike).

- Për emrat e bimëve dhe të kafshëve jepet termi shkencor në latinishte, si p.sh., **bathë-a**, ουσ. θ. πληθ.-, Βοτ. (*Vicia faba*) το κουκί. **merimangë-a**, ουσ.θ. Ζωολ.(*Aranea*) η αράχνη

- Jepet informacion në lidhje me fushën e përdorimit të fjalës: shkencë, art, mjekësi etj., nëpërmjet shkurtesës e cila fillon me shkronjë të madhe, si p.sh., **elasticitet-i**, ουσ. αρ. Φυσ. (Fizikë), **eksponent-i**, ουσ. αρ. Μαθ. (Matematikë).

- Para shpjegimit në gjuhën greke sqarohet në kllapa nëse. fjala përdoret me kuptim metaforik, e përfshirë në shprehje apo në proverb. P.sh., shpirt-i, **Μ ε τ φ. me mish e me shpirt**, ψυχή τε και σώματι.

- Theksimi bëhet me sistemin e theksimit me shumë theksa. Sistem që u zbatua në shkrimin e greqishtes deri në vitin 1981.

- Shpjegimi i lemës shqipe bëhet kryesisht me vendosjen e fjalës analoge të greqishtes dhe të sinonimeve të saj. Në raste të rralla, kur nuk mjafton fjala analoge, jepet një shpjegim i thjeshtë i fjalës, i cili bëhet me *perifrazim* dhe në disa raste me formulën *ai që*. Në raste të tjera fjala vendoset në togfjalësh dhe menjëherë pas tij jepet togfjalëshi analog në greqishte. Shprehjet janë zakonisht ato të përdorimit të gjerë si në shqipe edhe në greqishte të cilat i krijon vetë autori. Nuk kemi ilustrime të mara nga tekste letrare ose publicistike. Në ilustrimet nuk ndeshim shpesh proverba ose shprehje frazeologjike. Ato jepen në rastet ku shprehjet gjenden identike në të dyja gjuhët, si p.sh., me fjalë e me të bëme = με λόγια και με έργα.(51)

- Kuptimet e ndryshme të një fjale jepen me numra, kurse kuptimet e përafërta ndahen me presje. Renditja e këtyre fjalëve bëhet sipas kuptimit të tyre, i pari jepet kuptimi i përgjithshëm ndaj atij specifik, kuptimi kryesor ndaj atij metaforik, ai që përdoret më shpesh nga ai që përdoret më rrallë, si p.sh., **shpërngulje-shpërngulja**, ουσ. θ. πληθ.-, η εκτόπιση, η μετατόπιση, η μετακίνηση, η μετακόμιση, η μετοικεσία, η μετανάστευση.

Vërejtje rreth fjalorit

Hartimi i fjalorëve dygjuhësh nuk është punë e lehtë siç mund t'i duket dikujt që nuk i njeh vështirësitë e punës leksikografike. Vështirësia më e madhe që hasin hartuesit e këtyre fjalorëve buron nga fakti se fjala ka valenca të ndryshme në gjuhë të ndryshme. Për rrjedhojë, zgjedhja e barasvlerësve së kuptimeve dhe të ngjyimeve kuptimore për çdo fjalë që përkthehet në gjuhën tjetër kërkon shumë mund. Jo më pak

³¹ Fjalët αλεξιβρόχιο dhe το αλεξήλιο ishin përpjekje të vjetra të intelektualëve për të zëvendësuar fjalën e huaj *ombrella*, të cilat nuk mbijetuan me kalimin e kohës.

e vështirë është dhe pajisja e fjalorit me frazeologjinë e duhur dhe me shembuj, ku të ilustrohen kuptimet e ndryshme të fjalës.³²

Për vetë natyrën e fjalorit, si fjalor jo i madh, Gjini është mjaftuar në dhënien e deri dy kuptimeve të fjalëve. Janë të rralla rastet që autori e tejkalon këtë numër. Në disa kjo raste krijon probleme në lidhje me përcaktimin e kuadrit kuptimor të fjalës. Le të marrim si shembull fjalën shqipe *kohë*, një nga fjalët polisemantike më problematike e cila nuk është pasqyruar mjaftueshëm në fjalor.

Kështu, në fjalor nuk bëhet dallimi midis kuptimit “εποχή = periudhë kohore” nga kuptimi “καιρός = mot” si kuptime të ndryshme korresponduese të fjalës “kohë”.

Duhet shtuar kuptimi korrespondues “χροнос” për kuptimin e përgjithshëm të fjalës “kohë”.

Përveç kuptimit terminologjik gramatikor “χροнос” të fjalës “kohë”, duhet shtuar edhe kuptimi korrespondues “χροнос” për kuptimin terminologjik fizik, filozofik etj.

Duhet shtuar kuptimi korrespondues “ώρα” si dhe kuptimi korrespondues “περίοδος” për kuptime të tjera të fjalës “kohë”.

Pra, kuptimet e fjalës shqipe “kohë” do të mbuloheshin në mënyrë më të plotë në greqishte duke u përkthyer me të gjitha fjalët greke καιρός, χροнос, εποχή, περίοδος dhe ώρα të përfshira, secila prej tyre ose disa prej tyre së bashku, në kuptimet e veçanta të fjalës shqipe “kohë”, si p.sh.:

-kohë = χροнос, καιρός, për: *Pa humbur kohë. Kërkon (do) kohë etj.*

-kohë = χροнос, për: *Koha është flori etj.*

-kohë = εποχή, καιρός, për: *Që nga ajo kohë. Iku ajo kohë etj.*

-kohë = εποχή, për: *Në kohët e kaluara/e ndritura/e lashta etj.*

-kohë = περίοδος, καιρός, për: *Në kohë paqeje/luftë. Kohët e fundit etj.*

-kohë = περίοδος, për: *Koha e rinisë etj.*

-kohë = καιρός, për: *Kohë e mirë/e keqe/e ngrohtë/e thatë. Kohë e bukur etj.*

-kohë = ώρα, për: *Në kohën e drekës/e gjumit. Para kohe. Është koha të... etj.*

-kohë si terma në fusha të ndryshme: fil., fiz., gjuh. etj.= χροнос.

Në fjalorin e vitit 1998 gjejmë 13 kuptime të fjalës *kohë*.

Në disa raste autori nuk u shpëton kalkimeve idiomatike nga shqipja në greqishte, të cilat janë të pajustificuara në gjuhën letrare të atdheut mëmë (greqishtes). Kështu për të shpjeguar idiomat e shqipes: **s’çan kokë**: δεν σκοτίζεται, δεν σχίζει το κεφάλι; **më vjen mirë**: ευχαριστιέμαι, μου’ρχεται καλά, do të ishin të mjaftueshme shpjegimet e dhëna δεν σκοτίζεται dhe ευχαριστιέμαι respektivisht dhe është e gabuar dhe e tepërt përpjekja për të gjetur ekuivalente idiomatike për to, si p.sh., δεν σχίζει το κεφάλι dhe μου’ρχεται καλά. Këto idioma përbëjnë shprehje të të folurës së grekëve të Shqipërisë. Shprehje të tilla janë krijuar si përkthime fjalë për fjalë të shprehjeve frazeologjike të shqipes dhe kanë kaluar në gjuhën e grekëve të Shqipërisë në përdorim të gjerë, si p.sh., *u bë bërryl, mëthuσε, έγινε τάπα* (në greqishten zyrtare nuk ekziston si shprehje, vjen nga shqipja *u bë tapë*);

Shprehje dhe fjalë të krijuara në greqishte nëpërmjet shqipes gjejmë edhe në raste të tjera, si p.sh., **shko ca më tutje** = πήγαυε λιγάκι **παρέκει**, në vend të πήγαυε

³² Dua libra. dualibra.com/leksiku-dhe-shtresimi -i-tij/

λιγάκι πιο κει (në fjalorin e 1998-ës e gjejmë të korrigjuar), kurse çere-ja = **τσιερός**; callangur-i = **το σκιλιμπόνι** nuk gjendet fare në fjalorin e 1998-ës.

Problemet e mësipërme vijnë si arsye e humbjes së kontaktit të autorit me greqishten e folur si dhe e përdorimit të shqipes në të gjitha fushat e jetës së përditshme.

Në parathënien e fjalorit greqisht-shqip të Marko Boçarit, prof. Johallas shkruan për fjalorin e vitit 1971 të Gjinit: «Në këtë fjalor përfaqësohet gjuha shqipe e sotshme, unike, e folur dhe e shkruar. Për sa u përket shpjegimeve në gjuhën greke vëren dikush se leksikografi nuk e njeh greqishten në nivelin e duhur ose të paktën nuk ka kontakte direkte me greqishten e re unike të folur.»³³

Për termin *Ministria e Shëndetësisë* jep në greqisht përkthimin nga shqipja *Υπουργείο της Υγεινής* dhe jo termin që përdoret gjerësisht në greqisht *Υπουργείο Υγείας*.

Fjalë antonime ose me kuptim të kundërt shfaqen rrallë, vetëm në ato raste që antonimet janë shumë të përdorshme, si p.sh., shëmtuar (i,e)-bukur (i,e), shpesh-rrallë, shes-blej. Sinonimet e lemave shqipe jepen në mënyrë sistematike sikundër jepen edhe sinonimet në gjuhën greke.

Në fjalor gjejmë edhe disa fjalë, terma ose frazeologji që i përkasin botës fetare që është diçka jo e pritshme për atë periudhë, si p.sh., **shëndre-u** – Αγιαντριάς, muaji dhjetor; **kungë-a**, - το αγιοβήμα, το ιερό, ajodhima; **kreshmë**-νηστεία, **kreshmoj** – νηστεύω; **meshë-a** - 1. η λειτουργία, 2. το πρόσφορο;

Fjalët **shërbëtor-i** dhe **shërbëtore/ja**, i karakterizon si fjalë *të vjetruara* që nuk përdoren më. Kjo është një qasje ideologjike që i detyrohet kohës së hartimit të fjalorit. Të njëjtat fjalë në fjalorin e 1998 nuk i gjejmë si të vjetruara.

Konkluzione

Niko Gjini falë durimit dhe mjeshtërisë së tij diti të shfrytëzojë në maksimum materialet e pakta që dispononte dhe hodhi bazat e leksikografisë moderne shqiptaro-greke, të cilat në vazhdim vet ai i ngriti në nivelet më të larta me veprat e tij madhore, Fjalorin greqisht-shqip të vitit 1993 dhe Fjalorin shqip-greqisht të vitit 1998.

Fjalori i vitit 1971 është një produkt i kohës së vet dhe i kushteve politiko shoqërore të cilat mbizotëronin në atë periudhë.

Hartimi i fjalorëve, dhe sidomos i fjalorëve dygjuhësh është një punë e vështirë dhe e ndërlikuar. Vështirësia bëhet edhe më e madhe kur nuk ekzistojnë monopate mbi të cilat të ecësh, por duhet t'i çelësh vetë, ashtu siç veproi Niko Gjini. Ai si shërbëtor i leksikografisë dhe njohës i mirë i shqipes dhe i greqishtes, diti të punojë me përkushtim dhe arriti të na japi një vepër shumë të rëndësishme. Fjalori shqip-greqisht i Gjinit për vite të tëra përbënte pikë referimi jo vetëm për breza të tërë nxënësish, por edhe për mësuesit dhe përkthyesit.

Zhvillimi shumë i shpejtë i teknologjisë në të gjithë fushat e veprimtarisë njerëzore, në të gjithë botën, krijon përditë terma të rinj shkencorë të cilët detyrojnë leksikografinë të hartoj fjalorë të rinj herë pas here. Kjo duket qartë edhe në fjalorin e

³³ Titos Johallas, *Πραγματεία της Ακαδημίας Αθηνών*, τόμος 46, 1980, Το ελληνο-αλβανικό λεξικόν του Μάρκου Μπότσαρη, Αθήναι 1980, εισαγωγή.

Gjinit (1971) duke e krahasuar me atë të 1998. Në një krahasim rastësor të numrit të fjalësit të shkronjës «N», në fjalorin e vitit 1971 kemi rreth 526 fjalë kurse në atë të vitit 1998 rreth 1200 fjalë.

Bibliografi

Akademia e Shkencave, Fjalori i gjuhës së sotme shqipe, 1980.

Bici, V., *Çështje të dygjuhësisë në shkollat e pakicave*, Tiranë 2001.

Babinjotis, J., «Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας», Αθήνα, 1998.

Delijorgji, S., 2011, Tiranë, Disertacion, Rreth interferencave leksiko – semantike të greqishtes në shqipë.

Gjini, N., Fjalori Shqip – Greqisht, Tiranë 1971.

Gjini, N., Fjalori Shqip – Greqisht, Janinë 1998.

Johallas, T., Πραγματεία της Ακαδημίας Αθηνών, τόμος 46, 1980, Το ελληνο-αλβανικό λεξικόν του Μάρκου Μπότσαρη, Αθήναι 1980.

6) “International Journal of Linguistics”, March 2014

“Bilingualism and the alternation of codes in a bilingual environment”

The term *diglossia* (Ferguson 1959) in Greek is assigned as social bilingualism dimorphic or dialecticism (Kakridis 1986, Papapavlou 1998) to be contrasted with the term bilingualism (bilingualism). Although the relationship between the two situations is often extremely complicated, as it can coexist (Fishman 1980), the basic distinction between bilingualism and social bilingualism concerns their conquest procedures, and other functional differentiation and social prestige of the two varieties. Thus, the term bilingualism (bilingualism) refers to the physical conquest of two languages as mother tongue, usually in *personal* level (ex. children whose parents have different native languages or immigrant children), without the necessity of a systematic differentiation of the one and the other in what concerns the language functions they perform, and without necessarily hierarchical distinction from each other in their social prestige. Conversely, the term social bilingualism (*diglossia*) describes, in accordance with Ferguson, a relatively stable linguistic situation in which, beside the basic dialects of the language (which may include a predominant variety or different local predominant varieties), there is a quite different, strictly codified (often more complex grammatically) overlying variety, which disposes a big and respected grammar, deriving either from an earlier time or another language community, which is mostly learned through formal education and is used in most aspects of writing and formal communication but not used by any group of population in everyday communication.

The definition that is now considered generally acceptable was delivered by Weinreich and defines bilingualism as an alternative *ability of using two linguistic codes* and as *bilingual* the individuals occupying this property. Therefore, bilingualism is generally called the capacity of an individual to speak two different languages. To alternatively handle at least two independent communication codes.

So it is understood that the advantage of the definition given by Weinreich in bilingualism is that it distinguishes bilingual from monolingual people. By this way the boundaries of bilingualism are expanded indefinitely, as each person using a second code of communication is designated as bilingual regardless of the degree of possession or use of opportunities available of the foreign language system.

Before we attempt a further analysis of the issue, we believe that first it is necessary a general reference to the manner and the circumstances in which an individual learns the foreign languages.

First, the knowledge of a single code of communication, namely the exclusive possession of the mother tongue, is called monolingualism and it is a widespread property in advanced countries in which multilingual people are considered as something extraordinary or at least as something unusual.

But in many parts of the world the ability to use several languages is regarded as something very natural and self-evident. In societies or in environments monolingual individuals might classify and be treated as a disadvantage, since the monolingual person would not be able to communicate adequately with the environment and solve effectively all problems.

An interesting example of society with multilingual people is the case of the Toucan tribe (Tukano) which resides on the border between Colombia and Brazil. The Toucans are multilingual people, because men should marry women that do not talk their tribe language. This fact results in using a different number of languages in the community of Toucans. Children of this tribe are born and raised in a multilingual environment, where the native language of the mother is different from that of their father, of their grandmother and possibly different from that of their aunt.

Yet, people of the Toucans tribe are interested to learn each other's language in order to possess many codes and to communicate between them, just as effectively as it happens in a monolingual society. This phenomenon of using many languages is considered so natural, that speakers are aware neither of the fact that they speak many languages, nor of the remarkable ability to move from one code to another automatically without difficulties or problems.

There are several mentioned similar societies, where multilingualism is the norm, most of which are located in Latin America, Africa and Asia. In such societies, due especially to social and cultural conditions, multilingualism is not considered a danger to the overall coherence, but instead it is believed that strengthens and sustains existing social structures. For this reason, in contrast to the known language policy of developed countries towards minority groups that exist within them, these communities reinforce and reward through their social mechanisms, multilingualism.

According to the view of researchers who studied many multilingual societies of this type, these speakers use different codes that they possess to satisfy particular social needs. Multilingualism in these communities shows functional feasibility and, consequently, the separate linguistic codes work in this case as the various forms than the unique language in monolingual societies consists of. As a result people who live in multilingual societies acquire many codes simultaneously with the same ease and nearly in the same process, just as the children of monolingual societies acquire their native language.

The simultaneous acknowledgment of two or more languages is observed as an isolated phenomenon and in so-called developed societies, where some people are born and raised under particular conditions such as the case of the various minorities or children whose parents have different mother tongues. But for the vast majority of people born in developed countries (and usually monolingual societies) learning a foreign (or second) language is a conscious activity undertaken after the age of 7-8, at a time where they have already mastered the basic structures of the mother tongue. But in that case the learning of foreign languages is a process very different from that indicated in the acquisition of the mother tongue, and in fact these difficulties are numerous. There are few individuals who eventually manage to create a second communication code that functions autonomously and independently from the first (ex. mother tongue). Most of them subordinate the system of the foreign language into the structures of the mother tongue so to think and to face the new reality simply translating the latter in the foreign language.

Modern research has found benefits in children that come in contact with a second language system. In particular, these children acquire met linguistic consciousness against monolingual children, which probably facilitates the learning of the first reading and writing and leads to higher levels of school success. Another sector in which bilingual children may excel is the communicative sensitivity, as they are early forced to realize which language is suitable for communication for any occasion.

According to Skutnabb-Kangas (1988), monolingualism means monoculturalism. Consequently, a monolingual person sees things from a single point of view and can't see them from someone else point of view.

Language is not just a tool of arrangement or a means of communication but it represents the institution and the expresser of ideas, values and concepts, which means that learning a foreign language implies, to a certain extent, the simultaneous appropriation of the corresponding culture, i.e. a new and special way of approaching and viewing of reality.

Culture is generally a set of concepts, ideas, values, attitudes, thinking and action which characterize in a given time a human community. These facts aren't unrelated and unconnected between them, but they are an organized whole, which has a constitution, consistency and uniformity and its principles shape and affect unwittingly the behavior of the members of the Community.

The existence of the culture is a necessity because it is the only means by which man achieves to arrange the multiple data of the outside world and to put an order to the chaos of the stimuli and of phenomena with which he is confronted daily. Culture is therefore a way of capture, organization and classification of reality, which is peculiar to a particular human community and, therefore, it is only a system of principles, a framework and a special prism by which we face things from perceptive and emotional view. However, this method is neither the singular one, nor necessarily the most objective, since it does not constitute a universal reality but a reality which applies only to this Community. If someone thinks that language is consistent with culture and that constitutes the other side of the same coin, then he is sure to realize that the cultural factor is a very important element in the process of learning foreign languages. This is the reason why both in didactic manuals of foreign languages as well as in any material used, is increasingly included a body of information that refers to natural environment, economy, history, religion, literature, institutions, attitudes, lifestyle, traditions and values of the community which uses the taught language. The presence of such information is intended to inform and to acquaint the student with various aspects of the culture of the foreign country, in order to bring them closer to the mentality of the people and to make them not just tolerant, but as far as possible sympathizing toward it. Moreover, it is now generally accepted that learning a second (or foreign) language means the simultaneous familiarity with another culture and the acquisition of a different culture. However, this process of assimilation of the new culture is facilitated or, conversely, is hampered by a number of factors of social cultural texture.

For what we are concerned, the attitude plays an important role in the field of teaching the second code, since it is one of the factors that affect not only the choice of a foreign language, but also the performance of persons therein. The interest or the motivation for learning a foreign language is related to a very large extent with the opinion that the students have developed for both the members of the Community who speak a language, and for the language itself, that is to say from the specific position which they have been developing about the second code.

Alternation and conversational mixture of codes

The use of two or more languages in the same communicative act is called "switching of codes" (Hasselmo, 1970, Blom & Gumperz, 1972, Poplack & Sankoff, 1988). It is a powerful communication practice which occupies a central place in the analysis of bilingual speech. The bilingual person, in accordance with the

contemporary literature, is defined as one who can produce comprehensive sentences with importance in two (or more) languages (Haugen, 1953, Clyne, 1967, Bettoni, 1981, Pauwels, 1983, Romaine, 1989). This person is not an assembly of two monolingual but he has unique and specific linguistic nature. He develops skills in two languages depending on the needs and the requirements of the environment. He makes usage of languages, together or separately, for different purposes, in different areas of life and with different speakers (Grosjean, 1990:107). This observation is important and leads us to the main axis of the matter which we are negotiating, that is to say the switching of codes as a dynamic and multidimensional bilingual practice. In accordance with the Wardhaugh (1986) there are two kind of code switching: the situational and the metaphorical one. The situational code is displayed when speakers change the used codes depending on the communication circumstances in which they are involved.

For some scholars such as Gumperz (1982), this type of changing code corresponds to bilingual situations where the two varieties of language are used in different situations. The relative case of metaphorical switching code appears when speakers in the same communicative circumstance change the used codes depending on the subject under discussion and the recipients. The interesting thing is that some issues can be discussed in both codes, but the choice of a particular code has special communication results in relation to specific recipients, it carries emotional and social connotations in what is said. The code switching motivated by the subject and/or the recipients make the redefinition of the same circumstance, from impersonal and official in more personal and informal, from serious to funny, etc. In the case of metaphorical switching codes observed a moving to/or from the code that expresses closeness and solidarity of *us* and is suitable for informal activities, within a group to/or from the code that is oriented to these, which expresses distance and is suitable for official activities outside of the group.

Conversational code mixing is observed when two or more codes are involved in the context of the same conversation, without the mixing being mobilized necessarily from the subject or the representative. The conversational mix is not a random blending of two codes unknowingly of the speakers. However, it can be regarded as activity which reveals the ability of bilingual individuals to take advantage of the two systems, as well as it is required knowledge of the structure and of the two languages, and according to surveys of the last twenty years (Poplack 1980, Hatzidakis 1999) the observance of some grammar restrictions mainly when the switch takes place within the sentence. One of the most acceptable restrictions among researchers is that of the equivalence constraint, according to which the switch is normally carried out at the points where the syntax is common for the two languages and there isn't a violation of syntax rules in any of the two languages.

References

1. Ναπολέον Μήτσης, 1998, Εισαγωγή στη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης (ή ξένης) γλώσσας, Αθήνα Gutenberg.
2. Αργύρης Αρχάκης και Μαριάννα Κονδύλη, 2002, Εισαγωγή σε ζητήματα κοινωνιογλωσσολογίας, Αθήνα, εκδόσεις νήσος.
3. Weinreich U. (1953), Languages in Contact: Finding and Problems (New York: Publication Number I of the linguistic Circle of New York).

4. Scott W.A – Ytreberg L.H. 1990, Teaching English to children (London: Longman).
5. Ferguson C. 1959, “Diglossia”, Word, v. 15.
6. Wardhaugh, R., (1986), An introduction to sociolinguistics. Οξφορδη: Blackwell.
7. Gumperz, J.J., (1982), Discourse strategies. Κέμπριτζ: Cambridge University Press.
8. Poplack, S., (1980), “sometimes I llstart a sentence in English Yterminoespanol; towards a typology of code- switching”, Linguistics, 18.
9. Haugen, E., (1953), The Norwegian language in American study in bilingual behavior, Yniversity of Pensylvania Press.
10. Skutnabb- Kangas, T., (1988) “Multilingualism and the education of minority children”.
11. Χατζηδάκης, (1999), «Ο περιοριστικός όρος της ισοδυναμίας (equivalenceconstraint): Στοιχεία από την εναλλαγή κωδίκων μεταξύ ελληνικής και γαλλικής», Θεσσαλονίκη.

7) “Mediterranean Journal of Social Sciences”, Rome - Italy, Vol 5 No 8, May 2014

“The programe, purpose and the objectives of “Llaiko Vima” newspaper (1945-2012)”

Abstract

The publication of the newspaper at the southern region of Albania and in the suburbs of the political life, social and cultural, according to the basic declarations of the publishers, comes to fulfill a “gap” and it has to do with the spiritual waking and the cultivation of the Ethnic Greek Minority. According to initial opinions the newspaper was the work of its publishers, who always in difficult unsuitable positions, took the responsibility of the historical efforts for a local publication, but even the co-operators and the correspondents that were willing and motivated to express their thoughts giving in this way their intellectual civilised contribution. As a result the newspaper comes as a reaction and expression of an interior revolution for an intellectual and spiritual information of the communist southern province.

The programe, the purpose and the objectives of “Llaiko Vima” newspaper are shown in the first page of the newspaper, in the article with the title: “Still for the protection of a cause” in which it is mentioned that: *“With the newspaper’s publication in Greek language we are sure that we complete a gap in the spiritual and political life of our district, that we complete the need that has felt for a long time the Ethnic Greek Minority and to create better conditions for a better development. Practically the new newspaper will give even a special need for the people of Ethnic Greek Minority, because it is a newspaper printed in his native language, which they can read and understand better.”*³⁴

This is the first page of the newspaper with which was presented to the Ethnic Greek Minority press in 25 May 1945. The main purpose of its publication was for the Ethnic Greek Minority to have a local newspaper in Greek language.

³⁴ “Llaiko Vima”: 25.05.1945, pg. 1.

According to this article the newspaper represents “*a press that shouldn't be a demagogical tool and spiritual confusion, but a press that enters in the core of peoples lives of the Ethnic Greek Minority, to be a real force in their hands and to represent their special, social, economical, cultural and ethnocultural needs*”.³⁵

Later, through years with the passing of time, there are different articles in anniversaries, through which are made again known the purposes of “Llaiko Vima” newspaper. For example according to the article with title “The newspaper “Llaiko Vima” it said that: “*it is a product of the anti-fascist War of the Ethnic Greek Minority and one of the achievements of the new democratic regime. After the victory of the War for the Ethnic Greek Minority it was necessary an educational and iluminist organ, that would give an end to the past in which the Ethnic Greek Minority lived in the dark of illiteracy and in the absence of political orientation*”.³⁶

According to the article with title the Day of the Press and “Llaiko Vima”, on 28 August 1949 “*the newspaper will be occupied with the problems that interest the Ethnic Greek Minority, it will spread to the Ethnic Greek Minority the marxist-leninist science, will be a great help for the development of traditions and cultures of the Ethnic Greek Minority, with an ethnic national shape and socialist content. The newspaper “Llaiko Vima” will be the tribune of the Ethnic Greek Minority and with the help of the Party and the lider Enver Hoxha, and as well with the help and experience of the Soviet Union press, will execute the duties that the Labour Party commits*”.³⁷

According to the article with title the Newspaper “Llaiko Vima” is the combative tribune of mass workers of the Ethnic Greek Minority on 24 may 1970: “*The Party following the marxist-leninist track in all the fields, chose with success the problems of the rights of the Ethnic Greek Minority in Albania. With the attention of the Party, were ensured all the democratic rights of the Ethnic Greek Minority as: the right of native language, the right of work, education and the culture in the Ethnic language, and for the Albanian people too. In this point of view, with the order of the Central Committee of the Party started the publication of “Llaiko Vima” newspaper as the organ of the Democratic Front of the district of Gjirokastra for the Ethnic Greek Minority.*”

According to the article with title “In connection with the publication of the newspaper “Llaiko Vima” of Menela Dajlani “*the newspaper “Llaiko Vima” was made a porter of the Ethnic Greek Minority, it kept unextinguished the light of Greek spirit, it protested the ethnic Greek identity, cultivated the native language and popularised the popular traditions of the Ethnic Greek Minority.*”³⁸

Therefore the newspaper is presented as an open invitation of co-operation for all the members of EGM, so to help in this effort, which intends in the material development and spiritual emancipation of the country and the creation of a better future. In this direction the newspaper works for the awakening and mobilisation of all the spiritual local forces to bring in light the spiritual treasure of the Ethnic Greek Minority. After the year 1990 the newspaper “Llaiko Vima” was made much more free and more fighting, it took a full ethnic view and began to treat basic matters as: the protection of the Ethnic Greek Minority rights, the protection of culture, customs and their distinguishing features, the development of education and culture, the study

³⁵ “Llaiko Vima”: 25.05.1945, pg. 1.

³⁶ “Llaiko Vima”: 20.12.1946.

³⁷ “Llaiko Vima”: 28.08.1949, pg. 1.

³⁸ “Llaiko Vima”: 05.06.2003.

of history, so in this way this newspaper to aim the collection of the historic folk and literary material also the extension and search about folk and traditional culture.

According to the article with the title "63 years 'Llaiko Vima' of Vangjel Papakristo the newspaper 'Llaiko Vima' independent from its content, in the difficult years of dictatorship, was written in Greek language, presenting the customs, traditions, literature and its folk. *"In the meantime, together with the democratisation of the country was democratised even the press. With the democratisation of the Albanian society was democratised even the newspaper. It came out of the particular routine, controlled and praised for the Party and comrade Enver. It was given more importance to the ethnic problems of the Ethnic Greek Minority, was focused in the political interior problems of the Ethnic Greek Minority, in connection with "Omonia" organise and even the relations of the Ethnic Greek Minority with Greece."*³⁹

The newspaper was made the centre or a precious place for the collection, registration and protection of the historical, folk and literary material. The publishers, editors and terrain journalists of this newspaper have elaborated lots of materials, a part of which has not been published and as a consequence unknown. Interest and great importance takes the newspaper as an original source for linguistic studies, source which in other conditions would have been lost and would not have come like this in our hands.

The newspaper did not aim to give only the view of the Ethnic Greek Minority in new social conditions, political and economic, but even the new intellectual ground of the thought and socialist revolutionary action, so the philosophy of its publishers and especially the local and central ideological revolutionary leaders parallel put in action, urged and strengthened the image of local life, turning the newspaper to an educational organ, informative and inspirational.

In the newspaper have found place selected creations from the writers of minority who were writing about the new socialist life, the new human relations, solidarity, equality and social harmony. Together with the known writers the newspaper pretended to urge the young writers to publish a part of their creations. Lots of them would become later poets, prose writers, known artists of the Ethnic Greek Minority and would expand their intellectual values in the fields of literature and science. This newspaper that has been written by people with great intellectual skills, old and young that represented contributions that came from the Ethnic Greek Minority, and without a doubt created its cultural physiognomy, esthetic and spiritual, in some decades, through work and a deep and full devotion. In its pages were published writings that the authors, for different reasons, mainly political and biographical, could not publish them themselves. But for more the newspaper was the place, where were published the first manuscripts of the novels and short stories that later the authors published them as full works. Meanwhile, some of these writers developed an activity with value in the publishing field, which hardly can be found in other newspapers of the region or district. They brought into contact the writers with the wide public of readers, with the intention of becoming known gradually, so the readers to love and search them through a more qualitative communication through finished works. Moreover the newspaper had as objective to urge the scientific-research activity in some fields, giving different decorations or stimulus for the writing of historical and folk monographies.

³⁹ "Llaiko Vima": 17.05.2007.

It was special the interest of the newspaper to take part and be part of the wide developments of the region, part of events or political, social, economical and cultural activities, always aiming the equality between the members of the Ethnic Greek Minority. The newspaper caught and took out in particular problems that had to do with the protection of the cultural and spiritual traditions of the Ethnic Greek Minority region and the creation of the elements of socialist culture as: building libraries, building cultural centres, museums in villages, the brightness of spiritual life presenting and organising talks, the building of the monuments and memorials that honoured his outstanding sons, the organisation of festivals, cultural shows, sport and artistic activities which put in action, sometimes with a fighting spirit, topics that had to do with the touristic, economical and social development of the region.

The newspaper witnessed full continuous readiness and commitment in the presence of the proposals and the search of solutions for different problems that were connected with well-being and economical development of the villages and families, sometimes even with tribune tones or continuous fighting spirit, in full synchrony with other local newspapers.

“Llaiko Vima” stands out for the strong local spirit which can be read clearly through the cartography of the subject, the written articles in moments of “local inspiration”, that are subdued to the “spirit of the day” and political and ideological problems. Also it stands out the indirect attention for the precious fatherland and for his culture as well the estimation of all vital elements hidden in the spirit that gives the opportunity for the activation of the Greek national awareness.

The newspaper does not transmit in clear the public thought, but one of his reflections, because the public thought does not exist.⁴⁰ Even the newspaper “Llaiko Vima”, like all its sister newspapers photographs and keeps the image of a very small particular society, placed in a particular place and time, in social relations minority-majority.

It would be impossible to show in the few pages of a study 66 years of the history of a newspaper like “Llaiko Vima” that was printed in Greek language, was published at the Albanian Republic and had in its pages voluminous materials, difficult social-political process, important historical events and delicate human sensibilities. The aim of this work is not the presence of all the material of the newspaper and the whole judgement for it, but it is to illuminate even a little, through the concrete analysis, the reader’s interest, scholars’ interest, but even that of the simple citizens, in connection with the typology of literary texts in the newspaper “Llaiko Vima”.

Bibliography

1. “Llaiko Vima”, article “*Still for the protection of a cause*”, 25.05.1945.
2. “Llaiko Vima”, article “*Llaiko Vima newspaper*” to the people of the Ethnic Greek Minority”, 20.12.1946.
3. “Llaiko Vima”, article “*The Day of the Press and “Llaiko Vima”*”, 28.08.1949.
4. “Llaiko Vima”, article “*The newspaper “Llaiko Vima” is the fighting tribune of working mass of the Ethnic Greek Minority*”, 24.05.1970.

⁴⁰ P, Bourdieu, 1990, “The common sense does not exist”, *The inspection of social search*. pg. 77, 3-14, (translation: N. Panaiotopoulos, B. Taburakis).

5. Dhalianis, Menelaos, article "*In connection with the publication of the newspaper "Llaiko Vima"*", "Llaiko Vima", 05.06.2003.
6. Papakristos, Vangielis, article "*63 years "Llaiko Vima"*", "Llaiko Vima", 17.05.2007.
7. Bourdieu, P, 1990, "The common sense does not exist", *The inspection of social search.*, (translation: N. Panaiotopoulos, B. Taburakis).

Olieta Polo

8) Revista periodike “Kërkime Universitare”, Universiteti i Gjirokastrës, nr. 37, 2014

“Llojet e prozës në gazetën “Llaiko Vima” (1945-2012)”

Abstract

In the newspaper “Llaiko Vima” the narrative texts are too many. Its pages have welcomed stories, which take the biggest part in the poetic-proze texts, because of their limited extension, they are easily included in the newspaper content. Its co-operators prefer even the texts of the touristic trips. On the contrary, it is not chosen the novel, because of the extended texts which are inappropriate for the dimensions of a newspaper. It has been given a great importance even at the creation of chronicles. The humorous-satirical works are just a few. The theatrical creations are almost negligible, a fact that is connected with the inexistence of the theatre and theatrical movement in the area.

The pages of the newspaper have welcomed even the lyrical proze. We are speaking about texts with confessional tone and the expression of feelings which reflect the inner spirit of their creators. In this context there are outstanding poets and creators with deep lyrical feelings, sincere spirit, who let free their inspiration to contemplate the beauty of the natural rural environment plaited with the peaceful spirit that is suggested in its reflections.

Key words: narration, the travel literature, archeological and folk texts, historical studies, studies and manuals, literary criticism and translations

Abstrakt

Në gazetën “Llaiko Vima” tekstet tregimtarë janë të shumtë. Faqet e saj kanë mirëpritur tregime, të cilat zënë pjesën më të madhe ndër tekstet poetiko-prozaikë, pasi, për shkak të shtrirjes së tyre të kufizuar, përfshihen lehtë në lëndën e gazetës. Bashkëpunëtorët e saj preferojnë edhe tekstet e udhëtimeve turistike. Përkundrazi, nuk përzgjidhet romani, për shkak të zgjatimit të tekstit që është i papërshtatshëm për dimensionet e një gazete. I madh konsiderohet dhe prodhimi i kronikave. Veprat humoristiko-satirike janë të pakta. Prodhimi teatral është pothuajse i papërfillshëm, fakt që lidhet me inekzistencën e teatrit dhe të lëvizjes teatrale në zonë.

Faqet e gazetës kanë mirëpritur edhe prozën lirike. Bëhet fjalë për tekste me tone rrëfyese dhe shprehje ndjenjash të cilat pasqyrojnë shpirtin e brendshëm të krijuesve të tyre. Spikasin në këtë kontekst poetë dhe krijues me ndjenja të holla lirike, shpirt të çiltër, të cilët e lënë të lirë frymëzimin e tyre të sodisë bukuritë e ambjentit natyror rural gërshetuar me frymën paqësore që sugjerohet në refleksionet e tij.

Fjalë kyçe: tregimi, letërsia e përshtypjes, tekste me përmbajtje arkeologjike dhe folklorike, studime historike, studime dhe manuale, kritikë libri e përkthime

Tregimi

Në gazetën “Llaiko Vima”, përveç poezisë përfshihen edhe shumë tregime. Disa prej tyre kanë si temë ngjarjet aktuale si p.sh. “Kënga e paqes”⁴¹ i Spiro Xhas, “Traktoristi”⁴² i Vangjel Vozdhos, “Të gjithë bashkë”⁴³ i Pano Çukës etj.; apo tregime me temën e Krishtlindjes si “Pranë pemës së Vitit të Ri”⁴⁴ (i panëshkruar), “Dhuratat e Vitit të Ri”⁴⁵ i Kosta Zavalit, “Ëndërr Krishtlindjeje e çobanit”⁴⁶ i Kristos Kristovasilit etj. Nga ngjarjet historike e marrin temën tregime të tilla si “Thanasi Ziko, shënime biografike për një luftëtar komunist”⁴⁷ i Spiro Xhas, “Theothori Mastora, i biri i një çobani, komandant batalioni”⁴⁸ i Pano Çukës, “Nëna”⁴⁹ (kujtime nga lufta) i Kosta Zavalit etj. Këto përbëjnë një grup tregimesh që u shkruajtën me qëllimin për të sjellë përvojën e freskët të luftës pas viteve ’40 duke ripërfytyruar klimën e tmerrit që mbizotëronte gjatë luftës si dhe heroizmin e njerëzve të thjeshtë në luftë për liri e drejtësi.

Sipas temave që trajtojnë, tregimet mund të kategorizohen si më poshtë:

1. Proza me temën e luftës
2. Proza me përmbajtje shoqërore
3. Proza me përmbajtje ekzistenciale e metafizike
4. Tregime me temë nga etika, morali dhe didaktika
5. Tregime që hymnizojnë natyrën dhe jetën rurale

Disa nga tregimet më të rëndësishme të botuara në gazetën “Llaiko Vima”, që patën jehonë dhe rezistuan deri në ditët e sotme, janë “Pesë letra”⁵⁰, një histori e vërtetë, i Spiro Xhas, “Andrea i vogël vigjelen”⁵¹ i Vasil Çamit, “Pesë miqtë e Litharovrisit”⁵² i Spiro Xhas, “Hakmarrja e pyllit”⁵³ i Spiros Xhas, “Vdekja e të mërguarit”⁵⁴ i Stavro Dajos, “Sënduku”⁵⁵ i Foto Qirjazatit, “Xha Jani”⁵⁶ i Thoma Sterjos, “Telegrami”⁵⁷ i Spiros Xhas, “I shkullur”⁵⁸ i Spiro Kristos, “Këmisha e shqiptarit”⁵⁹ i Petro Bikos, “Pëshpërimat e detit”⁶⁰ i Spiro Kristos, “Koftaneçi”⁶¹ i Spiro Kristos, etj.

41 “Llaiko Vima”: 11.10.1951.

42 “Llaiko Vima”: 12.10.1952.

43 “Llaiko Vima”: 26.01.1956.

44 “Llaiko Vima”: 20.12.1957.

45 “Llaiko Vima”: 01.01.1970.

46 “Llaiko Vima”: 22.12.1994.

47 “Llaiko Vima”: 22.01.1972.

48 “Llaiko Vima”: 17.12.1972.

49 “Llaiko Vima”: 26.04.1981.

50 “Llaiko Vima”: 10.05.1956.

51 “Llaiko Vima”: 29.09.1957.

52 “Llaiko Vima”: 17.01.1971.

53 “Llaiko Vima”: 14.02.1974.

54 “Llaiko Vima”: 26.04.1981.

55 “Llaiko Vima”: 25.03.1982.

56 “Llaiko Vima”: 03.03.1983.

57 “Llaiko Vima”: 28.04.1994.

58 “Llaiko Vima”: 28.09.1995.

59 “Llaiko Vima”: 10.04.1997.

60 “Llaiko Vima”: 03.02.2000.

61 “Llaiko Vima”: 31.07.2003.

Në përmbajtjen e gazetës “Llaiko Vima” numërohen edhe tekste lirike me botë të gjerë frymëzimi, mendimtare dhe me dëshirë rrëfimi, të cilat mund të përfshihen në llojin e prozës lirike si p.sh. “Udhëtimi i dytë”⁶² i Pano Çukës.

Romani – novela – shkrimet humoristike

Hapësira dedikuar romanit në gazetën “Llaiko Vima” është e kufizuar për shkak të shtrirjes së tij të madhe. Shfaqen pak bashkëpunime të këtij lloji. Në gazetë janë përfshirë disa novela si “Dashuria e parë”⁶³ e Spiro Xhas, “Shi në varr”⁶⁴ e Telemak Koçës etj.; disa shkrime humoristike si: “Gabimet e Fideas”⁶⁵ e Thanas Bolos etj.

Letërsia e përshtypjes ose shënimet e udhëtimit

Një traditë e konsoliduar në gazetën “Llaiko Vima”, që me sa duket është edhe një tipar karakterizues i saj, është letërsia e përshtypjes. Bëhet fjalë për përshkrime të autorit-udhëtar, për përshtypjet e tij të shprehura me fraza lirike të punuara mirë dhe me kujdes. Ajo që bën të mundur klasifikimin e këtij lloji teksti si një gjini letrare e pastër, është nga njëra anë qëndrimi individual, dëshpërimi subjektiv, ngarkesa shpirtërore, lirizmi dhe nga ana tjetër ndjeshmëria e krijuesit.

Krijuesit, të nisur nga interesi lokal, përshkruajnë vendlindjen e tyre, na shëtisin nëpër bukuritë e pasura të ambjentit natyror dhe për më tepër zbukurojnë tekstet e tyre edhe me elemente të tjerë plotësues (historikë, folklorikë, arkeologjikë, mite, tradita, zakone, gjendje shoqërore), kështu që letërsia shtegtare noton së bashku me zbulime të shumëllojshme dhe kufijtë e gjinive ndonjëherë gërshetohen. Nëntitujt e përdorur ndihmojnë në renditjen e tyre sipas llojeve.

Tekstet e udhëtimit i dedikohen adhurimit të fortë të natyrës e cila tërheq drejt vetes ata që ndjejnë asfiksi nga jeta e qytetit dhe kërkojnë një pushim dhe rinovim të vogël. Këto lloje tekstesh, madje janë edhe një përkulje me nderim për vendet të cilat janë sjellë me nostalgji në mendjen e letrarëve provincialë duke krijuar një analogji me dashurinë e ngrohtë të shkrimtarëve për vendin e tyre, adhurimin shpirtëror për peizazhin, interesin e gazetës ndaj çdo gjëje lokale me objektiv “zgjimin e ndërjegjes së vendit tonë brenda nesh”.

Tekste me përmbajtje arkeologjike dhe folklorike

Për ngarkesën dhe rolin që morën këto dy shkenca “kombëtare” është shkruajtur shumë. Arkeologjia ofron një ndihmesë të çmuar në kuptimin e historisë Etnike. Gazeta dëshiron të theksojë identitetin etnik të Minoritetit Grek në Shqipëri, nëpërmjet projeksionit të vazhdueshëm të historisë së pathyeshme të Greqisë. Çdo gjë arkeologjike që zbulohet, dilte në dritë si një “arkiv heshtje” i së shkuarës, kurse tani në kohën tonë, thekson rrënjët historike, prejardhjen dhe ndjenjat e bashkimit dhe unitetit. Qasja me të kaluarën e lavdishme bëhet nga studimet përkatëse. Kultura e këtyre, “arkivave prej guri” përbën interesin më të rëndësishëm të gazetës. Identiteti, “tradita = arkeologjia” del qartë nga rubrikat përkatëse në gazetë. Konstatojmë se interesi për kërkimin arkeologjik nuk i përket vetëm arkeologëve të huaj, që morën

⁶² “Llaiko Vima”: 07.10.1956.

⁶³ “Llaiko Vima”: 22.07.1971.

⁶⁴ “Llaiko Vima”: 06.07.2000.

⁶⁵ “Llaiko Vima”: 20.01.2000.

përsipër të nxirrin në dritë monumentet e vjetra, por gazeta dëshmon interesin dhe fantazinë e patriotëve të ndritur vendas, që kanë dhënë ndihmesën e tyre në risjelljen vlerave të harruara.

Në gazetë u pasqyrua një pjesë jo e vogël nga tradita dhe materiali folklorik si këngë popullore, tinguj, fjalë, gjëgjëza, proverba, fjalë të urta, përralla dhe përshkrime ose emërtimi i mjeteve, veshjeve, vendbanimeve, bimëve, kafshëve.

Gazeta "Llaiko Vima" në rubrikat e saj duket se mirëpriti një numër të madh studimesh nga fusha e folklorit të realizuara nga shumë studiues, bashkëpunëtorë dhe mësues, të cilët duke qenë në mes të zonave fshatare ishin të ambientuar me fenomenet folklorike. Vendin e parë në studimet folklorike e zë studiuesi Vangjel Vozdho, i cili analizon të gjitha çështjet folklorike, që merr përsipër të trajtojë, shprehjet gjuhësore, proverbat, zakonet, përrallat, sjelljet, zakonet e festave të ndryshme, këngët popullore, legjendat që shoqërojnë historinë e fshatit, pra gjithçka folklorike nga zona e Minoritetit Etnik Grek. Studiuesi tjetër Grigor Kacalidha merret me tema si: dasma, mirëprerja, arti popullor, kurbeti, etj. Ai grumbullon dhe mbledh të dhëna për jetën e përditshme, profesionet, zanatet, zakonet dhe frazat e ndryshme leksikore, fjalë të urta popullore etj.

Në faqet e gazetës grumbullohen edhe legjenda e gojëdhëna për ekzistencën e elementëve të forcave misterioze, të çuditshme, fantazmave, të formuara nga imagjinata e njerëzve në zonat e ndryshme të Minoritetit Etnik Grek. Bëhet gjithashtu edhe interpretimi dhe komentimi i këngëve popullore.

Gazeta përfshin një numër të madh studimesh folklorike. Qëllimi është që folklori të mbrojtë popullin nga përzjerja me elementë të huaj në drejtim të temperamentit të tij dhe ndërkohë, do të përbëjë pionierin nga i cili do të dalë në dritë thesari i fshehur i trashëgimisë kulturore atërore.

Gazeta grumbullon në faqet e saj zakone nga jeta e përditshme, tradita, profesione, elementë dhe forma që i punon fantazia e popullit në zona të ndryshme të Minoritetit Etnik Grek, fraza të shkurtra, proverba dhe paragjykime, valle, këngë popullore. Regjistrimi, i gjuhës dhe i frazave idiomatike të mbledhura nga trashëgimia e pasur e popullit, si dhe studimi i ligjeve gjuhësore, materializon dëshirën e gazetës për të ndikuar në studimin dhe përhapjen e dialekteve lokale dhe monumenteve gjuhësore, që rrezikojnë të humbasin në qytete të mëdha bashkëkohore. Tekset folklorike nga njëra anë dallohen për mallëngjimin, transmetuar nëpërmjet kthimeve në të kaluarën, që shkon drejt shuarjes dhe nga ana tjetër regjistrojnë përpjekjen serioze, që të ruhet në kujtesë dhe të mbahet si një arkëz kombëtare tradita e kombit. E rëndësishme dhe emocionale është edhe përpjekja e mësuesve në kërkimet folklorike lokale.

Studimet historike

Studimet historike janë një tjetër fushë së cilës i kushton rëndësi gazeta. Këto studime synojnë të nxjerrin në dukje natyrën e veçantë të zonës dhe kontributin e saj në krijimin historik. Në gazetë gjejmë vend tekste dhe artikuj që përqendrohen në epopenë e vitëve '40 dhe në Rezistencën Nacional-Çlirimtare.

Në sferën e historisë së Minoritetit Etnik Grek, dalin në dritë faqe të panjohura të dokumentave historike me një rëndësi të pamohueshme. Pas 1990-ës shfaqen dhe materiale të vjetëra nga arshivat noteriale, nga dosjet manastirike dhe nga Arshivat e Përgjithshme të Shtetit. Del në dritë kontributi i luftëtarëve të periudhës së pasluftës me figurë kryesore Thodhori Mastora etj. Gjithashtu, janë përfshirë edhe artikuj të ndryshëm ose numra jubilarë me tematikë rugën historike të gazetës

përgjatë shekujve. Çdo gjë që ka interes historik nuk duhet të shpëtojë. Pas viteve '90 është evidente ruajtja e studimeve historiko-kishtare të mbishkrimeve dhe shënimeve nga kishat dhe manastiret e Minoritetit Etnik Grek. Monografi të ndryshme të stërgjatura për figura historike që vepruan dhe kontribuan për Minoritetin Etnik Grek në vitet para të pas luftës, por edhe artikuj mitologjikë dhe arkeologjikë plotësojnë unitetin tematik.

Studime dhe manuale

Veçanërisht të rëndësishme janë studimet, manualët dhe artikujt. Të shumta janë faqet që u kushtohen këtyre lloje tekstesh që mund të karakterizohen si "të përziera" dhe jo lëndë letrare e pastër. Manuali, studimi dhe artikulli janë lloje që jo vetëm përafrojnë midis tyre por arrihet deri aty sa ndonjëherë kufijtë e tyre të përputhen. Qëllimi i redaktorit për të paraqitur mendime dhe pikëpamje në lidhje me tema filozofike, shkencore, shoqërore, historike, folklorike dhe gjuhësore dhe nga ana tjetër objektivi i përbashkët, domethënë të krijojnë personalitete të plota, synojnë t'u përgjigjen kërkesave të kohës, duke ndikuar në një të nesërme më të mirë dhe në përmirësimin e kushteve të jetesës.

Janë futur në lëndën e gazetës studime me përmbajtje historike, folklorike dhe filologjiko-letrare, por edhe artikuj që mund të kenë interes nga ana shpirtërore për çdo njeri, të cilat përpiqen të propozojnë zgjidhje për problemet lokale të zonës. Studimet historike janë përplasur me ato folklorike për vendin që do të zotëronin në përmbajtjen e çdo numri të gazetës.

Kujtojmë se ka disa tekste që janë rreptësisht të dokumentuara, të cilat i drejtohen lexuesit pretendues, shkencëtarit specialist dhe në përgjithësi një publiku të përparuar nga ana mendore. Por, janë reklamuar edhe një pjesë tjetër e konsiderueshme tekstesh më të thjeshta, sigurisht pa dëmtuar karakterin shkencor, që kanë pasur si destinacion publikun e gjerë.

Kritikë libri

Gazeta "Llaiko Vima" përsa i përket autorëve fillestarë që sollën shkrime kritiko-letrare paraqet gjallëri dhe fleksibilitet. Vlen për t'u shënuar rasti i botimeve të veprave dhe studimeve origjinale letrare, por përgjithësisht, kritika prezantohet me një varfëri çka duket se është një shqetësim për gazetën.

Grumbullimi i bibliokritikave, shqyrtimi i përgjithshëm dhe studimi i tyre mund të sjellin informacione të rëndësishme për konceptet ideologjike dhe estetike, për pozitat dhe pikëpamjet që janë përfshirë në faqet e gazetës. Kjo rubrikë duhej t'u ngarkohej individëve me eksperiencë, të cilët duhej të dispononin një kulturë të përgjithshme të fushës letrare dhe jo vetëm kaq. Por diçka e tillë nuk ishte e mundur për gazetën "Llaiko Vima", kështu që rrugëzgjdhja ishte futja e shkrimeve të kritikëve të çastit, të cilët me iniciativën e tyre merrnin përsipër këtë ndërmarrje ose pesha e argumentimit merrej përsipër nga vetë botuesi.

Në kritikën e botuara lexojmë vërejtje, rekomandime dhe sugjerime që kanë lidhje me librin që shqyrtohet (tematika të strukturës, të formës, të përmbajtjes, të gjuhës). Megjithatë, kritikën përqëndrohen në marrëdhënien-lidhjen më të thellë të krijuesit me vendlindjen e tij, japin një vëzhgim më të përgjithshëm të gjithë veprës së tij, bëjnë një kapërcim tek krijues të tjerë që janë marë me librin që kritikohet, ndriçojnë klimën që i frymëzoi, japin dije teorike për gjininë ku përfshihet libri, pikëpamje teorike në lidhje me artin modern dhe në lidhje me rolin e kritikës si

funkcion shpirtëror dhe krijues. Gjykimet që formulohen përshkojnë ide kryesore dhe përfundimtare. Ndër anët pozitive të kritikave mund të përmendim faktin që kritikët nuk mbështeten tek elementet biografike të krijuesit, por merren me veprën nga ana e formës dhe e përmbajtjes.

Për llojet e ndryshme të librave të marrë në shqyrtim nga gazeta përdoren të dyja mënyrat e kritikës: paraqitja e bibliokritikave të zgjatura e të argumentuara dhe shënimet bibliokritike përmbledhëse dhe të shkurtra. Të parat janë artikuj kritikë, të shtrirë në shumë rreshta, që ndërhyjnë në të gjitha aspektet e librit, e shqyrtojnë në mënyrë analitike dhe janë me të vërtetë manuale. Të dytat, i drejtohen jo vetëm specialistit, por edhe lexuesit esencial të librit, lexuesit mesatar, ndërkohë që paraqesin pikëpamje të kufizuara për çështje të artit. Ndërkohë bëhet përpjekja për të qënë objektive, sa më shumë të jetë e mundur, në gjykimet që formulohen. Qëllimi kryesor është informimi i plotë i publikut për botimet e reja dhe përpjekja për nxitje të mëtejshme në çështje të librit.

Disa bibliokritika janë më shumë një detyrim formal i kritikut ndaj shkrimtarit se sa ndaj lexuesit, për shkak të respektit ndaj personit dhe më pak për vlerat origjinale të veprës. Për më tepër bëhet fjalë për libra të bashkëpunëtorëve të gazetës. Kritikë të tjerë marrin përsipër rolin ndërmjetës midis shkrimtarit dhe lexuesit, për t'i sjellë në një kontakt më të afërt.

Poezia preferohet nga bashkëpunëtorët, si gjini që kultivohet më lehtë nga shkrimtari dhe gjithashtu bëhet lehtësisht e studiuar nga kritiku. Ndër gjinitë e tjera të fjalës letrare që kritikohen janë tregimet dhe ndër studimet më të favorshme janë ato historike. Sigurisht, gjejmë edhe bibliokritika për të gjitha gjinitë e tjera të fjalës së shkruar.

Duke rendur në përmbajtjet e bibliokritikave, konstatojmë se në faqet e gazetës gjejmë vend, kryesisht, shkrimtarë të Minoritetit Etnik Grek dhe libra me interes e përmbajtje lokale, synimi kryesor i të cilëve është paraqitja dhe evidentimi i shkrimtarëve dhe i bibliografisë së Minoritetit Etnik Grek. Bile, mbështeten fort letrarët e rinj të Minoritetit Etnik Grek me vlerësime pozitive dhe inkurajuese për veprat e tyre të para. Bëhet fjalë për një taktikë të gazetës lokale provinciale, e cila dëshiron të nxjerrë në pah kapacitetet vendore në fushën e krijimtarisë dhe të ndikojë në shumë drejtime për zgjimin dhe rilindjen e provincës. Në këtë kuadër nxiten antologjitë, veprat me përmbajtje lokale, nxiten shoqatat të merren dhe botojnë historinë dhe zakonet folklorike të atdheut të tyre të veçantë.

Para vitit 1990 paraqitet i kufizuar interesimi i gazetës për rubrikën “Kritika e Librit”, por pas këtij viti kujdesi për këtë rubrikë bëhet më i dukshëm dhe është i pasur përqëndrimi i veprave të kritikuar. Rubrikën e merr përsipër përgjegjësi Nikos Kacalidhas, i cili e ushtron kritikën me konsekuencë dhe me ndjenjë absolute për rolin dhe përgjegjësinë e tij. Niko Kacalidha, di të ndërtojë një fjalë kritike të përsosur, esenciale dhe të goditur, që disponon masën e duhur në përhapjen në faqet e gazetës dhe ka një aprovim më të gjerë. Kritikët e tij janë të thella dhe të dokumentuara, nuk u mungon gjykimi i drejtë, ndërsa vetë ai ruan ekuilibrat e lehta dhe respekton masën, pasi nga njëra anë mundet të paraqesë me thjeshtësi dhe mirësjellje dobën e librit të kritikuar, pa “mburrjen” e kritikëve, dhe nga ana tjetër shënon mungesat e mundshme, dobësitë dhe di të formulojë paralelisht propozime përmirësuese si elementë të kundërdobisë pozitive.

Gjatë periudhës komuniste në Shqipëri, veç letërsisë, një zhvillim të hovshëm mori edhe kritika letrare, përkatësisht kritika socio-realiste, e cila merrej kryesisht me anën ideologjike dhe shoqërore të veprës letrare. Një gjë e tillë ndodhi me vrull edhe në MEG gjë që u pasqyrua edhe në faqet e gazetës “Laike Vima”.

Në fazat e para të këtij procesi bien në sy shkrime kritike për personalitete të mëdhenj të realizmit socialist shqiptar e të huaj. Një rast i tillë janë shkrimet kritike për një nga figurat e shquara të letërsisë botërore, shkrimtarin rus Maksim Gorki, që zë një vend nderi në gazetë⁶⁶. Një sërë studimesh panë dritën e botimit për të nderuar njëqind vjetorin e lindjes së tij. Në gazetë përfshihen, bile, edhe artikuj që u kushtohen personalitetëve të dalluar të Minoritetit Etnik Grek, që kanë shkruar një rrugë të ndritshme në fushën e politikës, të shkencës, të kishës dhe kanë kontribuar me aktivitetin e tyre ose i kanë shërbyer atdheut të tyre në mënyrë të veçantë. Gjithashtu, gjejmë nekrologji dhe përkujtime filologjike, si dhe analiza tekstesh letrarë ose tekstesh të rastësishëm për fakte dhe ngjarje apo jubile.

Gazeta “Llaiko Vima” nuk ka patur ndonjë rubrikë të titulluar “Kritika e librit” dhe nuk ka patur as redaktorë të përhershëm për këtë rubrikë. Por pas viteve 1990 kjo pjesë e gazetës filloi të rinovohej duke u bërë më e rregullta, më cilësorja dhe më përfaqësuesja, në sajë të kontributit të përgjegjës të materialit, redaktorit Niko Kacalidha, një prej poetëve më të njohur të MEG. Në përgjithësi kritika për librat bëhet më shumë rastësisht se sa sipas një skeme të menduar e të realizuar përmes planifikimit. Kritikën e librave bëhen kryesisht për librat e poetëve dhe shkrimtarëve të Minoritetit Etnik Grek dhe më të preferuarat e kritikëve janë studimet për poezinë, tregimin, folklorin, por edhe për libra me përmbajtje të ndryshme.

Një kritik tjetër ishte Vaso Koroshi i cili gjykon dhe bën kritikë e studime për lëndë poetike sipas përmbajtjeve të caktuara. Kritikën e tij në përgjithësi janë të gjata dhe shqyrtojnë në thellësi veprën letrare, që merrte për gjykim.

Niko Kacalidha gjykon vetëm vepra të shkrimtarëve të Minoritetit Etnik Grek duke shkruar me modalitetin e “mesit të artë” të kritikës, duke kombinuar ashpërsinë me realizmin dhe inkurajimin me qëllim dashamirësinë ndaj veprës së gjykuar dhe autorit si dhe përmirësimin e dobësive. Kacalidha përpiqet me humanizëm dhe dituri që kritikën e tij të mos denigrojnë, shkatërrojnë dhe asgjësojnë shkrimtarin dhe librin e tij.

Përkthimet

Poezia, tregimi dhe romani janë tre llojet e shkrimit, në të cilat bëhet e ndjejmë paraqitja e letërsisë së Minoritetit Etnik Grek në gazetë. Në gazetë vëmë re shfaqjen e fragmenteve të tregimeve dhe romaneve të huaja, që janë të përkthyer në gjuhën greke. Tregimi i parë që shfaqet në gazetë është përkthimi i tregimit rus me titull “Një zemër e pazbutur”⁶⁷ i Labrenef-it. Të tjerë janë: “Tania”⁶⁸ heroina e sovjetikëve, “Ditari i partizanit”⁶⁹ të P. Ignatof, “Stalingrad”⁷⁰ të V. Grosmas, “Duke studiuar hartën e Bashkimit Sovjetik”⁷¹ i shkrimtarit Nikolla Mihaillof, “Flamuri valonte si flakë e kuqe”⁷² fragment nga vepra “Nëna” e Maksim Gorqit, “Zogu i furtunës”⁷³ i Maksim Gorkit, “Korrja”⁷⁴ i Migjenit, “Fjalë nderi”⁷⁵ i L. Pandelejef,

⁶⁶ “Llaiko Vima”: 23.06.1949 “Krijuesi i realizmit socialist në letërsi”, fq. 3.

⁶⁷ “Llaiko Vima”: 20.09.1946.

⁶⁸ “Llaiko Vima”: 20.08.1945.

⁶⁹ “Llaiko Vima”: 18.02.1949.

⁷⁰ “Llaiko Vima”: 22.02.1949.

⁷¹ “Llaiko Vima”: 24.04.1949.

⁷² “Llaiko Vima”: 01.05.1949.

⁷³ “Llaiko Vima”: 12.07.1956.

⁷⁴ “Llaiko Vima”: 12.07.1956.

⁷⁵ “Llaiko Vima”: 12.07.1956.

“Nata e Vitit të Ri”⁷⁶ i A. Vasilief, “Vitrina”⁷⁷ i Ben Rozenplai, “Kameleon”⁷⁸ i Anton Çehov, “Metalurgu”⁷⁹ i Maikël Gold, “Atdheu”⁸⁰ i Leningston Hiuz, “Fati i një njeriu”⁸¹ i Mihail Solohof, “Librezë ushtarake”⁸² i Moisi Zaloshnja, “Në shëpinë e vjetër”⁸³ i Daljan Shaplos, “Lufta, Viti i Ri, ai dhe ajo”⁸⁴ i Petro Markos, “Lena e Tokallarëve”⁸⁵ i Sterjos Spase, “Mirë na e prure, Daut!”⁸⁶ i Gazmend Kongolit, “Natë Shtatori”⁸⁷ i Dhimitër Shuteriqit, “Një njollë e verdhë”⁸⁸ i Dhimitër Shuteriqit, “Zëri i bagëtisë”⁸⁹ i Xhafer Martinit, “Egërsia”⁹⁰ i Teodor Laços, “Duke pritur Godonë”⁹¹ i Samuel Beket, “I huaji”⁹² i Albert Kamy, “Njëqind vjet vetmi”⁹³ i Gavril Garsia Markes, etj.

Shumica e romanëve të huaj të përkthyer krijonin lexues fanatik të këtij lloji. Të gjitha tekstet e prozës që botohen fillimisht karakterizohen si tregime në rubrika të përshtatshme të gazetës. Gazeta paraqiste tregime të zgjedhura dhe didaktike me qëllim të dobishëm pedagogjik dhe didaktik. Disa e kanë prejardhjen nga letërsia greke⁹⁴ dhe qipriote⁹⁵.

Përsa i përket përkthimeve, disa vijnë nga Letërsia shqiptare⁹⁶, letoneze⁹⁷, bullgare⁹⁸, e Bashkimit Sovjetik,⁹⁹ ruse,¹⁰⁰ amerikane,¹⁰¹ kineze,¹⁰² sudaneze,¹⁰³ me ngjarje që vërtetojnë shkeljen dhe hyrjen me epërsi të plotë të temave socio-realiste në territorin apo në fushën e letërsisë së Minoritetit Etnik Grek.

Një analizë e shkurtër e fabulës, modelit dhe përmbajtjes së teksteve të tregimeve letrare, do të na dëshmonte se shumica e tyre duhet të analizohen në prizmin e romantizmit e realizmit socialist. Ndërkohë do të ishte e pamundur, të mungonin në gazetë tekste me përmbajtje didaktike, të përshtatshme për t’u lexuar edhe nga rinia, sepse gazeta “Llaiko Vima” ka treguar zell të madh në edukimin moral të brezave.

Qëllimi didaktik është i dukshëm nëpërmjet zhvillimit të mitit dhe legendës. Edhe legenda është një lloj i pëlqyeshëm tek të rinjtë dhe shfaqet në gazetë me një

⁷⁶ “Llaiko Vima”: 23.12.1956.

⁷⁷ “Llaiko Vima”: 23.12.1956.

⁷⁸ “Llaiko Vima”: 06.07.1958.

⁷⁹ “Llaiko Vima”: 03.08.1958.

⁸⁰ “Llaiko Vima”: 20.11.1958.

⁸¹ “Llaiko Vima”: 04.10.1959.

⁸² “Llaiko Vima”: 31.03.1963.

⁸³ “Llaiko Vima”: 12.05.1963.

⁸⁴ “Llaiko Vima”: 27.12.1964.

⁸⁵ “Llaiko Vima”: 13.12.1970.

⁸⁶ “Llaiko Vima”: 04.02.1971.

⁸⁷ “Llaiko Vima”: 23.07.1972.

⁸⁸ “Llaiko Vima”: 31.08.1978.

⁸⁹ “Llaiko Vima”: 28.06.1987.

⁹⁰ “Llaiko Vima”: 29.11.1987.

⁹¹ “Llaiko Vima”: 26.06.1997.

⁹² “Llaiko Vima”: 19.03.1998.

⁹³ “Llaiko Vima”: 22.04.1999.

⁹⁴ “Llaiko Vima”: 30.06.1955.

⁹⁵ “Llaiko Vima”: 25.03.1982.

⁹⁶ “Llaiko Vima”: 28.07.1957.

⁹⁷ “Llaiko Vima”: 23.09.1956.

⁹⁸ “Llaiko Vima”: 28.07.1957, 31.12.1959.

⁹⁹ “Llaiko Vima”: 28.07.1957.

¹⁰⁰ “Llaiko Vima”: 06.07.1958.

¹⁰¹ “Llaiko Vima”: 20.11.1958, 31.12.1959.

¹⁰² “Llaiko Vima”: 31.12.1959.

¹⁰³ “Llaiko Vima”: 14.04.1963.

formë tjetër, të ndryshuar. Karakteristikat themelore të tregimeve dhe romaneve në gazetën “Llaiko Vima”, me ndikim të dukshëm nga romantizmit janë: dashuria, gruaja (dashuria e pastër, gruaja ëngjëll), natyra (jo vetëm përshkrimi i natyrës, por dhe ndërlikimi i saj në rrjedhën e tregimit e legjendës), udhëtari hero, aventurë dhe tema lokale.

Të ndryshme

Gjithashtu, ekziston një numër i kënaqshëm artikujsh që kapin një larmi temash, u përgjigjen interesave të ndryshme dhe përpiqen të propozojnë zgjidhje për probleme lokale. Këtu formulohen edhe disa qëndrime ideologjike dhe estetike të gazetës.

Paraqitja e fushës shpirtërore-kulturore të Minoritetit Etnik Grek, përbën objektin në çdo numër të gazetës. Ana turistike e Minoritetit Etnik Grek, vlerësimi i “thesarit të harruar” të tij, paraqitja e propozimeve përkatëse për shfrytëzimin e bukurisë dhe të historisë së pakrahasuar, përbën boshtin kryesor të shumë artikujve dhe u përgjigjet objektivave të gazetës.

Marrin vendin e tyre në gazetë edhe temat e arsimit dhe të sportit (për arsimin bazë dhe atë profesional, arsimin agrar, si dhe për Shkollën e Mesme Pedagogjike në Gjirokastër), që janë të një rëndësie të lartë kombëtare dhe shoqërore.

Dualiteti periferi-qendër kap një aspekt tematologjik të pasur për shkrimtarët e Minoritetit Etnik Grek. I ndjeshëm ka qënë interesi i bashkëpunëtorëve për rrethin, provincën, me qëllim që të arrihej përqëndrimi shpirtëror paralelisht me atë drejtues dhe ekonomik, për të dalë në dritë çdo qendër provinciale, të gjallërohej jeta shpirtërore me ngritjen e bibliotekave, teatrove, shkollave të muzikës, shoqatave kulturore dhe organizimin e leksioneve.

Pas viteve '90, një problem tjetër serioz, që prek artikulli dhe që shqetëson qendrat provinciale, është rryma e fortë e emigracionit, me largimin dhe ikjen e elementëve krijues në qendrat e mëdha urbane brenda dhe jashtë vendit.

Burime bibliografike

- Corpus i gazetës “Llaiko Vima”: (1945-2012).
- “Llaiko Vima”: 23.06.1949, artikulli “Krijuesi i realizmit socialist në letërsi”.
- Naçi, Kosta, “Historia e Letërsisë të Minoritetit Etnik Grek”, Shtëpia Botuese “Argjiro”, Gjirokastër, 2005.
- Swedish Helsinki Committee for Human Rights, “Media e Minoriteteve”, ISHM, Tiranë 2005.
- Swedish Helsinki Committee for Human Rights, “Media e Minoriteteve”, ISHM, Tiranë 2009.

Olieta Polo

**9) “Mediterranean Journal of Social Sciences”, Rome - Italy, Vol 6 No 2 S1,
March 2015**

**“The Journalistic Categories and Their Structure in the Pages of “Llaiko Vima”
Newspaper (1945-2012)”**

Abstract

The aim and the objectives of the newspaper can be divided in four schematic groups: a) ideological, b) political, c) cultural, educational and scientific and d) objectives connected with the process of economic production. By the aim and objectives of the newspaper depended even the orientation for the structure of journalistic material, their spreading in pages, the graphic details and even the very elements of paging. There is a lot of information about everyday life of the Ethnic Greek Minority, about their weddings, celebrations, religion, school activities, permanent rubrics, scientific and social life articles. A special rubric was dedicated to the writers and poets of this minority. The newspaper has discipline and ideological uniformity and this one of its main characteristics. The editors of the selection rubric in general want the autonomy of their newspaper that has such a great impact to the people of Greek Minority. The newspaper is varied and polymorphic because it treats different spheres like romantic-philosophical chronicles, lyrical, erotic etc.

Keywords: the journalistic categories; the structure of journalistic categories; social life articles, special rubrics, actuality rubrics

Introduction

The newspaper all the time compiled manuals with the aim to improve the ideological base of correspondents. Often it published advices for the correspondents to consider them in their work. E.g. in the pages of the newspaper on 03. 08. 1945 the editorial office presented for its co-operators, the following directions:

- a) “ not to be occupied with general topics.
- b) to prefer themes of people’s lives and their problems.
- c) the space of the newspaper is limited so to avoid the big correspondences from 1/3 till in the ¾ of the page by an application page.
- d) the correspondence to have a rich content and to be more correct by the linguistic point of view.”¹⁰⁴

The correspondents that followed loyally the directions of the editorial office took prizes. In the cases when the editorial office thought that the correspondents had

¹⁰⁴ Newspaper “Llaiko Vima”: 03.08.1945.

negative thoughts, fired them. The old correspondents had even the leading role for the youngest.

The format of the newspaper and the selection of the material had to satisfy some rules that were decided by the centre, by the head, meaning by the party. The newspaper was obliged to publish in every page articles that showed workers' contribution at work and as well as their efforts in marxist-leninist education, and even the job that the communist did in work places, so as to rich this pupose. The pages of the newspaper had to be attractive, beautiful, bright and alive. At the same time in the economic issues the newspaper had to offer the possibility that the readers to open their horizons with their homologues of the socialist camp. The published material would be classified in five groups:

In articles, reportages and correspondences that occasionally took the place of the editorial (leading article).

1. In correspondences that were included in special rubrics (costantly, occasional and extraordinary)
2. In independent articles (comments).
3. In materials of philological nature (poems, sketches, stories, folk, novels' and stories fragments, historical writings etc).

The articles that placed the editorial are divided in six groups:

- a) texts (speeches) of the main leaders, and decisions of the high forums of the Party in Tirana usually signed by E. Hoxha.
- b) decisions of the local organs of the party and Govern, signed by the local leader.
- c) historical decision of PPSH (Labour Party of Albania).
- d) political texts (articles) of the newspaper's editorial office (editorials).
- dh) Correspondences and reportages from the real life of Ethnic Greek Mnority.

- e) (rarely) important philological materials, that used to make repercussion to the reality.

Specific rubrics, that were presented in the newspaper's pages are classified in three categories:

- a) permanent rubrics
- b) occasionally and
- c) extraordinary.

The occasionally rubrics can be classified according to their reference:

- a) activities in agriculture,
- b) activities in schools,
- c) in schhol's life and
- d) with foreign news.

There are even rubrics that refer all the categories of social and cultural life. The newspaper gave them a special place, according to times, extraordinary stories of

the party's life, in rubrics as: "Party's Life", " Party's Congresses", "the elections of the Party's organizations", etc.

The objectives in the cultural field and in the social-cultural education, were the strengthen of the feeling of love for the socialist fatherland, cooperation, brotherhood and the religious, provincial cohabitation, the sacrification for the protection of Fatherland etc. There were ordered the artists to search their spiritual inspiration always at people, in the different victories of the new to the old and in the middle of the ones that would fight for the realization of big public work etc.

The artists of every field, the workers of the massive culture and the teachers too were considered as 'the socialist builders', capable to create the model and the image of the communist society. To reach this objective, they themselves had to be politically educated through learning Marx', Lenin and Stalin lessons and to be known by the patriotic view, social, party activities.

The first page of the newspaper, was unchanged all along its publication. The graphic changes, that might have happened are small e.g. a few times the title is presented in another colour, sometimes it is presented the symbol of socialism build and the title "Llaiko Vima" proves the change of letters from big into small and the opposite (only at the word "Llaiko").

The newspaper passes through a careful publication, that it's distinguished by the illustrations and the graphic styles as the technic allows and the time aesthetic; its pages printed well, one rubric or two rubrics in each page, but the form of each page changes according to the typographic characteristics of press. Illustrations are more careful and include except typographic decorations even landscapes, different pictures, buildings of the Ethnic Greek minority and other places with historical and archeological values, photo-portraits, work-projects maps etc.

In the main place (usually the frontal one) is the article which normally continues even in the second page. There are also special small studies and articles with different topics, historic, folk, archeological, literary, stories, proze, texts, poems, the rubric "The books' critics", announces of new publications as well the rubric "Correspondence". In the last page there are spaces for the outside actuality, subtitles as "Outside news", "Events from the world", "Comments" etc.

After 1990s in the last pages of the newspaper predominate more the advertisements.

The first page of each newspaper is very important, it is its "face", its "heart". So its titles and the key-words placed in visible places, maybe even styled, thicken its message according to each situation that represents the editorial's name, or orderers according to the occasion: ideological or commercial.

In the first page of the newspaper "Llaiko Vima", as in all the Albanian newspapers of the time, prevails the leading article, at the top and centre of the page, in the role of the editorial or main article which suggests one or two important topics, main actualities of the week. Usually these actualities are totaly of political and party character, placed in the local format, locative, regional in the way of directives from which working forces had to get inspired for the realization of economical and social works. Sometimes except from the main article and the editorial, in the first page there was a little space for an important chronicle or rarely for a poetry that illustrated enthusiastic revolutionary moments.

The most frequent and present journalistic categories in every number are, almost published are the Editorial, Leading Article and Reportage. Editorials are formed in years mainly by the editors and the group of main editors. They reflect clearly the ideological, political and central orientations, but in many cases even the

directions of political leaders and local leaders, mainly at the end of the Party's plenums and conferences or the Youth, Women, Pioneer organizations etc. Editorials were opened social,organizative advices and military calls to act in a collective way, leaded in a specific direction in foundations of which always consisted the ideological spread of Marx, Engels, Lenin and Stalin and the best assimilation of these lessons mainly by the party's leaders of the Ethnic Greek Minority and different organizations, that operated in this space. In the role of the leading article, always on the first page, most of the times were published the speeches of of the Excutive Leaders of the Party and state, E.Hoxha read in the Politic Byroe, in enterprises, institutions,schools etc. In other cases as leading editorials were used the writings of E.Hoxha at the central newspapers and mainly "Party's Road" magazine. The practical and useful aim of these leading articles were the execution of Party's directions in the main fields of as were: the education development, the socialism, the political education of people, the cultural development of different stratas in the Ethnic Greek Minority, the strengthen of Party-People unity etc. The practic and useful purpose of these leading articles was the excution of the Party's decisions in the main fields of socialism build as were many times, these party directives projected in a funny way, situations without meaning and the waste of human energies in an unjustified way. Reportages were presented as journalistic texts in which coexisted the directives and the human fact. The reportages' authors searched in the EGM spaces and were bringing in the newspaper realities and social, educational, ideological and cultural facts that contented the directive, seeing it realised in practice. It was given a great care that every moment was prominent the idea of the superiority of the new world in connection with the old world and the old capitalist period. This superiority was based in two basic elements, in the faith of a law or the historic determination that the socialism directed for the creation of the new man. The projection of this man, as well the elements that formed his sterotype were dominant topics in the "Llaiko Vima" newspaper, which tried to convince its readers that the communists were part of advanced category of people, in the kind of "the new man".

One of the most journalistic kinds results to be the chronicle. The chronicle¹⁰⁵ of "Llaiko Vima" newspaper is the micrography of the ideological world of the newspaper given through the authors' texts that produced in its rubrics. The chrinicle is a category of journalistic writing,various and polymorphic. The variety is a general feature of it with a descriptive form, narrative or essay. Chronicles' thematology included social aspects, romantic and philosophical, theological, political,revolutionare and folk movements, linguistics, necrology, ancient history, national conciousness and new technology. One of the most frequent journalistic kinds results to be the chronicle.

The newspaper "Llaiko Vima" is varied and polymorphic, because it treats different topics and different spheres. The romantic-philosophical chronicles and lyrical-erotic are given according to the romantic view. These texts, in which in everyday life fight the emotions and excitement, are characterized not literary and are exercises of style. They present realities with a dense lexicon or concentrated and more exactness in formulation. As such are the most special human moments of the newspaper.

The chronist of this newspaper usually(the one that writes chronicles) goes on with the excuse of a visit or a journey in the world of the past where he sees old

¹⁰⁵ For the chronicle look in the word Chronicle, in the chapter 24, pg. 727 in "The Great Greek Encyclopedia".

elements which should oppose the present, considering it undeserving and unworthy. Most of the other topics of the chronicles are copies or printings of the general social-political reality of the after war period, according to the imitation of the journalistic social-realistic typology, that was executed in all the organs of the albanian written press of the time. So in this context they are texts of ideological propaganda, meaning that they have no connection with literature and the aim of its union with journalism and journalistic stylistic can be characterised as a journalistic “frozen”, ideological and dictated style, a little satirical, under the contemporary spectrum and deeply political. The journalistic reality of “Llaiko Vima” newspaper is a simple journalism with partial emphasised dimensions, a service of the specific political aims, a didactic journalism, (many times) with a style that has no connection with the one that requires the specific kind of writing (the chronicle). The chronicle with political topic at “Llaiko Vima” newspaper includes the main political orientation, because it can’t be justified the show and its resistance, from the year 1945 till at the end of the years 1980.

The first chronicle in “Llaiko Vima” newspaper was shown with the title “To save brothers”¹⁰⁶ signed with the pseudonym “J.K”. Some of the first chronicles in “Llaiko Vima” newspaper are: “Gets out backwards”¹⁰⁷ signed with the pseudonym “J.K”, “Are coming”¹⁰⁸ signed with the pseudonym “L”, “With uncle Thimio”¹⁰⁹ signed with pseudonym “J”, “Insatiate”¹¹⁰ unsubjected, “Democracy”¹¹¹ unsigned, “The Patriot”¹¹² signed with pseudonym “Dhrinioti”, “Durrës-Elbasan”¹¹³ unsigned, “the Timetable...of Vasili”¹¹⁴ of Jani Thano and Pano Cuka, “Parrots”¹¹⁵ of Pano Cuka, “The Nerons of Wall Street”¹¹⁶ of Pavlo Shuti, “Uncle Loli is in Love”¹¹⁷ of P.Kastriti and A.Vrahuli, “The dream of a summer night”¹¹⁸ of Kosta Raka, “The meeting that got seasick”¹¹⁹ of Sokol Gjoka etc.

The other pages that follow with the rubrics of the newspaper and according to their content are distinguished short news rubrics and long ones of the country, educational events, healthy and philological, inside and outside news, laic philosophy, etc, which determine a specific number of the registration of the basic material, organised according to a structure that is almost kept from one number to the other.

The rubrics of everyday events from the country with the titles “Life and youth move”, “Life and Movement” etc, prove that is about those rubrics that show short and different by the everyday life of the country. These rubrics give episodes by everyday events e.g. accidents, crimes, stealings, last week’s weather (with its impact to the economic activity and more rarely in the social activity), religious celebrations and fair’s description, school’s life viewpoints, news with social themes, statistic elements for public service of the city.

¹⁰⁶ Newspaper “Llaiko Vima”: 20.07.1945.

¹⁰⁷ Newspaper “Llaiko Vima”: 27.07.1945.

¹⁰⁸ Newspaper “Llaiko Vima”: 10.07.1945.

¹⁰⁹ Newspaper “Llaiko Vima”: 27.08.1945.

¹¹⁰ Newspaper “Llaiko Vima”: 17.09.1945.

¹¹¹ Newspaper “Llaiko Vima”: 01.10.1945.

¹¹² Newspaper “Llaiko Vima”: 20.09.1946.

¹¹³ Newspaper “Llaiko Vima”: 18.01.1947.

¹¹⁴ Newspaper “Llaiko Vima”: 22.09.1955.

¹¹⁵ Newspaper “Llaiko Vima”: 10.11.1955.

¹¹⁶ Newspaper “Llaiko Vima”: 08.01.1956.

¹¹⁷ Newspaper “Llaiko Vima”: 06.12.1956.

¹¹⁸ Newspaper “Llaiko Vima”: 07.08.1983.

¹¹⁹ Newspaper “Llaiko Vima”: 31.12.1989.

Of special interest are the news with facts for the State Administration and its institutions, of the commercial movement, facts of farm life and different jobs according to season, greetings, wishes for the reader, but even advertisements or announcements, declarations, information given in a special way for each of them. Of interest is the special style in the presentation of everyday themes.

The existence of a special rubric with the title “In the build road” or “In the development road”, in which continuously are given lots of problems and will characterise it according to its impact, as one of the best rubrics, of special interest.

All the news with “social” problems of the newspaper, if they are noticed and studied carefully, will give clear ideas for the support of the Albanian society of the time and taken and published together, make together even an “archive” of society.

The announcements, information, the notices of “family-social” from the newspapers show the lively course of everyday life, that has its “stations” with wedding declarations, births, baptisms, developments, progress, social solidarity, naturally including diseases and deaths.

As for the rubrics of the main local news are those that aim and cover journalistically the economic and social development of the Ethnic Greek Minority. The local news rubrics describe the voting procedures and elections in villages or different enterprises. This was characteristic of social and political reality in the first years of the communist system. Many rubrics treat such issues connected with different ecclesiastic processes, echoes from annual of working groups, moments of village’s life, problems of the hygiene and the environment cleaning of the country, descriptions from the celebrations of national celebrations etc.

Whereas the news rubrics “curious or strange” or “extraordinary” seem to have had as a purpose to inform the all the public, that like to read such news, for intellectual and mental interest but even for entertainment and encyclopedic curiosity. There are too many readers of this category that prefer news, readings or themes that aren’t identified with everyday reality in front of them, but with realities from science-fiction world.

In the newspaper there are many articles and studies with philosophical content and moral-didactic. Through studies, often there are advices, behavioral examples, values examples, the distinction between good and evil, that flow and can be taken from the tone and position of the newspaper.

As for the rubrics of bibliography, literature or the books advertised through critic-literature writings, they are one of the clearest testimonies of the educational mission and philologic character of the newspaper. The information of the reader for the new publications, that was always the main concern of the publication of philological magazines passes even at the newspaper “Llaiko Vima” with a lot of references and different titles. The books and magazines’ presentation is the frequent journalistic kind and usual, with short writings for the author, genre, content, its social literature values etc. Much nicer is this rubric when it refers to a publication or publications of the poets and writers of the Ethnic Greek Minority. In this case they are presented with decorated style and tone and emotional, whereas the criticism about the content elements of the book are limited.

Thematic scientific unity of “Llaiko Vima” newspaper includes:

- a) studies and articles in different fields of science, especially physics, of new technology, of botanic etc.
- b) analysis of theoretical issues religion relationships, science and metaphysics, war, music etc.

- c) interesting thoughts for technology and culture.
- ç) medicine, is the science that is presented (with articles and simple advices) more often in the newspaper, and the same rubrics form a manifestation of social services of newspaper to its reader.
- d) in the newspaper we find even the rubric for announcements from the juridical activities.

As for the satire we identify it in the rubric with title “Qendrimata” (“Stingings”). Initially the satire was seen connected with same kinds with which was confused such as humour, irony and sarcasm and for this reason it is less developed, because the publishers or the editors believe that the style of satiric word “is not allowed”, because it “doesn’t agree with people’s requests” with the very detailed perception of the satiric material. Publishers and their cooperators prefer the serious style, because they believe it fits in thematic content dictated politically, expressed in the objectives and purposes of the newspaper.

It is noticed the placing of anecdotes which is an effort of the newspaper to ease its “serious” character and giving it a notation of joke and joy that could attract the readers’ attention, at the same time with its useful material. Nowadays anecdotes are nothing else than the continuation of the popular humorous stories with the only difference their shortening.

“Llaiko Vima” newspaper mainly requests discipline and ideological uniformity. This is the main characteristic of the articles of many journalists and correspondents. The detailed flow, the use of folk language, the ideological clarity, justice and popular humanism are some of the philologic characteristics of the journalistic and literary style of pano Cuka who as the main representative of the minority writings of the time in this period, plays an important role in the newspaper. He had the skill to create lyrics and poems followed by a scientific responsibility and mentality. He is shown in the newspaper with a rich philological work, scientific, literary and poetic. He translates from the Albanian literature many important works of the best known Albanian poets and writers like Ismail Kadare, Drago Siliqi, Nonda Bulka, Fatos Arapi, Ndoc Papeka, etc. His collaboration with the newspaper is inaugurated on 10th August 1945 with the poem with title “Two societies” with his pseudonym Alqis Anthulis. The published poems in the newspaper later are part of its poetical summary.

As for the permanent and temporary co-operators of the newspaper we notice that the presence of women in the newspaper “LlaikoVima”, in comparison with the presence of men is weak enough.

Actuality rubrics

The last pages of each newspaper number follow with special interest actuality. This regular rubric, that is sheltered in different titles, makes its appearance since from the first number and continuous uninterruptedly till today.

“The pursuing of actuality” includes long and analytic comments, or short and formulated in concise way, news, events,, that have connection with the spiritual and cultural life, as well the social moving, economic and educational, or in specific of the town, where are the headquarters of the newspaper, or in general of all the Greek Minority territory- with small exceptions even of the other provincial towns out of the Ethnic Greek Minority territory, but even of the capital, when it was about

themes that interested the Ethnic Greek Minority. The editors of the rubric select, in general, the autonomy.

After 1990 an important role in the rubric that we are examining, take place the presence of association and relations. Exist special references for their foundation, the aim of their function, hierarchy for the choosing of new leading groups, for the work they realise, or associated through dance evenings and meeting between their members, or spiritual, with the organisation of congresses and talkings, for the excursions that they organise in their native place knowing at the same time their spiritual treasure. In specific are published the competitionsthat are announced to write studies for different areas of the Ethnic Greek Minority. Moreover, their general use is characterised with special care as a beginning of cultural development of the Ethnic Greek Minority.

The newspaper never forgets to remind the honours, commendations, decorations and promotions, scientific and professional, of the chosen sons of the Ethnic Greek Minority, to comment with pride personalities that honour the spiritual Ethnic Greek Minority and refer to philological commemoration and mourning for different people of the Ethnic Greek Minority, who are famous in their country. The objective which it serves, is to show up the spiritual capacity of the zone, which is not behind for special personalities.

Problems of the economy of the zone, that bother all the professional and productive classes, the themes of technology, municipal work and of common benefit, are included in the pages of the newspaper, with the aim to become known generally the vivid activity in all the sectors of productive activity, except the spiritual one.

A topic that comes again in the pages of the newspaper is the sport's movement, the organization of sport's games, the care for the education, with the aim to be valued the spiritual and sport's capital.

An important place takes the interest for the touristic movement of the zone through the show of concrete proposals, such as the enlightenment and the decoration of historical places, the recognition of the cultural inheritance of mother land, the foundations of the museums etc. Also, the archeologic topic with interest to haste the archeological diggings and to enlight the hidden treasures, but even to find out other sides of the history, without living out their touristic exploitation.

The rubric follows with a special inerest the social activity, lectures and talkings that are organised closed or opened places, in different towns, with main reference the people of the Ethnic Greek Minority, and with themes, mainly of inerest for the Ethnic Greek Minority. This reformation sometimes is short and sometimes is enriched with comments for their content and success. The presence of the spiritual activities and cultural is realisedin the spectrum to make good examples even other provincial towns for the organization of same activities, but even to serve the Ethnic Greek Minority, for him to "stand on his feet" spiritually.

A place at comments takes even the rise and the inaguaration of monuments and memorials to honour the outstanding people of activity and spirit. The newspaper's interest goes back regularly to the hero Lefter Talo etc.

In the commenting are included even the efforts for the creation of the cultural centers and places, the schools of music and libraries and even other buildings, that show culture. It is obvious the open demanding invitation, the encouragement for approach, the gathering and the registration of the folk material in a scientific style, the knowledge of circulation or the expected publications of books of the writers of the Ethnic Greek Minority.

In general the rubric that follows, that registers and comments the actuality in a first and fast look, it can be avoided in an indeferent way by the reader, but its about the rubric very interesting now and vivid, where welcomes every thought and viewpoint in connection with the problems that preoccupy the Ethnic Greek Minority. The future scholar, passing and numbering the specific pages, together with the variety of topics gathers valuable information, registers the spiritual scene and composes the spiritual travel of the Ethnic Greek Minority and in this way reaches in different conclusions. This panoramic view of the Ethnic Greek Minority life has the aim of serving the spiritual stay, to show up the intelect of the province. A precious rubric for the entering inte treasure of the events.

One of the journalistic interesting categories in the pages of the newspaper “Llaiko Vima” is the one always named under the term Chronicle. These kind of writings are presented as mixed texts, i.e they present values and qualities of pamphlet, humouristic sketch or reportage. Under the term chronicle are published all the time writings with topics taken from the capitalist life of foreign countries, usually of countries that in the political of the time were called revisionist and imperialist. They are no real cronicles in the journalistic style, but hibrid texts with the mentioned elements.

References

- Corpus of newspaper “Llaiko Vima”: (1945-2012).
Naçi, Kosta, (2005), “The History of the Literature of the Ethnic Greek Minority”, Publishing House “Argjiro”, Gjirokastër.
Swedish Helsinki Committee for Human Rights, (2005), “Minority Media”, ISHM, Tirane.
Swedish Helsinki Committee for Human Rights, (2009), “Minority Media”, ISHM, Tirane.